

Lapsen ääni – kehittämisohjelman väliarviointi 2010

8.11.2010.

Stina Högnabba

Sisältö

1	Johdanto.....	1
2	Johtopäätökset ja suositukset	3
3	Tutkimuksellinen kehittämistoiminta näyttöön perustuvien työkäytäntöjen edistäjänä	15
4	Arvioinnin rakentuminen osaksi kehittämissohjelmaa	17
4.1	Arvioinnin viitekehys	17
4.2	Arvioinnin toteutus.....	19
4.3	Arvioinnin aineisto ja menetelmät	21
5	Ohjelman resurssit	23
6	Osahankkeiden tukiryhmät toiminnan johtamisen ja seurannan tukena	24
7	Tavoitteita edistävät työotteet	26
7.1	Kehittämissohjelman tavoitteet.....	26
7.2	Yksittäisestä menetelmästä työotteeksi?.....	28
7.3	Kustannusvaikuttavuus työn alkua.....	34
8	Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin kokemukset eri aineistojen valossa	35
8.1	Kohderyhmä	36
8.2	Kehittämistyön merkitys lasten, nuorten ja vanhempien kokemana	38
8.3	Kohti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia?	40
8.4	Asiakasvaikutukset osahankkeittain.....	44
8.5	Lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden rakentuminen.....	49
8.6	Asiakastulosten yhteenvetohavaintoja	53
9	Kehittämistyön vaikutukset palvelurakenteisiin.....	54
9.1	Yhteistyö – moniammatillisena, monitoimijaisena ja verkostoituvalla työotteella	56
9.2	Työmallien juurruttaminen ja levittäminen	60
9.3	Palvelurakennetulosten yhteenvetohavaintoja	64
10	Ohjelmakauden tulevat haasteet.....	65
11	Lopuksi – kohti vaikuttavaa työtä?.....	66

Lähteet

Liitteet (erillinen dokumentti)

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1.	Näyttöön perustuvien käytäntöjen rakentuminen Lapsen ääni-ohjelmassa	16
Kuvio 2.	Tutkimuksellinen kehittämistoiminta Lapsen ääni-ohjelmassa.	16
Kuvio 3.	Vaikutusketjuajattelu arviointityön lähtökohtana.	18
Kuvio 4.	Arvioinnin kokonaisuus.	19
Kuvio 5.	Kyselyyn vastanneet taustaorganisaation ja työtehtävien mukaan.	25
Kuvio 6.	Osahankkeiden toimintojen kohdentuminen alueittain.	25
Kuvio 7.	Osahankkeiden toimintojen tärkeys alueittain.	26
Kuvio 8.	Lapsen ääni-kehittämisohjelman yhteisten tavoitteiden toteutumisen muutos lokakuusta 2009 lokakuuhun 2010.	27
Kuvio 9.	Tavoitteiden toteutuminen toimintalinjoittain lokakuusta 2009 lokakuuhun 2010.	28
Kuvio 10.	Osahankkeiden toimintoihin osallistuneiden lasten, nuorten ja vanhempien lukumäärät toimintalinjoittain.	36
Kuvio 11.	Toimintoihin osallistuneiden lasten ja nuorten lukumäärät osahankkeittain.	37
Kuvio 12.	Toimintojen vaikutus lapsiin ja nuoriin toimintalinjoittain keskiarvoina.	42
Kuvio 13.	Toimintojen vaikutus vanhempiin toimintalinjoittain keskiarvoina.	43
Kuvio 14.	Tukevasti koulujen 6.luokkalaisten odotukset ja pelot seitsemännelle siirtymisestä marraskuussa 2009.	47
Kuvio 15.	Ohjelman looginen malli syyskuussa 2010.	67
Taulukko 1.	Tarkennetut arviointikysymykset ja arviointikriteerit.	20
Taulukko 2.	Aineiston keruu.	23
Taulukko 3.	Varhaisen tuen toimintalinjan koulujen, päiväkotien ja lasten lukumäärä.	38
Taulukko 4.	Asiakastulosten yhteenveto.	53
Taulukko 5.	Osahankkeiden arviot verkostojen kehittämistyöstä keskiarvoina.	57
Taulukko 6.	Moniammatillisen/monitoimijaisen työotteen edistäviä ja estäviä tekijöitä (mekanismeja) hanketyöntekijöiden mukaan.	60
Taulukko 7.	Palvelurakennetulosten yhteenveto.	64

Lukijalle

Väliarvioinnin *tarkoitus* on tuoda näkyväksi Lapsen ääni-kehittämisohjelman etenemistä ensimmäisen toimintavuoden ajalta.

Raportti on laaja, sisältäen erilaisen arviointitiedon kuvauksen. Raportin alussa nostetaan esille keskeisimmät johtopäätökset sekä kehittämissuosituksiset. Sen jälkeen kuvataan miten arviointi on rakennettu osaksi kehittämisohjelmaa. Seuraavana löytyy kuvailevaa tietoa tavoitteiden etenemisestä, kehittämisprosesseista ja arvioita siitä, minkälaiset työt teet näyttäisivät vievän tavoitteita eteenpäin.

Syntyneitä tuloksia ja vaikutuksia asiakastasolla löytyy luvusta kahdeksan alkaen. Luvusta löytyy tietoa ohjelman kohderyhmästä sekä osahankekohtaista tietoa alustavista asiakastuloksista, joita on tarkasteltu 12 seurantaindikaattorin avulla. Luku sisältää myös hankekohtaista tietoa sekä kuvausta ohjelman osallisuuden rakentumisesta. Tuloksia ja vaikutuksia syntyy jossain määrin pitkin prosessia mutta lopullisia kehittämistoimenpiteiden tuloksia ja vaikutuksia on todennäköisesti odotettava ohjelmakauden loppupuolelle.

Luvusta yhdeksän löytyy tietoja palvelurakenteisiin vaikuttamisesta, yhteistyön kehittymisestä sekä hanketyöntekijöiden näkemyksiä moniammatillisuudesta ja monitoimijuudesta. Käsityksiä työmallien juurruttamisesta ja ohjelmakauden jäljellä olevista haasteista löytyy luvusta kymmenen.

Luku yksitoista sisältää alustavia johtopäätöksiä työotteiden ja menetelmien yhteyksistä syntyneisiin vaikutuksiin sekä lyhyt pohdinta arvioinnin jatkotavoitteista.

Lapsen ääni-kehittämisohjelman arviointiprosessi jatkuu tämän raportin jälkeen tiedon ja tulosten käsitellyllä eri osahankkeissa ja tärkeissä sidosryhmätapaamisissa.

Kiitos kaikille hanketyöntekijöille tärkeän tiedon tuottamisesta sekä kärsivällisyydestä! Kiitos myös arviointiryhmälle – Eijalle, Iiselle, Jannelle ja Sakarille – arviointityön ohjauksesta, kommentoinneista ja kannustuksesta!

Helsingissä 8.11.2010 Stina Högnabba

1 Johdanto

Lasten ja nuorten lisääntyvään pahoinvointiin on Suomessa käynnistetty laajoja kansallisia politiikkaohjelmia. Kansallinen kehittämisohjelman (KASTE) tavoitteena vuosille 2008–2011 on lisätä osallisuutta ja vähentää syrjäytymistä, lisätä terveyttä ja hyvinvointia sekä parantaa palveluiden laatua, vaikuttavuutta, saatavuutta ja kaventaa alueellisia eroja. Tavoitteisiin pyritään luomalla sosiaali- ja terveydenhuoltoon ehyet palvelukokonaisuudet ja hyvät toimintamallit. Ongelmia pyritään ehkäisemään ennalta, niihin puuttumaan mahdollisimman varhain, jota varmistetaan henkilöstön osaamisen ja riittävyyden ylläpitämisellä. Kansallisesta kehittämisohjelmasta on myönnetty valtionavustusta usealle laajalle kehittämisohjelmalle, joissa lasten ja nuorten hyvinvointia omissa kehitysympäristöissä pyritään parantamaan. Kehittämisohjelma on sidottu hallituskautteen ja sen keskeisimpiin painopisteisiin.¹

Lapsen ääni – kehittämisohjelma on laajin lapsiin ja nuoriin kohdistuva ohjelma Suomessa tällä hetkellä. Valtionavustusta on myönnetty vuosille 2009–2011 n. 11 miljoonaa € ja ohjelma kattaa Etelä-Suomen alueen², jossa asuu n. 2,7 milj. asukasta (n. 50 % koko maan väestöstä). 24 % kohderyhmän väestöstä on alle 18-vuotiaita – eli lapsia ja nuoria on n 657 000³. Ikäryhmittäin tarkasteltuna 0-6 – v on 31 %, 7-12-v 26 %, 13–15 -v 28 % ja 16–18 –v 15 % Etelä-Suomen lapsiväestöstä.

Ohjelmaan on palkattu n. 70 työntekijää. Lapsen ääni – kehittämisohjelman päätavoitteena on lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen. Ohjelman peruslähtökohtana on, että laaja-alaisella moniammatillisella ja monitoimijaisella yhteistyöllä vahvistetaan ja parannetaan palvelujen tuottamistapoja ja työskentelymalleja lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä. Terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia edistävien olosuhteiden ja palveluiden vahvistaminen, ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat usean tutkimuksen⁴ ja aiempien kehittämishankkeiden mukaan vaikuttavia ja kustannustehokkaita tapoja parantaa lasten, nuorten ja perheiden elämänlaatua. Etelä-Suomen alueella merkittävimpiä ovat olleet eri alueiden perhekeskus-toimintamallien kehittäminen, monikulttuurisen varhaiskasvatuksen kehittäminen, lastensuojelun käytännön opetuksen kehittäminen ja lastenpsykiatriassa toimivat tutkimushankkeet. Kehittämistyöhön osallistuvat kuntien sosiaali-, terveys-, varhaiskasvatus-, opetus ja nuorisotoimi sekä oppilaitokset, seurakunnat ja järjestöt. Lapsen ääni - kehittämisohjelma tuottaa arviointi- ja käytännön tutkimustietoa eri toimintamalleista koko alueen käyttöön, tarjoaa oppimisympäristöjä ja tukee kuntia uusien, muualla hyväksi todettujen käytäntöjen käyttöönotossa.⁵

¹ www.stm.fi

² Pääkaupunkiseutu, Länsi- ja Keski-Uusimaa sekä Kaakkois-Suomi. Itä-Uudeltamaalta ei ole osahankkeita.

³ www.sotkanet.fi, väestöluku 31.12.2009

⁴ www.lapsenaani.fi; Lapsen ääni-kehittämisohjelman hankesuunnitelma.

⁵ www.lapsenaani.fi

Kehittämisohjelma on organisoitu neljäksi strategiseksi toimintalinjaksi, joissa on 19 osahanketta.⁶

Ensimmäinen kehittämislinja on *varhaisen tuen toimintalinja*. Tavoitteena on kehittää ennaltaehkäisevää ja varhaisen tuen rakenteita, toimintatapoja, työmalleja ja osaamista peruspalveluissa. Konkreettisia kehittämisen kohteita ovat esimerkiksi perheneuvonnan ja perhevalmennuksen uusia muotoja, päivähoidon ja koulujen varhaisen tuen ja puuttumisen menetelmiä, vanhempien vertaisryhmätoimintaa, moniammatillista tiimityötä ja monitoimijaista yhteistyötä. Useassa osahankkeessa pilotoidaan psykiatristen sairaanhoitajien sijoittamista kouluympäristöihin ja luodaan rakenteita lasten ja nuorten osallistumiselle ja vaikuttamismahdollisuuksiin palvelutarjontaan. Erityisesti kouluympäristöt ovat keskiössä osahankkeiden kehittämistyössä. Koulut ovat juuri niitä kehitysympäristöjä, joissa voidaan riittävän ajoissa puuttua ongelmiin. Psykiatristen sairaanhoitajien työn tarkoituksena kouluissa on ehkäisevä mielenterveystyö ja varhainen puuttuminen oppilaiden oireiluun ja huolenaiheisiin. Työ tukee osaltaan koulun kasvatustyötä ja oppilaat ohjataan tarvittaessa psykiatrisille sairaanhoitajille kouluterveydenhoitajien tai oppilashuollon toimesta. Usean hankkeen kohderyhmänä ovat ns. siirtymävaiheessa olevat koululaiset, eli koulunsa aloittavat oppilaat sekä ala-asteelta ylä-asteelle siirtyvät oppilaat. Näistä ryhmistä ja siirtymävaiheista on vain vähän tutkittua tietoa olemassa.

Toisena kehittämislinjana on *intensiivisten menetelmien toimintalinja*. Tavoitteena on luoda malleja lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavien tekijöiden varhaiseen tunnistamiseen kouluissa, lastensuojelussa ja mielenterveyspalveluissa. Kohderyhmänä ovat erityisesti lastensuojelun asiakkaina jo olevat lapset ja nuoret. Osahankkeissa kehitetään esimerkiksi tilanne- ja riskiarviointityökaluja sekä menetelmiä lasten ja nuorten elämäntilanteiden selvittämiseksi ja parantamiseksi. Osahankkeissa pyritään luomaan moniammatillisia toimintatapoja, joissa eri ammattikunnista muodostuvat tiimit tapaavat lapsia ja nuoria heidän kehitysympäristöissään, silloin kun huoli lapsen ja nuoren tilanteesta on havaittu.

Kolmantena kokonaisuutena ovat osaamiskeskusten hallinnoimat *kehittämisverkostot*. Näiden tavoitteena on lisätä alueellista osaamista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityössä. Erityisesti panostetaan dialogisiin verkostotyötaitoihin, tiedontuotantoon ja monitoimijaisten työtapojen kehittymiseen.

Neljäntenä kokonaisuutena ohjelman laajenuksena alkoi vuoden 2010 alussa pääkaupunkiseudulla toimivat *verkkohankkeet*. Kolmen hankkeen keskeisenä tavoitteena on kehittää vuorovaikutteisia verkkopalveluja lapsille, nuorille ja perheille. Osahankkeiden toiminta- ja arviointisuunnitelmat ovat vasta rakentumassa ja tässä väliarvioinnissa osahankkeet näkyvät vain tavoitteiden arvioinnin kohdassa.

⁶ ks. Liite 1. Yhteenveto osahankkeista ja keskeisimmistä tavoitteista ja toiminnoista.

2 Johtopäätökset ja suositukset

Lukuun on koottu väliarvioinnin keskeisimmät johtopäätökset. Osio koostuu kuudesta kokonaisuudesta sisältäen johtopäätöksiä ja suosituksia jäljelle olevalle toimintakaudelle.

1. Kehittämisen eteneminen
2. Lasten, nuorten ja vanhempien arjen ja hyvinvoinnin kohentuminen
3. Lasten ja nuorten kuuleminen ja osallisuuden rakentuminen
4. Ammattilaisten oppiminen
5. Moniammatillisen ja monitoimijaisen verkostoyhteistyön kehittyminen
6. Haasteet

Johtopäätöksen kohdalla on maininta mistä kohtaa raporttia löytyy lisää tietoa aihealueesta.

1) Kehittämisen eteneminen

Johtopäätös 1. Tavoitteiden eteneminen (s.26–28)

Ohjelman tavoitteet ovat vuoden toiminnan aikana edenneet hyvin. Eri tavoitteiden keskiarvojen tarkastelu osoittaa, että eniten edistymistä on tapahtunut tutkimus- ja arviointitiedon tuottamisen osalta (7 alatavoitetta). Tavoitteet liittyen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäämiseen (24 alatavoitetta) ovat edenneet lähes yhtä hyvin ja lähtötilanteeseen verrattuna eniten muutosta on tapahtunut tämän tavoitteen osalta (keskiarvon muutos +1,4). Palvelurakenteisiin, työkäytäntöihin ja ammattilaisten osaamiseen liittyvien tavoitteiden toteutus on myös hyvässä vauhdissa. Vähiten muutosta on toistaiseksi tapahtunut tavoitteeseen joka liittyy hyvien käytäntöjen levittämiseen. Toisaalta on luonnollista, että hyvät käytännöt voidaan levittää vasta mallien ja työkäytäntöjen valmistuttua, eli ohjelman loppupuolella.

Alueittain tarkasteltuna tavoitteet ovat edenneet samaa vauhtia. Tarkasteltaessa keskiarvojen muutosta toimintalinjoittain suhteessa ohjelman kokonaistavoitteiden etenemiseen ja onnistuneisuuteen kehittämisverkostot ovat kaikkien tavoitteiden osalta edenneet eniten. Ohjelman kokonaistavoitteiden etenemistä keskiarvojen muutosten suhteen Intensiivinen toimintalinja on edennyt eniten neljän tavoitteen osalta. Tarkasteltaessa osahankkeiden tavoitteita, toiminta- ja arviointisuunnitelmia näyttäisi siltä, että suurimmalta osin kehittämistyötä saadaan vietyä loppuun ohjelmakauden aikana.

Suositus 1. Ohjelmaston yhteistä tiedottamista lisätään. Kehittämistoimenpiteiden, tavoitteiden eteneminen ja työn tulosten näkyväksi tekeminen laajemmin edistää työotteiden ja menetelmien tunnetuksi tuleamista ja saattaa näin ollen edistää kehittämistyön siirtymistä olemassa oleviin palvelurakenteisiin.

Johtopäätös 2. Osahankkeiden tukirakenteet. (s. 23–26)

Osahankkeiden omissa ohjaus- ja tukiryhmissä (n. 220 jäsentä) seurataan ja ideoidaan hanketyötä ja pyritään mahdollisuuksien mukaan varmistamaan hyvien toimintakäytäntöjen siirtyminen perustyöhön. Toukokuussa 2010 kyselyyn vastanneet jäsenet (51 %) pitivät ohjaus- ja tukiryhmien työtä erittäin tai melko tärkeänä hankkeen onnistumisen kannalta. Tärkeää on seurata kehittämistoiminnan tarkoituksenmukaisuutta kunnan palvelurakenteen kehittymisen kannalta. Suurena huolena vastaajat kokivat moniammatillisen ja monitoimijaisen tiimityön juurtumisen kuntien peruspalveluihin. Työotteen edistämiseksi tulisi vastaajien mielestä hanketasolla tehdä enemmän yhteistyötä peruspalvelujen kanssa jo tässä vaiheessa kehittämistyötä. Vastaajista n. 80 % edusti johtotasoa tai toimi kunnan asiantuntijatehtävissä ja koki voivansa vaikuttaa hyvien toimintamallien siirtymiseen kuntien toiminnaksi. Kyselyyn vastasi kuitenkin vain puolet ohjaus- ja tukiryhmien jäsenistä, joten joukosta saattaa löytyä myös muunlaisia näkemyksiä.

Fokusryhmähaastatteluissa hanketyöntekijät kokivat jossain määrin, että ohjaus- ja tukiryhmät eivät tue kehittämistyötä riittävästi. Näkemysten mukaan, jäsenet eivät kiireen vuoksi ehdi perehtyä riittävästi kehitettyjen työmenetelmien tai työotteiden sisältöihin tai niiden istuvuuteen kuntien palvelurakenteisiin. Jeri hankkeella ei ole muista poiketen ohjaus- tai tukiryhmää.

Ohjelman keskitetty hallinto ja arviointi vastaa koko ohjelman johtamisesta, arvioinnista ja talouden seurannasta ja raportoinnista. Osahankkeilla on vaihtelevia näkemyksiä keskitetyn hallinnon ja arvioinnin tarjoamasta hanketuen riittävydestä.

Suositus 2. Ohjaus- ja tukiryhmien jäsenten aktiivisuus suhteessa hanketoimintojen juurruttamiseen kunnan toimintoihin on avainasemassa osahankkeen onnistumisen kannalta. Osahankkeiden tulisi järjestää yhteinen keskustelutilaisuus ohjaus- ja tukiryhmien kanssa missä ensimmäisen toimintavuoden tuloksia arvioidaan sekä varmistetaan kehittämistyön sujuvuus ohjelmakauden loppuun saakka. Tarvittaessa erikoistutkija ja projektinjohtaja voivat osallistua keskusteluihin. Tukiryhmän perustaminen myös Jeri hankkeelle saattaisi edistää toiminnan juurruttamista perusrakenteisiin.

Suositus 3. Ohjelman keskitetty hallinto ja arviointi (projektinjohtaja, erikoistutkija, projektikoordinaattori) selkiyttää tehtäväkuvaansa jäljelle olevalle toimintakaudelle, jotta hankehenkilöstö tietää mitä tukea hanketyölle on saatavilla.

Johtopäätös 3. Työotteet ja menetelmät (s. 28–35)

Ohjelmassa näyttäisi kehittyvän uudenlaisia työotteita ja lähestymistapoja perus- ja erityispalvelujen hyvinvointityöhön. Keskeisenä periaatteena näkyy dialoginen kehittämistapa, jossa yhteisen tiedontuotantoprosessin avulla nostetaan lasten, nuorten ja vanhempien tarpeet ja toiveet keskiöön. Varsinaista menetelmäkehittämistä on vain muutamassa hankkeessa ja kehittäminen painottuu erilaisiin työotteisiin ja työtapoihin. Ohjelmassa kehittyvät työotteet ovat:

- *Moniammatillinen intensiiviohjelma (menetelmä) lapsille ja nuorille.* Yhdistävinä tekijöinä on ohjelmallinen, strukturoitu, tiettyyn ajanjaksoon sidottu, moniammatillinen, paljon aikaa ja vuorovaikutusta lapsille ja nuorille tarjoava työskentelyote. Työllä pyritään vaikuttamaan lasten ja nuorten elämäntilanteiden selkiytymiseen ja yleisemmin hyvinvoinnin kohentumiseen, arjen ja koulunkäynnin parempaan sujumiseen, mielialan kohenemiseen ja sosiaalisten suhteiden kehittymiseen.
- *Merkkarityö ja kouluissa tehtävä hyvinvointityö.* Työotetta toteutetaan lasten ja nuorten kehitysympäristössä, eli kouluissa. Merkkarityö kohdentuu erityisesti lasten ja nuorten tukemiseen jo varhaisessa vaiheessa, pienten huoltien syntyessä. Koulujen hyvinvointityö muilta osin kohdentuu lasten ja nuorten siirtymävaiheisiin (päiväkodista kouluun ja kutoselta seiskalle).
- *Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävä konsultatiivinen ja monitoimijainen työ.* Tarkoituksena on madaltaa lasten, nuorten ja vanhempien kynnystä hakea apua erilaisiin ongelmatilanteisiin. Työssä toimitaan matalan kynnyksen periaatteella ja liikutaan lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä. Työotteeseen sisältyy konsultaatioavun ja verkostopalaverien tarjoaminen peruspalvelujen tueksi.
- *Verkostomenetelmiä lapsille, nuorille ja perheille.* Kantavana ajatuksena on kehittää monitoimijaisia, verkostomaisia työtapoja lasten, nuorten ja vanhempien pulmien kohtaamiseen.
- *Ammattilaisten osaamisen kohentaminen lasten ja nuorten hyvinvointityössä.* Työotteella kehitetään ja vahvistetaan eri ammattilaisten osaamista lasten ja nuorten kanssa tehtävässä hyvinvointityössä. Työote näkyy erityisesti kehittämisverkostojen työssä.

Näiden lisäksi kustannusvaikutusten arvioiminen on alkanut Hyvinkään intensiivimenetelmä-hankkeessa Ulappahankkeen johdolla. Raportoitua tietoa on odotettavissa kevään 2011 aikana.

Suositus 4. Kehitteillä olevien työotteiden ja menetelmien kuvausta pitäisi osahankkeissa käynnistää mahdollisimman pian. Samalla rakenteella tehdyt kuvaukset tuovat työtä näkyvämmäksi. Kuvausrakenteelle suositellaan laadittavan yhteinen aikataulu.

Suositus 5. Kaikista osahankkeiden arviointisuunnitelmista ei löydy tarkkaa tietoa raportoinneista tai tiedonkeruiden aikatauluista. Osahankkeissa on vielä hyvä tarkentaa arviointitiedon riittävyttä ja kohdentumista.

Suositus 6. Hyvinkään intensiivimenetelmä hankkeessa käynnistettyä kustannusvaikutusten arviointia suositellaan laajennettavaksi pääkaupunkiseudun (Helsinki ja Espoo) intensiivimenetelmä hankkeeseen.

2) Lasten, nuorten ja vanhempien arjen ja hyvinvoinnin kohentuminen

Johtopäätös 4. Kohderyhmä (s. 36–38)

Ensimmäisen toimintavuoden aikana osahankkeiden eri toimintoihin on osallistunut n. 1277 lasta ja nuorta sekä n. 1026 vanhempaa. Tämän lisäksi varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeet toimivat kouluissa ja päiväkodeissa, joissa tavoitetaan suurempia joukkoja, erityisesti siirtymävaiheen lapsia. Kehittämisyhteistyön työ kohdentuu pääosin ammattilaisiin, joten lapset ja nuoret ovat näissä hankkeissa toissijainen kohderyhmä.

Suositus 7. Osahankkeille tehdyssä kyselyssä ilmeni, että kaikissa osahankkeissa ei ole kovin tarkkaan seurattu ketkä ovat toiminnan kohderyhmiä. Työn vaikutusten todentamisen kannalta kohderyhmän tarkka seuraaminen on välttämätöntä. Asiakastyötä tekevissä osahankkeissa pitää seurata vähintään kohderyhmien lukumääriä, ikäjakaumaa ja sukupuolta. Hankkeissa, joissa kohdataan laajempia ryhmiä (päiväkodit, koulut) pitää myös mahdollisuuksien mukaan seurata lukumääriä, ikäjakaumaa ja sukupuolta. Helsingin, Espoon ja Hyvinkään intensiivimenetelmähankkeissa tulisi erotella ohjelmassa olevat nuoret sekä muut (esim. konsultaatioita)

Johtopäätös 5. Lasten, nuorten ja vanhempien kokemukset nettikyselyn perusteella (s. 38–40)

Lapsen äänen jatkuva Internet-kysely⁷ antaa lapsille, nuorille ja vanhemmille mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan osallistuttuaan johonkin osahankkeen toimintoon. Vastauksia on suhteessa ohjelman kohderyhmään kertynyt vielä varsin vähän. Toistaiseksi kokemukset ovat olleet positiivisia ja vastaajat kokevat toiminnalla olleen merkitystä oman ja/tai perheen hyvinvoinnin eri osa-alueisiin.

Suositus 8. Osahankkeet ottavat käyttöön kyselyn sellaisenaan. Kaikissa osahankkeissa tätä ei ole haluttu ainakaan vielä tehdä.

⁷ www.lapsenaani.fi -> kyselyt ja palaute

Johtopäätös 6. Kehittämistyön vaikutukset lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin. (s. 40–49, 53)

Kehittämispöytäkirjojen, työotteiden ja menetelmien tuloksellisuutta ja onnistumista ei voida arvioida pelkästään tavoitteiden etenemisellä. Tämän vuoksi raportissa on alustavalla tasolla nostettu esille saavutettuja vaikutuksia (tai suuntia) lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnissa. Ennaltaehkäisevä ja korjaava asiakastyö näyttäytyy eri työotteissa eri tavalla. Osa Intensiivimenetelmien toimintalinjan osahankkeista⁸ työskentelee lastensuojelusta ohjattujen nuorten kanssa, joilla osalla on jo sijoitusuhka päällä ja työ kohdistuu pitkälti korjaaviin toimenpiteisiin. Koulujen hyvinvointityö ja kehitysympäristöissä tehtävä konsultatiivinen ja monitoimijainen työ täyttävät ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen työn ominaispiirteitä. Työotteella pyritään vaikuttamaan riittävän ajoissa lasten ja nuorten huoliin, siirtymävaiheen problematiikkaan ja ratkaisemaan pulmia lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä. Konsultaatiotoiminta esiintyy erityisesti sairaanhoitopiirivetoisissa hankkeissa⁹ ja niissä on pyritty vaikuttamaan peruspalvelujen ja erityispalvelujen rakentamiseen ja yhteistyön madaltamiseen sekä puuttumaan riittävän ajoissa lasten, nuorten ja perheiden tilanteisiin.

Tämä osa arviointia perustuu osahankkeiden tuottamaan arviointitietoon, jossa lasten, nuorten ja vanhempien subjektiiviset kokemukset ovat keskiössä. Tietoa on ensimmäisen toimintavuoden aikana kerätty n. 600 lapselta ja nuorelta ja 700 vanhemmalta kymmenessä osahankkeessa. Ohjelman vaikutuksia seurataan ohjelmatasolla lasten ja nuorten osalta kahdentoista seurantaindikaattorin avulla ja vanhempien osalta kahdeksan seurantaindikaattorin avulla. Tarkastelun luotettavuutta tukee osahankkeiden tuottamat asiakastulosten dokumentoinnit, joita on tarkasti tutkittu.

Eniten osahankkeiden työllä on tähän mennessä ollut vaikutusta lasten ja nuorten kotona asumisen jatkumiseen ja arjen kokemuksiin. Tukea on pääsääntöisesti tarjottu lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä, heidän toiveita kunnioittaen. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja toimintakyky on arvioitu parantuneen vähintään yhdellä elämän osa-alueella. Raportoidun tiedon perusteella hyvinvointi on kohentunut koulunkäynnin parempana sujumisena, psyykkisen terveyden kohentumisella ja arjen parempana sujumisena. Vanhempien osalta tietoa on kerätty toistaiseksi vain muutamassa hankkeessa. Pääosin vanhemmat kokevat tulleen kuulluksi ja saaneensa tukea riittävän varhaisessa vaiheessa. Vinssi, Hyvinkään intensiivimenetelmien ja Lost-Karviaisen: Vahvuutta perheelle hanketyöntekijöiden näkemys on, että toiminnalla on kyetty ennaltaehkäisemään lasten ja nuorten sijoituksia tai ainakin lyhentämään niitä.

Vaikuttavuuden arvioinnin kannalta on olennaista yhdistää asiakastuloksia tehtyihin interventioihin ja jäljittää toiminnan syy-seuraussuhteita. Väliarvioinnissa on alustavasti yhdistetty saavutettuja lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutoksia kehitteillä oleviin työotteisiin. Myös toimintaympäristöllä on merkitystä tulosten syntymiseen. Osahankkeet ovat toiminnan alkaessa kuvanneet toimintaympäristöjään Swot analyysin avulla.¹⁰ Toimintaympäristön mahdollisia vaikutuksia tulosten syntymiseen arvioidaan ohjelman loppuvaiheessa. Myös tulosten syntymistä edistäviä ja estäviä tekijöitä on eri aineistojen kautta etsitty. Nämä mekanismit ovat tär-

⁸ Vinssi, Hyvinkään intensiivivä, Lost-Karviainen: Vahvuutta perheelle

⁹ Jeri, Rajan Lapset

¹⁰ ks. Liite 8.

keitä vaikutusketjujen arvioinnissa. Näitä tekijöitä tai mekanismeja tutkitaan tarkemmin kevään 2011 aikana.

Moniammatillisella intensiiviohjelman työotteella¹¹ näyttää olevan positiivista yhteyttä pääasiassa nuorten (11 -15-v) koulumotivaatioon, päivittäisen arjen sujumiseen sekä elämäntilanteiden selvittämiseen ja selkiintymiseen. *Merkkarityöllä*¹² on kyetty vaikuttamaan lasten koulunkäynnin sujuvuuteen, koulukiusaamistilanteiden loppumiseen, kaverisuhteiden parantumiseen, ahdistus- ja masennusoireilun vähenemiseen ja jossain määrin kotitilanteisiin. Siirtymävaiheen *monitoimijaisella hyvinvointityöllä kouluissa*¹³ on erityisesti kyetty vahvistamaan vanhemmuutta ja saatu tietoa koululaisten siirtymävaiheen odotuksista ja peloista. *Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävällä konsultatiivisella ja monitoimijaisella*¹⁴ työotteella näyttää olevan yhteyttä lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin kohentumiseen. Puuttamalla nopeasti ja matalalla kynnyksellä on saatu tarvittava apu ja tuki nopeasti järjestymään. Psykoosiriskissä olevia lapsia ja nuoria on tavoitettu ja kehitysympäristöön tuotu apu ja tuki näyttää jossain määrin parantavan lasten ja nuorten toimintakykyä ja selviytymistä. Yhteistyöverkostojen luominen koulujen ja perusterveydenhuollon välille¹⁵ on madaltanut lasten, nuorten ja vanhempien avun hakemista. *Verkostomenetelmien kehittämisessä*¹⁶ on kyetty puuttumaan erilaisiin huoliin koskien lapsia ja nuoria riittävän varhaisessa vaiheessa. Toiminnassa mukana olleet kokevat tulleen autetuksi ja arjen sujuvan paremmin.

Lasten, nuorten ja vanhempien kokemasta hyödyistä on kokonaisuutta tarkasteltaessa toistaiseksi yllättävän vähän tietoa. Asiakastulosten seurantakyselyssä (Liite 6) osahankkeita pyydettiin perustelemaan indikaattorikohtaisesti arvioitaan, mutta vain muutama osahanke on vastannut ohjeen mukaan. Perusteluja on osittain ollut löydettävissä osahankkeiden lähettämässä liitteissä tai yhteenvedoissa, jotka tietyiltä osin ovat tukeneet arvioita. Tässä vaiheessa tosin usean hankkeen tiedonkeruu on vielä kesken, ja tarkempia tietoja on odotettavissa kyselyä toistettaessa syksyllä 2011. Asiakaskohtaista tiedonkeruuta näyttäisi olevan kahdenlaista. Ensinnäkin kysytään palautetta toimintoon osallistumisesta ja toisaalta tietoa siitä, miten toiminto on vaikuttanut arkeen ja hyvinvointiin. Kerätty palautetieto kertoo enimmäkseen kehittämistoimenpiteiden onnistumisesta ja tietoa on hyödynnetty erityisesti kehittämisprosessien parantamisessa. Arjen ja hyvinvoinnin muutokset kertovat siitä, minkälaisia vaikutuksia työotteilla ja toiminnoilla näyttää olevan. Tämä tieto on tulos- ja vaikutustietoa. Toisaalta tämän kaltaisessa ohjelmarvioinnissa kaikkea osahankkekohtaista asiakastietoa ei ole mahdollista raportoida. Tästä syystä osahankkeiden itse tuottamat raportoinnit ovat merkittävässä asemassa erityisesti kuntapäätäjien suuntaan.

¹¹ Vinssin ja Hyvinkään intensiivimenetelmät, Omin Jaloin

¹² Kouvolan perhepalveluverkosto, Rajan lapset

¹³ Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun, Lapsen ääni koulussa

¹⁴ Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun, Jeri, Rajan lapset, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Lost Karviainen; Vahvuutta perheelle

¹⁵ Jeri-työntekijöiden arvio.

¹⁶ Lost Karviainen; Vahvuutta perheelle, Rajan lapset, Jeri

Suositus 9. Asiakastuloskyselyyn vastataan elokuussa 2011 tarkemmin. Osahankkeet seuraavat asiakastyössään lukumääräisesti (ikä ja sukupuoli) lasten, nuorten ja vanhempien kokemaa hyötyä, voimaantumisen kokemuksia, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn muutoksia eri elämänalueilla, mahdollisuuksia osallistua hanketoimintojen kehittämiseen ja arviointiin sekä muita kyselyssä olevia seurantaindikaattoreita.

Suositus 10. Asiakaskohtaisiin tulos- ja vaikutustietoihin kiinnitetään enemmän huomiota jäljellä olevan ohjelmakauden aikana. Syntyneitä asiakastuloksia – ja myös odottamattomia tuloksia – suhteutetaan ohjelmakauden alussa tehtyihin loogisiin malleihin. Asiakaskokemustietoa suositellaan raportoitavaksi¹⁷ kahdesta näkökulmasta:

1. palaute toimintojen onnistumisesta
2. tietoa toiminnan vaikutuksista arjen ja hyvinvoinnin muutoksiin (tulos – outcome)

Suositus 11. Vinssin, Hyvinkään intensiivimenetelmien ja Lost-Karviaisen Vahvuutta perheelle osahankkeiden osalta tutkitaan tarkemmin lastensuojelusijoitusten ennaltaehkäisyä sekä kustannusvaikutusta.

Suositus 12. Kouluissa tehtävän hyvinvointityön osalta lasten, nuorten ja vanhempien kokemustietoa tutkitaan tarkemmin. Erityisesti siirtymävaiheen työskentelyn vaikutuksista kohderyhmän hyvinvointiin on toistaiseksi vain vähän tietoa.

3) Lasten ja nuorten kuuleminen ja osallisuuden rakentuminen

Johtopäätös 7. Osallisuutta rakentamassa. (s. 49–52)

Lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden rakentuminen ohjelmatasolla on vielä varsin alkutekijöissään ja on enemmän puheen kuin toiminnan tasolla. Kohderyhmiltä pyydetään paljon palautteita ja osa kohderyhmästä kokee voineensa vaikuttaa omien asioidensa jäsentämiseen ja etenemiseen. Osallisuuden tutkiminen tarkoittaa sitä, että eri ulottuvuuksien toteutumista tarkastellaan niin lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmasta kun hanketoimijoiden näkökulmasta. Tarkastellessa osahankkeiden omia toteutus suunnitelmia ja arviointisuunnitelmia tätä tietoa ei juurikaan osahankkeissa tuoteta. Kevään 2010 prosessikyselyssä kysyttiin hankkeiden asiakasosallisuuden edistymisestä ja usealla hankkeella oli tavoitteissaan mainittu ”lasten, nuorten ja lapsiperheiden osallisuuden edistäminen”, mutta vain neljällä hankkeella oli konkreettisia tavoitteita osallisuuden suhteen.

Osallisuus hanketoimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin ymmärretään eri tavalla. Haastattelujen ja muiden kirjallisten dokumenttien perusteella näyttää vahvasti siltä, että tätä osallisuuden tasoa on raportoitu kohderyhmän kokemuksena kuulluksi tulemisesta. Aineistosta ei ole löydettävissä mainintoja siitä, mitkä ovat muut tarjotut rakenteet ja menetelmät osallis-

¹⁷ osahankkeiden omissa raporteissa sekä asiakastulosten koontikyselyssä syksyllä 2011

tumiselle. Osallistuminen osahankkeiden toimintojen kehittämiseen ja arviointiin on toteutettu vain Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun hankekokonaisuudessa.

Suositus 13. Osallisuuden rakentumista tutkitaan tarkemmin kevään 2011 aikana. Eri ulottuvuuksien ja olemassa olevan aineiston kautta selvitetään tarkemmin miten osallisuus lasten, nuorten ja vanhempien omissa prosesseissa näyttäisi rakentuvan ja toisaalta miten lapsille, nuorille ja vanhemmille on annettu mahdollisuus osallistua hanketyön kehittämiseen ja arviointiin. Erikoistutkija raportoi osallisuuden rakentumisesta erikseen alkuvuodesta 2011.

4) Ammattilaisten oppiminen

Johtopäätös 8. Koulutukset ja työpajat ammattilaisten oppimisen välineinä. (s. 54–56, 64)

Osahankkeiden järjestämät koulutukset¹⁸ ovat tähän mennessä saaneet koulutettavilta positiivista palautetta. Varsinaiset oppimiskokemusten hyödyntämiset ovat vielä arvioimatta, joten koulutusten vaikutuksista ei ole vielä tietoa. Muodostetut kehittämisrakenteet ja erilaiset tiedonkeruun kokeilut ovat ainakin hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan hyödyntäneet kuntien peruspalveluja. Hyvinä tuloksina – tai tuotoksina - voidaan kehittämisverkostojen osalta pitää Kehikon verkostopankkia, Kehrän pääkaupunkiseudulle luotua lastensuojelun kehittämisrakennetta ja Ulapan pienten lasten kyselyn pilotointia ja raportointia. VKK-metron toiminnassa on Kehrän kaltaisesti luotu kehittämisrakenne varhaiskasvatushenkilöstölle 21 pääkaupunkiseudun päiväkotiin. Kehittämisverkostot toteuttavat oppimisen lisäämistä pääosin erilaisten työpajojen muodossa. Työpajoja ei ole varsinaisesti lueteltu koulutuksiksi, mutta ne ovat tärkeitä oppimisen ja kehittämisen areenoita työntekijöille. Tarkasteltaessa osahankkeiden arviointisuunnitelmia näkyy, että keväällä 2011 osahankkeet keräävät tarkempaa tietoa osallistujien oppimiskokemuksista. Koulutusten tarjoamisessa näkyy alueellinen ja toimintalinjakohtainen valtava kirjo. Ohjelmatasolla ei löydy toistaiseksi tarkkaa koontia koulutuksista ja niiden palautteista.

Suositus 14. Koulutusten järjestäminen jäljellä olevan ohjelmakauden aikana kohdennetaan pääosin kehitettyjen menetelmien ja työotteiden kouluttamiseen. Erilaiset perustyöntekijöiden peruskoulutukset tai täydennyskoulutukset eivät ole kehittämisohjelman tehtävä.

Suositus 15. Järjestetyistä koulutuksista ja niiden palautteista tehdään erikoistutkijan toimesta erillinen kooste syksyn 2010 aikana.

Suositus 16. Ohjelmatasolla tehty yhteinen koulutuksen oppimisen arviointi lisää tiedon luotettavuutta. Suositellaan kehittämisverkostohankkeiden (Ulappa, Kehrä, Kehikko, VKK-metro) yhteiseksi tehtäväksi.

¹⁸ maaliskuuhun 2010 mennessä hankkeet olivat järjestäneet vajaat 60 koulutustilaisuutta. 15.10.2010 palautetun prosessikyselyn koonti koulutusten osalta on vielä kesken.

5) Moniammatillinen ja monitoimijaisen verkostoyhteistyön kehittyminen

Johtopäätös 9. Verkostot. (s. 56–57, 64)

Lapsen ääni-kehittämishjelmasta löytyy n. 95 verkostoa, jotka pääosin on perustettu hankeajan tukiverkostoiksi (osa verkostoista on osahankkeiden ohjaus- ja tukiryhmiä). Verkostojen tarkoituksena on tukea kehittämistä ja yhteistä oppimista, tiedon jakamista ja vaikuttamista. Verkostot on useimmiten koottu monihallintokuntaisesti eli verkostoajattelu on näin ollen lastensuojelulain mukaista yhteiskehittämistä. Verkostojen lukumäärä kertoo, että osahankkeiden työssä on runsaasti yhteistyökumppaneita mukana. Näistä ei ole tarkkaa tietoa ohjelmatasolla. Hanketyöntekijät ovat arvioineet kaikki verkostot tarpeellisiksi, työtä tukeviksi ja suhteellisen hyvin toimiviksi.

Suositus 17. Osahankkeet vievät Fronteriin (oma kohta lisätty) listauksen verkostoistaan sekä jäsenistä. Samalla viedään päivitetyt listat ohjaus-, projekti- ja tukiryhmien jäsenistä.

Johtopäätös 10. Moniammatillisuus ja monitoimijuus. (s. 57–60, 64)

Kehittämishjelman yhtenä perusolettamuksena on, että moniammatillisella ja monitoimijaisella yhteistyöllä parannetaan lasten, nuorten ja perheiden olosuhteita. Hyvinvointia edistävien palvelujen kehittämisessä katsotaan olevan välttämätöntä, että toimitaan monitoimijaisessa ja laaja-alaisessa yhteistyössä.

Moniammatillinen työote toteutuu työntekijöiden määrittelemänä niissä hankkeissa, joissa erilaisista koulutustaustoista ja ammateista tulevat henkilöt yhdistyvät tiimeiksi. Nämä osahankkeet ovat Vinssi, Hyvinkään intensiivimenetelmät, Lost-Karviaisen; Vahvuutta perheille, Jeri ja Rajan lapset – eli osa intensiivisten menetelmien toimintalinjan osahankkeista. Moniammatilliset tiimit koostuvat vaihtelevista kokoonpanoista eri alan ammattilaisista (sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja, lääkäri, psykologi, toimintaterapeutti, psykiatrinen sairaanhoitaja, nuorisotyöntekijä ja koulun sosiaali-ohjaaja). Näissä hankkeissa moniammatillisen työotteen ajatellaan tuovan rikkaamman tiedontuotantoprosessin, joka auttaa kyseistä lasta ja nuorta selviytymään arjestaan paremmin. *Monitoimijainen työote* nähdään väljemmäksi ja laajemmaksi lähestymistavaksi kuin moniammatillinen työote. Monitoimijaisen työotteen kehittyminen tapahtuu parhaimmillaan usealla eri toiminnan tasolla ja tarkoittaa sitä, että myös lapset, nuoret tai vanhemmat voivat olla mukana oman asiantuntemuksensa kanssa (joskin vielä vähäistä toiminnan tasolla). Monitoimijainen työote näyttäisi kehittyvän erityisesti varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeissa ja sisältää ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen näkökulmia.

Suositus 18. Intensiivimenetelmien toimintalinjan osahankkeissa käynnistetään moniammatillisuuden tarkempi määrittely. Hanketyöntekijöiden haastattelujen perusteella työnkuvia ei ole vielä juurikaan pohdittu. Minkälaisia ammattilaisia tarvitaan kehitettyjen menetelmien ja työotteiden toteuttajiksi? Moniammatillisuuden määrittelyllä on merkitystä myös menetelmien ja työotteiden kustannusvaikutavuuden arvioimisessa.

Suositus 19. Monitoimijaisiin verkostoihin otetaan mahdollisuuksien mukaan nuoria ja vanhempia tasavertaisiksi toimijoiksi (=osallisuus).

Suositus 20. Kouluympäristöihin kehitettävät monitoimijaiset toimintamallit vaativat vahvaa opetuspuolen sitoutumista. Merkkarityö ja koulujen sosiaaliohjauksen kehittäminen on vahvasti sidoksissa oppilastoimikuntien kehittämistyöhön. Jotta kehitettyjä työkäytäntöjä kyetään jatkamaan ohjelmakauden jälkeen, se vaatii kuntataholta resursointia tai olemassa olevien resurssien uudelleenjärjestelyä. Osa-hankkeet tulisi varmistaa opetuspuolen edustus myös ohjaus- ja tukiryhmiin.

Suositus 21. Monitoimijaisen yhteistyön jatkuvuutta hankeajan jälkeen pitää jo valmistella. Määritellään kuka, tai mikä taho johtaa monitoimijaisista yhteistyötä sekä mikä on monitoimijaisen verkoston tehtävä missäkin toimintaympäristössä. Osa perustetuista monitoimijaisista verkostoista tukevat hankeajasta kehittämisestä mutta osa on suunniteltu myös pysyviksi toimintamuodoiksi.

6) Haasteet

Johtopäätös 11. Toimintamallien levittäminen ja juurruttaminen. (s. 60–65)

Kaikkien osahankkeiden toimintasuunnitelmiin sisältyy kehitettyjen työotteiden ja menetelmien mallintaminen ja levittäminen hankeajana. Näyttää siltä, että ainakin ne hankkeet¹⁹, jotka ovat käynnistyneet ennen Lapsen ääni- ohjelman kokonaisuutta mahdollisesti pystyvät tähän työhön. Pelkkä levittämistoiminta ei kuitenkaan riitä vaan haasteena näyttäisi olevan kuntien halukkuus rahoittaa toiminnan tai menetelmän jatkumista osana kunnan perustyötä. Kaikki kehitetyt hankeinterventiot (ja erityisesti intensiivisten menetelmien toimintalinjan osahankkeet) vaativat taloudellista resursointia tai vähintään resurssien uudelleen organisointia. Intensiivisten menetelmien toimintalinjan osahankkeiden kehittämistyö tapahtuu rajatummissa tiimeissä kuin Varhaisen tuen osahankkeet. Tämän vuoksi menetelmien levittäminen ja juurruttaminen vaatii enemmän panostusta. Varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeiden kehittämistyö on sen luonteista, että se on istutettu (lähes kaikissa hankkeissa) osaksi peruspalveluita ja hanketyöntekijät lähinnä koordinoivat kehittämistyötä. Kehittämisverkostojen osalta esim. Kehran ja VKK-metron kaltaisten kehittämisrakenteiden ja käytäntötutkimuksen ylläpito vaatii myös koordinoitiresursseja. Ulan ja Kehikon työ on istutettu niin lähelle osaamiskeskusten muutoinkin toteutettavaa toimintaa, joten työn ylläpito ja jatkuvuus on pitkälti osaamiskeskusten rahoituksen puitteissa järjestettävää – kuten myös Kehra ja VKK-metro.

¹⁹ Omin Jaloin, Jeri, Rajan lapset - konsultaatiotoiminta

Hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan ohjaus- ja tukiryhmien jäsenten työpanokset ovat oleellisia kehitettyjen toimintojen juurtumisen kannalta. Innostunut kehittämistiimi ei riitä jos kuntapäättäjiltä ei löydy tahtotilaa tai taloudellisia resursseja toiminnan jatkamiselle. Hanketyöntekijöiden työmotivaation kannalta näyttäisi olevan tärkeää, että kehitetyillä menetelmillä voidaan nähdä olevan tulevaisuutta. Tärkeää on nostaa näkyväksi hankeajalta kerätty ja analysoitu tutkimus- ja arviointitieto, jolla osoitetaan toiminnan vaikutuksia.

Ohjaus- ja tukiryhmien jäsenten näkemysten mukaan kehitetyt mallit ja menetelmät pitää kuvata ja tutkia riittävän tarkasti. Mallien arviointi ja seuranta ja palautteen keruu on keskeistä, sillä ilman seurantaa mallien juurtuminen on epätodennäköisempää. Levittämistyöhön liittyy muitakin haasteita. Keskeistä on, onko levittämisprosessiin riittävästi välineitä ja resursseja. Levittämis- ja juurruttamistyön olisi hyvä ylittää myös kuntarajat. Mallien kehittämisessä oleellista ovat strategisten valintojen tekeminen, priorisointi ja toimenpiteiden valinta. Koulutus nähtiin keskeiseksi välineeksi siirrettäessä mallia perustyöhön. Suurimmiksi esteiksi hyvien toimintakäytäntöjen ja mallien käyttöönotolle kunnissa hankkeen päättymisen jälkeen katsotaan ajan puute, irrallisuus ja sirpaleisuus, johdon ongelmat, resurssien vähentäminen, säästöt sekä henkilöstön vaihtuvuus. Juurruttamisen ongelmakohtiksi nähtiin myös hankkeen suuri koko ja ohjaus- ja tukiryhmien erillisyydet. Useat vastaajat kokivat epäselväksi, *missä linjaukset ja päätökset toimintamallien kehittämisestä ja käyttöönotosta tehdään.*

Suositus 22. Hankekohtaiset työmenetelmät tuodaan entistä näkyvämmiksi eri tahoille – kuntapäättäjille, työntekijöille ja asiakkaille. Kuntapäättäjien haastaminen mallien käyttöönottoon on niin osahankkeiden työntekijöiden kuin ohjaus- ja tukiryhmien jäsenten tehtävä. Keväällä 2011 tulisi järjestää kuntakohtaisia hyvien käytäntöjen levittämisfoorumeita esim. Puimala tai sosiaalisen raportoinnin menetelmillä.

Suositus 23. Tutkimusavusteisista osahankkeista tuotettua tutkimustietoa hyödynnetään laajemmin ohjelmason kehittämissä ja päätöksenteon tukena. VKK-metron, Kehrän, Jerin, Vinssin ja Hyvinkään intensiivimenetelmien tuottamaa tutkimustietoa ei ole ohjelmatasolla vielä käsitelty. Suositellaan tiedon yhteistä käsittelemistä esim. ohjelman projektiryhmän teematyöpajassa.

Johtopäätös 12. Arviointitiedolla kohti näyttöä ja vaikuttavuutta (s. 15–23, 66–70)

Lapsen ääni- kehittämisohjelman yhtenä tavoitteena on arviointi- ja tutkimustiedon tuottaminen. Tietoa tuotetaan monesta näkökulmasta ja moniin eri tarkoituksiin, kuten tämä väliarviointi myös osoittaa. Työotteita ja menetelmiä kehitetään ja niiden positiivisia yhteyksiä lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutoksiin on osittain paikannettu.

Tämän hetkisen arvion mukaan ohjelman aikana kyetään tuottamaan niin toimijoiden kuin lasten, nuorten ja vanhempien kokemustietoa vaikutusten arvioimisen tueksi ja näyttöön perustuvien käytäntöjen kuvailemiseksi. Arvioinnin jatkotavoitteena jäljellä olevalle ajalle on edelleen selvittää mitä tuloksia ja vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnissa on tapahtunut. Vaikuttavuuden arvioimiseksi tarkastellaan millä menetelmillä ja työotteilla vaikutukset ovat syntyneet sekä mitkä tekijät (mekanismit) ovat edistäneet tai estäneet vaikutusten syntyä. Tätä tarkastelua ei tässä vaiheessa arviointia ole ollut vielä mahdollista tehdä. Ohjelman loppuarviointiin sisällytetään osahankekohtainen vertailu meta-arvioinnin keinoin erikseen määriteltyjen arviointikriteerien perusteella.

Arviointitiedon hyödyntäminen on oleellinen osa kehittämistoimintaa ja tämän väliarvioinnin tuloksia on jo tässä vaiheessa tuotu näkyväksi ja pohdittavaksi erilaisissa työkokouksissa ja foorumeissa. Arviointitietoa on pyritty tuottamaan erilaisiin tarkoituksiin ja tukemaan jatkuvaa muutosprosessia. Tietoa on tuotettu rahoittajan ja johdon tarpeisiin osoittamaan kehittämistyön suuntaa sekä ohjelman toimijoille oman toiminnan kehittämiseen ja toiminnan suuntaamiseen. Kaiken tämän yhdistäminen yhteen väliarviointiraporttiin on ollut haasteellinen tehtävä. Monipuolinen arviointitieto herättää parhaimmillaan reflektiivistä keskustelua ja pohdintaa eri toimijoiden kesken ja tämä suunta näyttäisi toteutuvan myös Lapsen ääni-ohjelmassa.

Lapsen ääni – kehittämisohjelman ensimmäisen toimintavuoden väliarviointi

3 Tutkimuksellinen kehittämistoiminta näyttöön perustuvien käytäntöjen edistäjänä

Ohjelman arvioinnin lähtökohtana on systemaattisen arviointi- ja tutkimustiedon tuottaminen erilaisin menetelmin ja erilaisista näkökulmista. Uusien työmenetelmien ja mallien vaikutuksista tarvitaan monenlaista tietoa. Ohjelmatyön lähtökohtana on, että osallistamalla asiakkaita, työntekijöitä, johtoa ja tärkeitä sidosryhmiä käytäntö- ja arviointitutkimuksen keinoin tuotetaan paremmin luotettavaa näyttöön perustuvaa tietoa. Tutkijoiden tehtävään kuuluu lisätä työntekijöiden arviointiosaamista ja liittää kriittinen ja refleктоiva arviointityöote osaksi kehittämistyötä. Tiedon tuottamisen lähtökohtana on, että työmenetelmän tai työtavan vaikuttavuuden todentaminen edellyttää organisatoris-hallinnollista tietoa, työntekijöiden tietoa, poliittisen yhteisön tietoa, tutkimustietoa ja palvelun käyttäjien tietoa.²⁰

Arviointi- ja tutkimustiedon luotettavuuden lisäämiseksi pyritään ohjelmakauden aikana tuottamaan tietoa Lapsen ääni-kehittämisohjelman näyttöön perustuvista käytännöistä. Kehittämistyön ja arvioinnin edetessä paikannetaan vielä tarkemmin *”mikä näyttö on riittävää”* todentamaan Lapsen ääni-kehittämisohjelman tuloksia ja vaikutuksia. Näyttöön perustuvien käytäntöjen määritelmiä on tällä hetkellä runsaasti erilaisia. Näyttöön perustuvien käytäntöjen määritelmäksi on kirjallisuudessa pääosin lähdetty David Sackettin²¹ määritelmästä *”näyttöön perustuva käytäntö on parhaan mahdollisen tiedon vastuuntuntoista ja kriittistä käyttöä yksilöllisissä asiakastapauksissa sekä parhaan tutkimusevidenssin integroiminen työntekijän käytännön asiantuntemuksen ja asiakkaan arvoihin”*.

Myös tiedon luotettavuudesta on erilaisia näkemyksiä, esim. kannattaa pitää mielessä, että palvelu saattaa olla vaikuttava vaikka palvelun vaikutuksista ei ole tutkittua tietoa tai näyttöä. Näyttöön perustuvien käytäntöjen paikantaminen sisältää myös eettisen näkökulman. Kehittämistyössä eettinen velvoite on pyrkiä kehittämään palveluja parhaan käytettävissä olevan tiedon pohjalta. Lapsilla, nuorilla ja perheillä voidaan katsoa olevan myös oikeus saada parhaaseen näyttöön perustuvaa palvelua, koska osallistuminen erilaisiin osahankkeiden kehittämistoimintoihin vaikuttavat elämänolosuhteisiin ja hyvinvointiin.²²

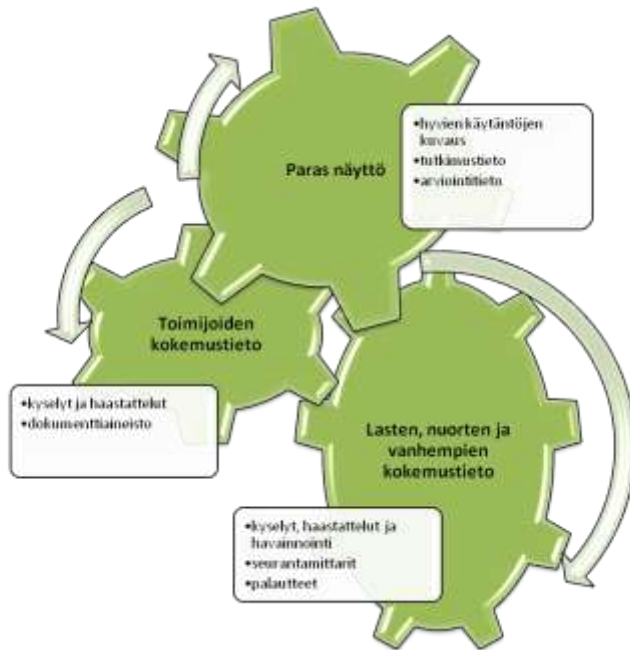
Tämä väliarviointiraportti jo sinänsä osoittaa, että tietoa on kerätty monesta eri lähteestä ja monella eri tapaa ja näyttöön perustuvien käytäntöjen määritelmät soveltuvat mielestäni hyvin ohjelman arviointi- ja tutkimustiedon koontiin ja tulkintaan jäljellä olevana aikana. Ohjelman arvioinnin tarkoituksena on mm tuottaa näyttöön perustuvia tietoja kehitetyistä toimintamalleista sekä niiden vaikutuksista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin.

²⁰ Pawson, 2003

²¹ Raunio, 2010 http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/hlokunta/raunio/jla_npk_150910.pdf

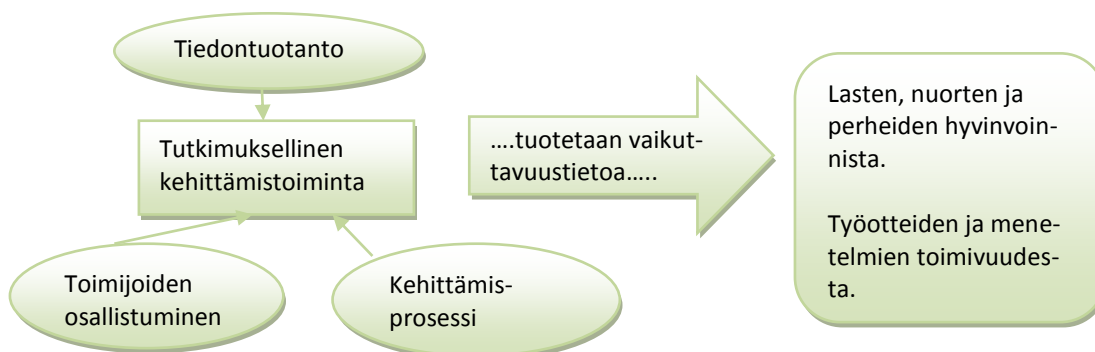
²² Korteniemi & Borg, 2008

Kuvio 1. Näyttöön perustuvien käytäntöjen rakentuminen Lapsen ääni-ohjelmassa²³

Osahankkeiden toimijoiden osallistaminen ohjelman kokonaisarviointi- ja tutkimusprosessiin edistää *yhteisen* vaikuttavuustiedon tuottamista. Ohjelman joissakin osahankkeissa on selvä tutkimuksellinen lähestymistapa, joten tiedontuotantoprosessit ohjelmatasolla perustuvat jossain määrin erilaisiin todellisuuskäsityksiin ja metodologisiin ratkaisuihin.²⁴ Yhteisinä nimittäjinä näkyy osallistava ja reflektioiva kehittämisote sekä halu tuottaa hyviä, arvioitua ja tutkittua tietoon – ts. näyttöön - perustuvia työkäytäntöjä tai menetelmiä. Kehittämisotetta voi kutsua *tutkimukselliseksi kehittämisotteeksi*.

Kuvio 2. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta Lapsen ääni-ohjelmassa²⁵

²³ mukaillen Raunio, 2010

²⁴ esim. realistinen arviointi (Vinski), kehittävän työn tutkimus (VKK-metro), Jeri-tutkimushanke

²⁵ mukaillen Toikko & Rantanen, 2009

Kehittämisotetta voidaan joiltakin osin myös kuvata käytäntötutkimukseksi, jossa arvioinnilla on vahva asema kehittämistyön onnistumisien arvottamisessa. Näkökulmalla pyritään arviointi- ja käytäntötiedon avulla suuntaamaan kehittämistoimintaa. Arvioinnin sijoittuminen osaksi muutuvaa ja haasteellista kehittämistoimintaa saattaa hyvin onnistuessaan tuottaa toimijoita osallistavalla tavalla uusia ideoita, käsitteitä ja näkökulmia tai vahvistaa jo kehitettyjä toimintoja.

4 Arvioinnin rakentuminen osaksi kehittämisohjelmaa

Lapsen ääni – kehittämisohjelman arviointi on organisoitu sisäisenä arviointina siten, että ohjelmaan palkattiin erikoistutkija syksystä 2009 ohjelmakauden loppuun saakka (lokakuu 2011). Erikoistutkijan tehtävänä on kehittämisohjelman kokonaisarviointi sekä tukea osahankkeita arviointitiedon tuottamisessa. Erikoistutkijan tukena toimii arviointiryhmä, jonka jäseninä ovat Eija Bergman (Helsingin sosiaalivirasto), Ilse Julkunen (Helsingin yliopisto), Janne Roininen (TKK) ja Sakari Kainulainen (DIAK). Arviointityön etenemistä on käsitelty Lapsen ääni-kehittämisohjelman ohjausryhmässä ja lopullinen arviointisuunnitelma hyväksyttiin 10.11.2009.²⁶ Ohjausryhmän toiveena oli, että arviointi tuottaisi tietoa ohjelmassa osallisten lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin muutoksista sekä tietoa siitä, miten kehittämistyö etenee ja miten palvelurakenteiden muutoksiin on voitu vaikuttaa. Erikoistutkija on vastannut aineiston keräämisestä ja raportin kirjoittamisesta. Projektityöntekijä Monika Niskanen on osallistunut laadullisen aineiston (fokuserhmähaastattelut) keräämiseen, litterointiin ja analyysiin. Projektityöntekijä Eero Ylinentalo on koonnut ohjaus- ja tukiryhmille tehdyn kyselyn tuloksia. Ulappa-hankkeen projektisuunnittelija Timo Turunen on kirjoittanut liitteenä olevan tekstin kustannusvaikuttavuudesta.

Arvioinnin *tavoitteena* on seurata ja arvioida ohjelmassa osallisena olevien lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia, elinoloja ja palvelurakenteiden kehitystä. Arvioinnin tavoitteena on myös tarkastella lasten- ja nuorten hyvinvoinnin muutoksia Etelä-Suomen alueella yleisten hyvinvointi-indikaattorien valossa. Tätä raporttia kirjoittaessa Sotkanetin tiedot eivät ole Kaste-indikaattorien osalta vielä päivittynyt, jonka vuoksi tästä näkökulmasta tehdään erillinen raportointi myöhemmin. Arvioinnin *kohteena* on ohjelman osahankkeiden ja toimintalinjojen tuloksellisuus. Arvioinnissa kysytään mitä ja miten tekemällä tavoitellut tai odottamattomat tulokset ja vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääntymisessä on saavutettu. Arvioinnin kohteena on myös lasten, nuorten ja perheiden osallistumismahdollisuuksien (mitä ja millä menetelmillä) tarkastelu. Erityisesti moniammatillisuuden ja monitoimijuuden kehittyminen ja verkostojen tuloksellisuus ovat palvelurakenteiden arvioinnin kohteena.

4.1 Arvioinnin viitekehys

Arvioinnin lähtökohtana on ohjelmateoriaan pohjautuva arviointitutkimuksellinen työote. Ohjelmateoria tarkoittaa että konkretisoidaan ohjelman/hankkeen alussa mitä tulee tehdä, jotta tavoitellut tulokset, vaikutukset ja hyödyt saavutetaan, mitkä tärkeät tekijät ja vaikutukset tulisi huomioida ja miten prosessien, hyötyjen ja vaikutusten yhteyksiä hahmotetaan²⁷. Arvioinnin tulee antaa tilaa innovatiivisten ja uusien toimintatapojen löytämiselle sekä odottamattomien vaikutusten löytämiselle. Arviointi on teoriaperusteista ja sisältää vaikutteita realistisesta arviointitutkimuksesta. Realismin käsiteabstrahoinnit auttavat avaamaan vaikuttavuuden arvioinnin

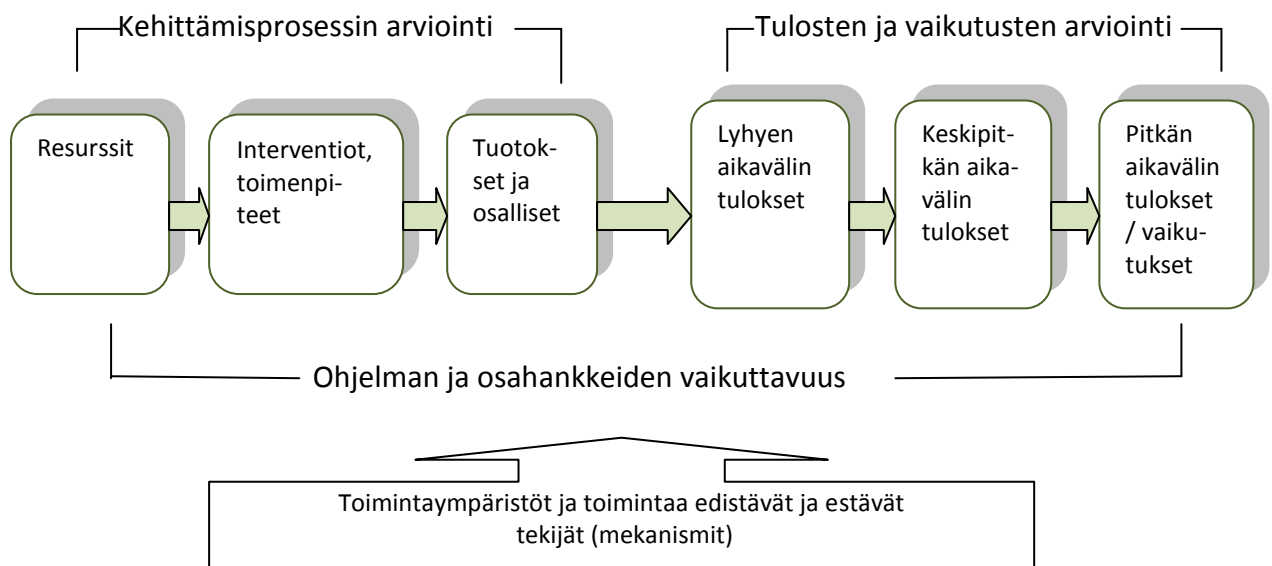
²⁶ ks. www.lapsenaani.fi Etelä-Suomen Lapsen ääni – kehittämisohjelman kokonaisarviointi 10.11.2009

²⁷ Chen, 2005, Dahler-Larsen, 2003

maailmaa. Realistisessa arvioinnissa puhutaan vaikuttavuuskehästä, jonka avulla tutkitaan ja arvioidaan kuinka ohjelma tai interventio todellisuudessa muuttaa käytäntöjä ja missä kontekstissa näin tapahtuu. Realistinen vaikuttavuuskehä noudattaa useimman sosiaalityhteellisten tutkimussuuntausten periaatteita. Kehä perustuu tieteen kehään ja ei siinä mielessä ole mitenkään vallankumouksellinen. Realistisessa arvioinnissa kiinnitetään huomioita erityisesti kehän alkupäähän muodostamalla teoreettinen ymmärrys arvioitavan asian mekanismeista, konteksteista ja tuloksista.

Ohjelman tuloksellisuuden ja vaikutusten todentamiseksi työkaluksi on valittu looginen malli²⁸. Se on ohjelmateorian yksi muoto joka antaa mahdollisuuden selvittää ja kuvata hankkeiden toimintaa, prosesseja, tuotoksia, tuloksia ja vaikutuksia hankkeen työntekijöitä osallistavalla tavalla. Looginen malli sisältää kuvailua tavoitteista, päämääristä, ongelmista, riskeistä sekä oletuksia muutosta selittävästä tekijöistä ja luo näin ollen pohjaa vaikutusketjujattelulle. Loogisia malleja ja ohjelmateorian eri muotoja on menestyksellisesti käytetty monissa hankkeissa myös kansainvälisesti²⁹. Mallit auttavat jäsentämään kehittämistyötä sekä toimivat arvioinnin perustana. Arvioinnissa on huomioitu ohjelman suhteellisen lyhyt kehittämisäika (2 vuotta), jonka vuoksi mallin kevennetty muoto puoltaa paikkaansa. Loogiseen malliin on kuitenkin määritelty pidemmän aikavälin vaikutuksia, jotta tulevaisuudessa voidaan todentaa vaikuttavuutta, mikäli ohjelmakausi jatkuu.

Kuvio 3. Vaikutusketjuajattelu arviointityön lähtökohtana

Arviointi pyrkii nostamaan vaikutusketjuajattelua esille sekä huomioimaan ympärillä olevia kontekstitekijöitä että tuloksia estäviä ja edistäviä tekijöitä (mekanismeja). Ohjelman kokonaisarviointia ei voida pitää arviointitutkimusmielessä vielä vaikuttavuuden arviointina. Tämän todentamiselle tarvitaan pidempi kehittämisäika.

²⁸ Knowlton & Phillips, 2009

²⁹ esim. Maluccio ym, 2010

Arvioinnin tekeminen sisäisenä prosessina sisältää ajatuksen hanketyöntekijöiden arviointiosaimisen lisääntymisestä. Hyvä arviointi on *oppimisprosessi* osallisille. Kokonaisarvioinnin sisältöjä on tuotettu yhdessä osallisten hanketyöntekijöiden kanssa sekä olemassa olevaa arviointi- ja tutkimustietoa hyödyntäen. Olettamuksena on, että työntekijöiden oppimisprosessit ovat yhtenä lähtökohtana arvioinnin hyvälle tuloksille. Työntekijöiden kyky kriittisesti reflektoida omaa toimintansa suhteessa asiakkaisiin, toisiin työntekijöihin, palvelurakenteisiin ja yhteiskuntaan tuottaa ns. kaksikehäistä oppimista, jossa tilannetta osataan tarkastella monesta näkökulmasta ja kyseenalaistaa erilaisia toimintatapoja ³⁰.

4.2 Arvioinnin toteutus

Osallistava arviointitutkimus useimmiten edesauttaa toiminnan läpinäkyvyyttä, tuottaa oppimisprosesseja ja edistää vuoropuhelua osallisten välillä. Arvioinnin *tarkoituksena* on tuottaa tietoa kehittämistyön tueksi sekä kertoa asiakkaille, työntekijöille, asiantuntijoille ja päättäjille kehittämistyön tuloksellisuudesta. Arviointi tuottaa *systemaattisesti tietoa* toiminnan kehittämistä varten (prosessi/kehittämisarviointi) ja oikea-aikaisella ymmärrettävällä käytäntö- ja tutkimustiedolla edistetään tavoiteltavien tulosten ja vaikutusten syntymistä (tuloksellisuuden ja vaikutusten arviointi). Arviointi on näin ollen sekä formatiivista että summatiivista. Formatiivinen arvioinnin tarkastelutapa tutkii kehittämisprosesseja ja parantamisen kohteita. Summatiivinen arviointi tuottaa tietoa toiminnan onnistumisesta, saavutetuista tuloksista ja vaikutuksista – myös odottamattomista vaikutuksista lähinnä ohjelman loppupuolella. ³¹ Ohjelmassa formatiivinen arviointi (kehittämisprosessit) painottuu käynnistymisvaiheeseen ja summatiivinen arviointi pääosin (tulokset, vaikutukset ja onnistumiset) ohjelman loppupuolelle.

Arviointi koostuu ohjelman kokonaisarviointista, toimintalinjakohtaisesta arvioinnista sekä osahankkeiden omista arvioinneista. Arviointi on rakennettu siten, että osahankkeet tuottavat tietoa yhteistä ohjelma-arviointia varten eri muodoissa. Tämän lisäksi osahankkeissa tehdään tutkimusta ³² ja arviointia, jota raportoidaan osahankkeissa sovitun tavan mukaan.

Kuvio 4. Arvioinnin kokonaisuus.

³⁰ Argyris & Scön, 1978

³¹ Virtanen, 2008, Vedung, 2009

³² Vinssi, VKK-metro, Jeri

Kokonaisarvioinnin pääkysymykset ovat:

1. Parantaako ohjelmassa kehitetyt intensiiviset ja varhaisen tuen toimintamallit lasten, nuorten ja perheiden arkea ja hyvinvointia?
2. Miten ohjelmassa kuullaan ja osallistetaan lapsia ja nuoria?
3. Syntykö moniammatillisella työotteella lapsia, nuoria ja perheitä tukevia toimintamalleja? Kuinka moniammatillisia tiimejä johdetaan onnistuneesti?
4. Miten käynnistetyt verkostot toimivat ja mitä tuloksia niillä saavutetaan?
5. Etenevätkö ohjelman kehittämisprosessit tavoitteiden suuntaan ja suunnitelmien mukaisesti?

Taulukko 1. Tarkennetut arviointikysymykset ja arviointikriteerit

Arvioinnin kohde	Arviointikysymykset	Arviointikriteeri
Yleisellä tasolla	Miltä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi Etelä-Suomen ”ohjelmakunnissa” näyttää tilastojen valossa? Miten Lapsen ääni - ohjelman osahankkeilla lisätään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia kunnissa?	Kuvailevaa tietoa ja tilastotietoa hyvinvoinnista on kerätty. Osahankkeet sisältyvät kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmiin.
Kehittämisprosessit	Mitä tekemällä osahankkeet (ohjelma) ovat edenneet kohti asetettuja tavoitteita? Miten lasten, nuorten ja perheiden kokemuksia ja mielipiteitä on hyödynnetty toimintamallien kehittämisessä?	Osahankkeet etenevät tavoitteiden suuntaan. Lapset, nuoret ja perheet on osallistettu kehittämiseen ja toimintamallien arviointiin.
Asiakastulokset	Onko lasten, nuorten ja perheiden arjessa, toimintakyvyssä ja hyvinvoinnissa tapahtunut muutoksia? Minkälaisia muutoksia? Ovatko lapset, nuoret ja perheet hyötynneet ohjelman tuottamista toiminnoista/interventioista? Onko lasten, nuorten ja perheiden kokemus osallisuudesta lisääntynyt? (sekä omaan prosessiinsa että kehittämistyöhön)	Ohjelmassa osallisten lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi on kohentunut.
Palvelurakennetulokset	<i>Toimintamallien arviointi</i> Onko uusia toimivia työmalleja syntynyt, ja missä olosuhteissa ne toimivat? Ovatko työmallit juurrutettu osaksi olemassa olevia palvelurakenteita? Ovatko kehitetyt toimintamallit kustannustehokkaita?	Uudet työmallit ovat innovatiivisia, levitettävissä ja juurrutettavissa. Uusien työmallien kustannuksia pystytään laskemaan.
	<i>Moniammatillisuus, monitoimijuus ja oppiminen</i> Onko ohjelmatyö tuottanut osallisille oppimisprosesseja? Miten moniammatillinen yhteistyö toimii? Mikä ovat moniammatillisen yhteistyön johtamisen haasteet?	Osallisille on syntynyt oppimiskokemuksia. Ohjelman osalliset tunnistavat moniammatillisen työskentelyn haasteita ja ovat kehittäneet toimintamalleja.
	<i>Verkostojen tuloksellisuus</i> Miten verkostot ovat syntyneet ja työskennelleet? Mitä tuloksia verkostomaisella ja monitoimijaisella työotteella on saatu aikaiseksi? Missä määrin alueelliset erityispiirteet heijastuvat prosesseihin ja tuloksiin?	Perustetut verkostot ovat hyödyllisiä, eettisiä ja tuottavat parempia asiakastuloksia sekä oppimista työntekijöille.

4.3 Arvioinnin aineisto ja menetelmät

Arvioinnin toteutus perustuu menetelmälliseen triangulaatioon³³, eli sekä laadullista että määrällistä tiedonkeruuta on yhdistetty. Näin on oletettu saatavan laadukkaampaa ja moninäkökulmaisempaa tietoa arvioitavasta ilmiöstä³⁴. Osa tiedonkeruusta toistetaan samansisältöisinä useampaan kertaan, jolloin pyritään löytämään muutoksia kehittämisprosesseissa sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista. Huomioitavaa on, että kokonaisarvioinnin aineistona käytetään pääosin osahankkeiden *itse tuottamia* arviointi- ja tutkimustuloksia. Erikoistutkijalla on ollut mahdollisuus osallistua toimintalinjojen tapaamisiin, projekti- ja ohjausryhmän kokouksiin sekä lukuisiin muihin tapaamisiin, joten havainnointiaineistoa on matkan varrelta kertynyt. Väliarviointiraportin valmistumisen jälkeen tarkistetaan vielä olennainen tiedonkeruu ohjelman tuloksellisuuden todentamiseksi.

Arvioinnin aineistoja ovat:

- Aihepiirin aiemmat tutkimukset ja selvitykset
- Osallistavat *arviointityöpajat* (8.10 ja 9.10.2009). Osallistujia oli yhteensä 24. Arviointityöpajoissa rakennettiin toimintalinjakohtaiset loogiset mallit arviointisuunnitelman pohjaksi.
- *Dokumenttiaineistot*
Lapsen ääni-kehittämishjelman aineisto verkkosivuilla sekä sisäisessä verkkoympäristössä. Osahankkeiden tuottamat omat väliraportit³⁵, arviointi- ja tutkimusraportit.
- *Prosessikysely* (1. kysely 30.9.2009, 2. kysely 31.3.2010 ja 3. kysely 15.10.2010)
Kehittämisprosessia arvioidaan seurantakyselyllä kaksi kertaa vuodessa koko ohjelman ajan. Osahankkeet vastaavat sähköiseen kyselyyn tehdyn itsearvioinnin perusteella. Kyselyn avulla seurataan kehittämisprosessien etenemistä seuraavien indikaattoreiden avulla: kustannusten käyttö ja kehitys, tuotokset, tavoitteiden eteneminen, hyvien käytäntöjen syntyminen, interventiot, yhteistyö ja verkostoituminen, työn tulosten levittäminen ja juurruttaminen, osallisuuden rakentuminen, palautteiden keruu ja hyödyntäminen. Kyselyn tulokset kootaan puolivuositain seurantaraportiksi³⁶. Tuloksia on tarkasteltu kokonaisuutena, toimintalinjoittain, alueittain ja jonkin verran osahankkeittain. Ohjelman aikana toteutetaan viisi prosessikyselyä. Ohjelman kolmannesta kyselystä ei ole vielä yhteenvetoraporttia, jonka vuoksi vastuksista on tähän väliarviointiin poimittu mukaan vain osa tiedoista.

³³ Tarkoittaa erilaisten aineistojen, teorioiden, tutkimusmenetelmien, analyysien tai tieteenalojen yhdistämistä samassa tutkimuksessa

³⁴ Patton, 1997, Flick, 2007

³⁵ 15.8.mennessä on julkaistu Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun väliraportti, Sabir väliarviointi ja Rajan Lapset merkkaritoiminnan väliraportti.

³⁶ ks. www.lapsenaani.fi

- *Fokushaastattelut*
Toukokuussa erikoistutkija haastatteli kaikki osahankkeet (Jeri-hanke tuotti haastattelun kirjallisena siten, että projektipäällikkö haastatteli työryhmän). Haastatteluja oli yhteensä 14, ja ne tehtiin kuukauden sisällä osahankkeiden omissa toimintaympäristöissä. Haastatteluihin osallistui yhteensä 74 toimijaa. Intensiivihankkeilta 19, varhaisen tuen hankkeilta 47 ja kehittämisverkostoilta 8 henkilöä. Haastattelujen tarkoituksena oli tuottaa hanketyöntekijöiden kokemustietoa moniammatillisen/monitoimijaisen työotteen kehittymisestä, verkostojen rakentumisesta ja kehittymisestä, työkäytäntöjen levittämissuunnitelmista sekä parhaimmat onnistumiset ja ohjelmakauden haasteista.
- *Sähköinen kysely ohjaus- ja tukiryhmille*
Osahankkeiden ohjaus- ja projektiryhmissä on n. 220 jäsentä eri hallintokunnista, oppilaitoksista, järjestöistä ja seurakunnista. Kyselyyn vastasi 51 % (N=113). Kysely toteutettiin toukokuussa 2010 ja tarkoituksena oli etsiä jäsenten näkemyksiä kehittämistyön kohdentumisesta, työkäytänteiden osuvuudesta ja hyvien mallien levittämisestä.
- *Asiakastulosten koontilomake (sähköinen kysely)*
Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin muutosta seurataan koontikyselyllä, jonka osahankkeet täyttivät ensimmäisen kerran elokuussa 2010 ja toisen kerran syksyllä 2011. Kyselyssä osahankkeet raportoivat asiakastietoa kootusti. Kyselyllä seurataan muutoksia lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnissa sekä osallisuuden ja voimaantumisen kokemuksia. Kyselyn avulla pyritään saamaan näyttöön perustuvaa tietoa, eli tietoa, jota on kerätty lapsilta, nuorilta ja vanhemmilta erilaisin seurantavälinein ja mittarein. Heinäkuun loppuun mennessä kokemustietoa on kerätty n. 600 lapselta ja 700 vanhemmalta.³⁷ Kyselyssä osahankkeet myös arvioivat oman hanketyön vaikutuksia suhteessa kerättyyn asiakastietoon. Koontilomakkeen palauttavat vain ne hankkeet, joissa on suoraa asiakastyötä³⁸.
- *Lasten, nuorten ja vanhempien palautekysely*
Lapsen ääni nettisivuilla on lapsille, nuorille ja vanhemmille suunnatut palautekyselyt. Kyselyjen tarkoituksena on kerätä kokemuksia saadusta palvelusta ja sen vaikutuksista oman arjen ja elämäntilanteen kohentumiseen. Lasten ja nuorten kyselyssä on koekäytössä standardoitu itsetuntoa mittaava kysymyspatteristo. Osahankkeet jakavat kyselyä eteenpäin ja kyselyyn voi vastata paperilomakkeella tai suoraan Internetin kautta. Kysely on jatkuvassa käytössä koko ohjelmakauden ajan. Kyselyn vastauksia voi tarkastella osahankkeittain, toimintalinjoittain sekä alueittain. Kyselyn taustamuuttujana on myös sukupuoli ja ikä. Elokoussa 2010 kyselyyn oli vastannut 56 nuorta ja 12 vanhempaa.

³⁷ erikoistutkijan tekemä arvio kyselyn vastausten perusteella. Kaikki hankkeet eivät ole ilmoittaneet tarkkaa lukua – tai luku puuttuu kokonaan.

³⁸ **Asiakastyötä:** Tukevasti alikuun-vahvasti kasvuun, Lapsen ääni koulussa, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Kouvolan perhepalveluverkosto, Rajan lapsett, Vinssi, Jeri, Lost-Karviainen; Vahvuutta perheelle, Omin Jaloin, Hyvinkään intensiivimenetelmät. **Ei asiakastyötä:** Kirkkonummen Tukevasti, VKK-metro, Sabir, Rajan nuoret, Kehrä, Kehikko, Ulappa.

Taulukko 2. Aineiston keruu

	2009	2010	2011
Osallistavat arviointi-työpajat	lokakuu	arviointitulosten käsittely osahankkeittain tarvittaessa	
Dokumenttiaineisto	jatkuva seuranta	jatkuva seuranta	jatkuva seuranta
Prosessikysely (palautuspvm)	13.11	16.4 ja 15.10	9.4 ja 11.10
Fokushaastattelut		toukokuu	toukokuu
Sähköinen kysely tukiryhmille		toukokuu	toukokuu
Asiakastulosten koon-tikysely		15.8	30.9 (tarkentuu vielä)
Lasten, nuorten ja vanhempien palautekysely (koontipvm)	jatkuva	jatkuva 15.8.	jatkuva 31.12, 15.5, ja 30.9.
Muu		Edistävät ja estävät tekijät (mekanismit) – kysymykset sisältyvät yllä mainittuihin tiedonkeruisiin	Edistävät ja estävät tekijät (mekanismit) – kysymykset sisältyvät yllä mainittuihin tiedonkeruisiin Toimintaympäristöjen muutosten tarkastelu Swot analyysin keinoin.

Kerättyä tietoa on pyritty analysoimaan teorialähtöisesti, kuitenkin siten että uudet tai yllättävät näkökulmat on huomioitu. Kyselytuloksia on analysoitu käyttäen Digium oy:n tutkimusohjelmistoa ja Spss-ohjelmaa. Fokushaastattelut on analysoitu pääosin tietokoneavusteisesti (Nvivo -ohjelma) koodaamalla ja luokittelemalla. Aineisto luokiteltiin käyttäen sekä toimintalinjojen luomia loogisia malleja sekä osahankkeiden omia arvioinnin lähestymistapoja hyödyntäen.

Kohti tuloksia ja vaikutuksia

5 Ohjelman resurssit

Lapsen ääni-kehittämissuunnitelmassa työskentelee n. 70 työntekijää. Intensiivisten menetelmien toimintalinjalla työskentelee n. 30 henkilöä, lähes kaikki suorassa asiakastyössä. Varhaisen tuen toimintalinjalla työskentelee n. 32 työntekijää ja suorassa asiakastyössä olevien lukumäärä on pienempi. Ero johtuu siitä, että kehittämistyö on organisoitu eri tavalla. Varhaisen tuen hankkeiden henkilökunta toimii pääosin koordinoitavissa, eli työotteita ja menetelmiä kehitetään osana peruspalveluita (poikkeuksena merkkaritoiminta ja Rajan lapset konsultaatiotoiminta) ja työpanokset tulevat huomattavasti enemmän kuntaosuuksina.

Lapsen ääni – kehittämisohjelman ohjaus- ja johtorakenne on varsin monimuotoinen. Ohjelmaa johtaa projektinjohtaja tukenaan alueellinen ohjausryhmä sekä projektiryhmä. Osahankkeiden työtä johtavat osahankkeiden projektipäälliköt tukenaan alueelliset ohjaus- tuki tai/ja projektiryhmiä. Ohjausrakenteissa on mukana noin 220 ammattilaista eri hallintokunnista, oppilaitoksista ja järjestöistä. Osahankkeet ovat raportointivelvollisia rahoittajalle (STM/KASTE) sekä kuntiin, jotka toimivat joko suoraan rahoittajina tai työpanoksien antajina. NetEffect arvioi STM:n toimesta KASTE ohjelmien johtamis- ja rahoitusjärjestelmää sekä THL joiltain osin Lapsi KASTE-hankkeiden etenemistä.

Myönnetty valtionavustus ohjelmakaudelle jakaantuu varhaisen tuen toimintalinjalle 5,9 milj. €, intensiivisten menetelmien toimintalinjalle 5,3 milj. € ja kehittämisverkostoille 1,6 milj. €, digitaalisiin palveluihin 1,2 milj. € (laajennushankkeet) sekä keskitettyyn hallintoon 1 milj. € Lapsen äänen kokonaisbudjetti sisältäen valtionavustuksen sekä kuntien kehittämisrahat ja työpanokset on n. 15 milj. €.

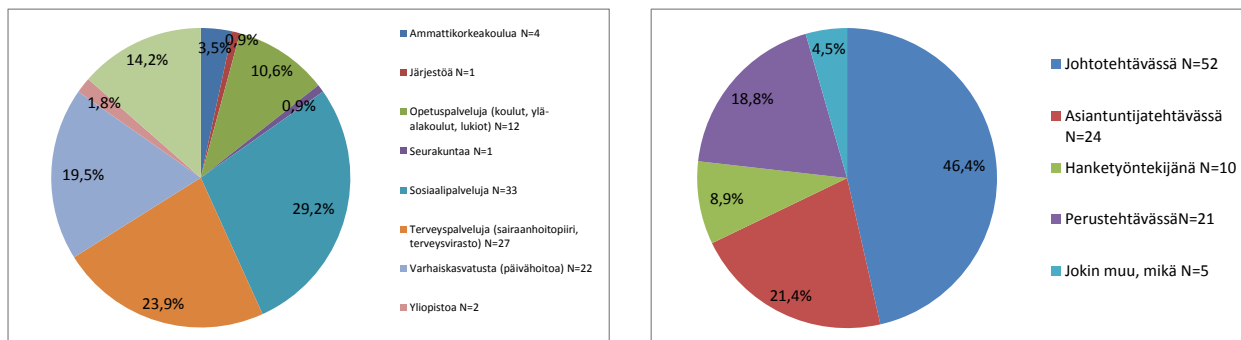
Ohjelmassa on keskitetty hallinto- ja arviointi. Yksikössä työskentelee projektinjohtaja, erikoistutkija ja projektikoordinaattori. Tehtäviin kuuluu projektin johtaminen ja koordinointi, arviointi ja taloudellinen seuranta. Lokakuun 2010 prosessikyselyssä selvitettiin osahankkeiden näkemyksiä keskitetyn hallinnon ja arvioinnin tarjoamasta hanketuesta. Tukea projektin johdolta koettiin kahdeksan osahankkeen osalta saaneen erittäin tai melko paljon ja kymmenen osahankkeen osalta melko vähän. Tukea arviointiin koettiin neljässätoista osahankkeessa saaneen erittäin tai melko paljon ja neljässä osahankkeessa melko vähän. Tukea talouden hallintaan ja seurantaan koettiin kahdessatoista osahankkeessa saaneen erittäin tai melko paljon ja viidessä osahankkeessa melko vähän tai ei lainkaan. Kaikki osahankkeet eivät olleet vastanneet kysymykseen. Uusien verkkohankkeiden (laajennus) myötä keskitetyssä hallinnossa työskentelee myös kesän 2010 alusta verkkokoordinaattori.

6 Osahankkeiden tukiryhmät toiminnan johtamisen ja seurannan tukena

Osahankkeiden ohjaus-, tuki- ja projektiryhmien jäsenten näkemykset ovat avainasemassa hyvien työtapojen ja mallien juurruttamisessa kuntien toimintaan. Monitoimijaisessa kehittämistyössä on tärkeää, että osahankkeita ohjaa henkilöitä useasta eri taustaorganisaatiosta. Poikkeuksena rakennetulle projektiorganisaatiolle on Jeri-hanke, jolla ei koko kehittämissaikana ole ollut ohjaus- tai projektiryhmää. Jeri suunnittelee juurruttamistyöryhmän perustamista.

Toukokuussa toteutettu kysely lähetettiin sähköpostitse 218 ohjaus- ja tukiryhmien jäsenille, joista kyselyyn vastasi 113 (51 %). Pääkaupunkiseudulta vastaajia oli 58, Länsi- ja Keski-Uudeltamaalta 17 ja Kaakkois-Suomesta 34. Neljä vastaajaa eivät tienneet minkä hankkeen tukiryhmää edustivat. Näitä neljää vastausta ei ole otettu mukaan allaoleviin raportointeihin. Kyselyn arvioinnissa on kiinnitetty huomiota mahdollisiin alueellisiin eroihin. Vastaajien edustamat tahot ja tehtävät on eritelty seuraavassa kuviossa.

Kuvio 5. Kyselyyn vastanneet taustaorganisaation ja työtehtävien mukaan.

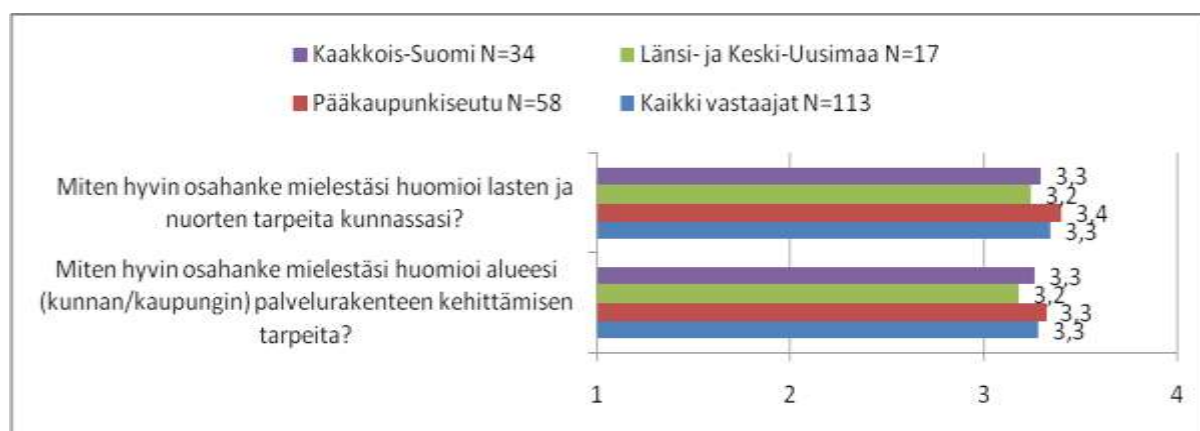

Ohjaus- ja tukiryhmien kyselyllä selvitettiin miten ryhmien jäsenet näkevät ohjaus- ja tukiryhmien aseman, mitkä ovat sen keskeisiä tehtäviä ja kuinka tärkeäksi kehitystyö nähdään. Ohjaus-/tukiryhmän työtä osahankkeen onnistumisen kannalta piti erittäin tärkeänä 66 % ja melko tärkeänä 33 % vastanneista. Vain vajaa prosentti kyselyyn vastanneista ei pitänyt ohjaus- ja tukiryhmien toimintaa kovinkaan tärkeänä. Vastaajat nostivat tärkeimmiksi tehtäviksi osahankkeiden toiminnan linjaamisen, päätöksenteon, tavoitteiden asettamisen, hanketyöntekijöiden tukemisen ja seurannan. Myös yhteistyön tekeminen kumppaneiden kanssa ja verkostoituminen nähtiin ryhmien oleelliseksi tehtäväksi. Erilaisen tiedon ja näkemyksien tuominen eri organisaatioiden näkökulmasta nähtiin tärkeänä, eli monitoimijuus tai monihallinnollisuus kehittämistyön mahdollistajana koettiin työtä edistävänä tekijänä.

Vastaajat toivat jonkin verran esille huolensa monitoimijaisen tiimityön jatkuvuudesta. Hanke on ”hyvä syy” yhteiskehittämiselle mutta vastaajien mielestä hanketyöntekijöiden tulisi jo tässä vaiheessa tehdä enemmän yhteistyötä esim. lastensuojelun kanssa³⁹ ja rohkeasti tuoda yhteistyön erilaiset pulmakohdat näkyväksi.

Yli 96 % vastanneista katsoi, että osahanke huomioi alueen palvelurakenteen kehittämisen tarpeita erittäin tai melko hyvin. Yli 97 % vastaajista oli sitä mieltä, että osahankkeet ottavat erittäin tai melko hyvin huomioon lasten ja nuorten tarpeita toteutuskunnissa.

Kuvio 6. Osahankkeiden toimintojen kohdentuminen alueittain

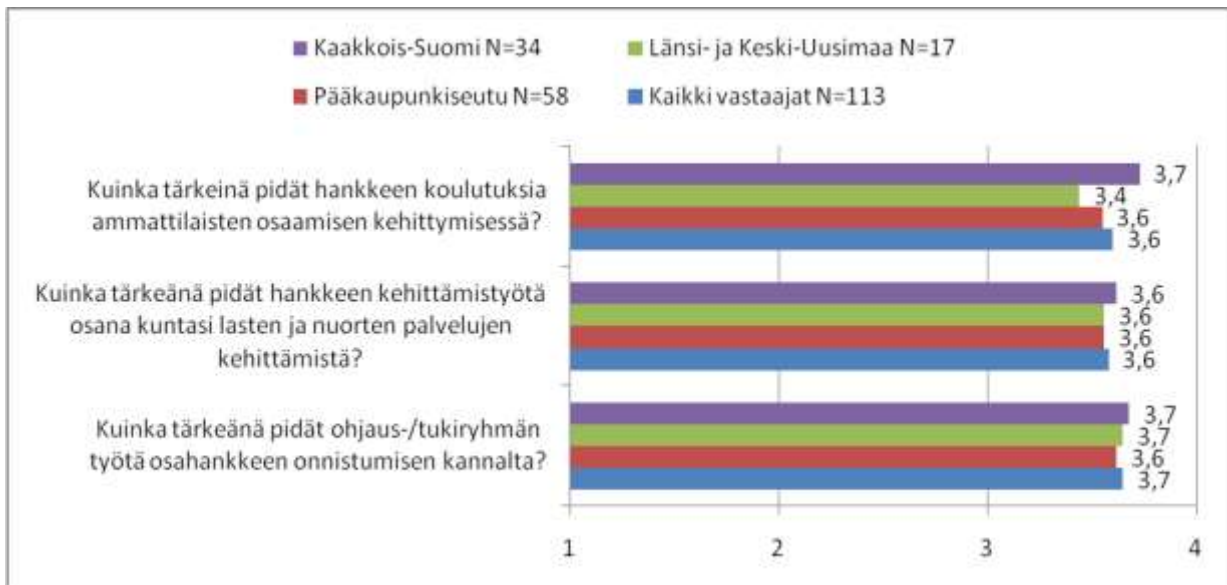

Arviointiasteikko: 1 = Ei lainkaan 2 = Melko huonosti 3 = Melko hyvin 4 = Erittäin hyvin

³⁹ huoli esiintyi erityisesti intensiivimenetelmien hankkeiden vastauksissa

Yli 98 % vastanneista pitää hankkeiden kehittämistyötä osana kunnan lasten ja nuorten palvelujen kehittämistä erittäin tai melko tärkeänä. Runsaat 95 % vastanneista piti osahankkeiden järjestämiä koulutuksia ammattilaisten osaamisen kehittämisessä erittäin tai melko tärkeänä. Vastajien mielestä (99%) ohjaus- ja tukiryhmien työ on erittäin tai melko tärkeää hankkeen onnistumisen kannalta. Vastauksissa ei ole alueiden välillä havaittavissa tilastollisesti merkittäviä eroja (chi-square –test). Vastausten perusteella voidaan päätellä, että kehittämistyö osuu oikeisiin kohtiin ja vastaa kuntien tarpeita.

Kuvio 7. Osahankkeiden toimintojen tärkeys alueittain

Arviointiasteikko: 1 = Ei lainkaan tärkeänä 2 = Ei kovin tärkeänä 3 = Melko tärkeänä 4 = Erittäin tärkeänä

7 Tavoitteita edistävät työotteet

Kehittämisen prosessien osalta valmistui kesäkuussa 2010 erillinen raportti koko ohjelmasta sekä osahankkeista⁴⁰. Lokakuussa 2010 tehdyn prosessikyselyn jälkeen tavoitteiden toteutumista on tarkasteltu tarkemmin erillisessä raportissa.⁴¹ Tavoitteiden tarkastelu perustuu näihin raportteihin. Tässä arvioinnissa tarkastellaan yleisellä tasolla tavoitteiden etenemistä ja hieman tarkemmin erilaisten työotteiden kehittymistä.

7.1 Kehittämishjelman tavoitteet

Lapsen ääni-kehittämishjelmalla on viisi päätavoitetta (ks. kuvio 7) jotka ohjaavat osahankkeiden kehittämistyötä. Osahankkeet ovat tarkentaneet tavoitteitaan kehittämishjelman ajan, jonka vuoksi niiden määrät⁴² ja muodot vaihtelevat puolivuositain tehtävässä prosessikyselyssä. Tavoitteiden etenemisen arviointi on muodostunut tästä syystä hankalaksi. Osahankkeet ovat

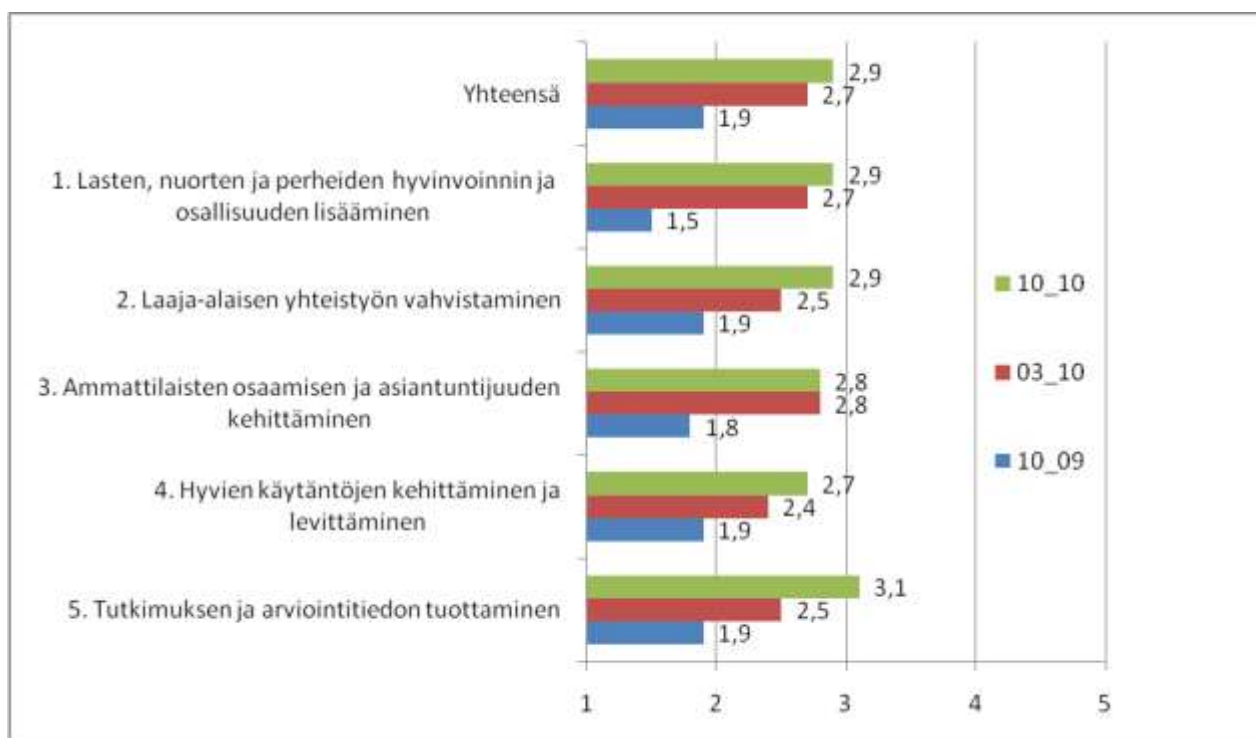
⁴⁰ Lapsen ääni-kehittämishjelman toiminnan seurantaraportti 11.6.2010

⁴¹ Lapsen ääni-kehittämishjelman toiminnan seurantaraportti 29.10.2010

⁴² 30.10.2010 osatavoitteita on yhteensä 75.

luokitelleet omat osatavoitteensa ohjelman päätavoitteen mukaan, joka mahdollistaa päätavoitteiden kokonaisarvioinnin. Maaliskuun 2010 ja lokakuun 2010 välillä osahankekohtaiset tavoitteet eivät ole enää juurikaan muuttuneet. Huomioitavaa tavoitteiden toteutumisen arvioinnissa on, että ohjelman verkkohankkeet (laajennus) ovat aloittaneet toimintaansa vasta vuoden 2010 alussa. Koska nämä kolme pääkaupunkiseudun hanketta⁴³ ovat vasta käynnistelemässä työtään, se luonnollisesti heijastuu tavoitteiden keskiarvoihin.

Kuvio 8. Lapsen ääni-kehittämishojelman yhteisten tavoitteiden toteutumisen muutos lokakuusta 2009 lokakuuhun 2010⁴⁴

Arviointiasteikko: 1=toteuttamista ei ole vielä aloitettu, 2=toteutus aloitettu, 3=toteutunut osittain, 4=toteutunut lähes kokonaan, 5=toteutunut täysin

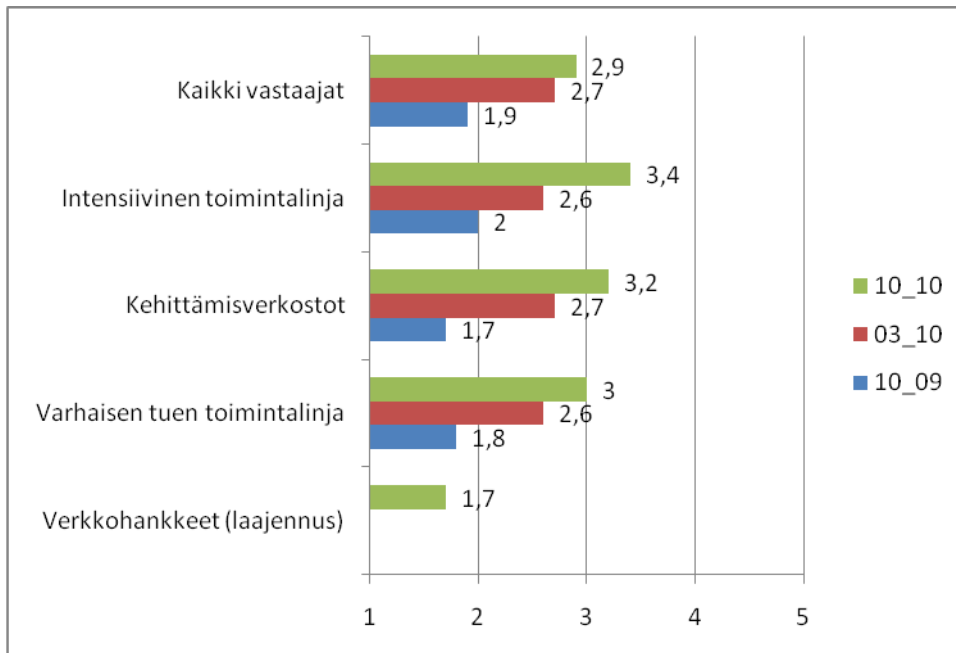
Keskiarvot osoittavat tavoitteiden hyvää etenemistä. Ohjelman puolella välissä tavoitteet ovat toteutuneet osittain. Eri tavoitteiden etenemisen tarkastelu osoittaa, että eniten edistymistä on tapahtunut tutkimus- ja arviointitiedon tuottamisen osalta (7 alatavoitetta). Tavoitteet liittyen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäämiseen (24 alatavoitetta) ovat edenneet lähes yhtä hyvin. Palvelurakenteisiin, työkäytäntöihin ja ammattilaisten osaamiseen liittyvien tavoitteiden toteutus on myös hyvässä vauhdissa. Vähiten muutosta on toistaiseksi tapahtunut tavoitteen 4. etenemisessä. Toisaalta on luonnollista, että hyvät käytännöt voidaan levittää vasta mallien ja työkäytäntöjen valmistuttua, eli ohjelman loppupuolella. Kolmen seurantakerran aikana eniten muutosta on tapahtunut tavoite 1:n osalta (keskiarvon muutos +1,4).

Alueittain tarkasteltuna tavoitteet ovat edenneet samaa vauhtia. Verkkohankkeiden käynnistys laskee hieman pääkaupunkiseudun keskiarvoja. Tarkasteltaessa keskiarvojen muutosta kolmen seurantakerran ajalta toimintalinjoittain suhteessa ohjelman kokonaistavoitteiden etenemiseen

⁴³ Lokakuun 2010 arviointi sisältää 3 uutta hanketta: Espoon Vastaamopalvelu, Hyve4 ja Vespa

ja onnistuneisuuteen voidaan todeta, että kehittämisverkostot ovat kaikkien tavoitteiden osalta⁴⁵ edenneet eniten.

Kuvio 9. Tavoitteiden toteutuminen toimintalinjoittain lokakuusta 2009 lokakuuhun 2010

Arviointiasteikko: 1=toteuttamista ei ole vielä aloitettu, 2=toteutus aloitettu, 3=toteutunut osittain, 4=toteutunut lähes kokonaan, 5=toteutunut täysin

Tavoitteittain tarkasteltuna Intensiivinen toimintalinja on edennyt eniten neljän ensimmäisen tavoitteen osalta. Viidennen tavoitteen osalta Varhaisen tuen toimintalinja ja Intensiivinen toimintalinja ovat edenneet eniten.⁴⁶ Erillisessä raportissa on myös tarkasteltu tavoitteiden etene- mistä osahankkeittain. Kolmen kärjessä lokakuussa 2010 ovat Omin Jaloin, Jeri ja Kehrä.

7.2 Yksittäisestä menetelmästä työotteeksi?

Osahankkeissa kehitetään monenlaisia ja monentasoisia työmenetelmiä. Varsinaista menetelmäkehittämistä on vain muutamassa osahankkeessa⁴⁷ ja kehittäminen kohdistuu enemmänkin työotteen, palvelujen tai toimintatapojen kehittämiseen. Tarkasteltaessa osahankkeiden kevääl- lä 2010 tehtyjä tarkennettuja toimintasuunnitelmia, osahankkeiden erilaisia dokumentaatioita ja muistioita⁴⁸ näyttäisi jäsentyvän seuraavanlaiset kehittämiskokonaisuudet:⁴⁹

1. Moniammatillinen intensiiviohjelma (menetelmä) lapsille ja nuorille.
 - o Vinski, Hyvinkään intensiivimenetelmät, Omin Jaloin

⁴⁵ keskiarvojen muutoksena

⁴⁶ ks. tarkemmin Lapsen ääni-kehittämisohjelman toiminnan seurantaraportti 29.10.2010

⁴⁷ mm Vinski, Hyvinkään intensiivimenetelmät, Lost-Karviainen: Vahvuutta perheelle, Omin Jaloin, Jeri

⁴⁸ www.fronter.com – sisäinen osahankkeiden internet työalusta

⁴⁹ huom: useassa osahankkeessa on useita kehittämiskokonaisuuksia. Osahankkeet on sijoitettu kehittämiskokonai- suuksien alle arviointiaineiston perusteella.

2. Merkkarityö ja kouluissa tehtävä hyvinvointityö.
 - Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun, Hyvinkään intensiivimenetelmät, Rajan lapset, Kouvolan perhepalveluverkosto, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Lapsen ääni koulussa
3. Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävä konsultatiivinen ja monitoimijainen työ.
 - Tukevasti alkuun-vahvasti kasvuun, Jeri, Sabir, Rajan lapset, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Lost-Karviainen: Vahvuutta perheille.
4. Verkostomenetelmiä lapsille, nuorille ja perheille.
 - Lost-Karviainen: Vahvuutta perheelle, Rajan lapset, Sabir, Jeri
5. Ammattilaisten osaamisen kohentaminen lasten ja nuorten hyvinvointityössä.
 - Kehrä, Kehikko, Ulappa, VKK-metro, Rajan nuoret, Sabir, Tukevasti alkuun - vahvasti kasvuun, Jeri, Kouvolan perhepalveluverkosto, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto

Seuraavassa on lähinnä *kuvailevaa tietoa* työotteiden kehittymisestä. Kuvailu on pyritty tekemään siten, että syntyy pientä vertailua osahankkeiden erilaisista työtavoista ja kehittämisen kohteista.

Moniammatillinen intensiiviohjelma (menetelmä) lapsille ja nuorille.

Vinssissä ja Hyvinkään intensiiviohjelmassa työote näyttäisi kehittyvän samansuuntaisesti. Espoon intensiiviohjelma (osa pääkaupunkiseudun/Vinssi osahanketta) on vasta käynnistynyt, joten siitä ei ole vielä arvioitua tietoa. Osahankkeissa on lähdetty liikkeelle moniammatillisesta työotteesta, jossa lapset, nuoret ja vanhemmat kohdataan työpareina. Asiakkaiden tilanteita pohditaan moniammatillisesta näkökulmasta ja työotteella on löydetty asiakkaita parhaiten auttavat ratkaisut: *”tulee monipuolisempaa ajattelua ja näkökulmia kun tullaan eri kontekstista”*

Molemmissa osahankkeissa on lähdetty liikkeelle luomalla luottamuksellisia vuorovaikutteisia yksilötyöskentelysuhteita lapsiin ja nuoriin: *”...se on se ihmissuhde mikä hoitaa, jos se on hyvä ja luottamuksellinen niin se on se hoitava elementti...”* Yksilötyösuhteiden luomisen jälkeen käynnistetään erilaisten toiminnallisten menetelmien käyttö. Asiakasohjaus on molemmissa osahankkeissa täsmentynyt. Menetelmän kehittymistä edistää hankkeiden yhteisesti kehitteillä oleva intensiivimenetelmän mallinnus. Tällä hetkellä molemmat hankkeet arvioivat, että ohjelmassa olevien lasten ja nuorten elämäntilanteet ja pulmat ovat olleet haastavampia, kuin ehkä oli alun perin ajateltu. Lasten ja nuorten motivoitumiseen ja ohjelmaan sitoutumiseen saattaa vaikuttaa se, että vaihtoehtona ohjelmalle on ollut sijoitus pois kotoa. Lasten ja nuorten haasteina näyttäisivät olevan erityisesti koulunkäynnin vaikeudet, oppimis- ja hahmotusvaikeudet, päihteiden käyttö, erilaiset toimintakyvyn pulmat ja arvioitua hankalammat psyykkiset vaikeudet.

Osahankkeet ovat organisoituneet rakenteellisesti eri tavalla. Hyvinkäällä työntekijät ovat omien taustaorganisaatioidensa alaisina ja yksi henkilö toimii tiiminvetäjänä mutta ei toimi hallinnollisena esimiehenä. Helsingissä kaikki työntekijät toimivat Sosiaaliviraston kehittämispalvelun alaisuudessa ja tiimiä vetää projektipäällikkö, joka vastaa myös hallinnollisista asioista. Hyvinkään tiimi kokee organisoitumistavan hyvänä. Positiivisena nähdään se, että suhteet omaan taustaorganisaatioon pysyvät hyvin yllä ja että asioista pysytään hyvin ajan tasalla. Organisoitumistavan vuoksi päästään myös kaikkien hallintokuntien tietojärjestelmiin (esim. Vilmaan vanhempien luvalla). Hyvinkään tiimi kokee pulmallisena asiana sosiaalityöntekijän puuttumisen tiimistä. Lastensuojelu on tärkeä yhteistyökumppani ja sosiaalityöntekijän ainakin osittainen sijoittuminen

tiimiin saattaisi helpottaa asioiden kulkua. Useat Vinssin työntekijät kokivat sijoittumisen sosiaaliviraston alaisuuteen haasteena. Erityisesti psykiatriset sairaanhoitajat toivat esille yhteydenpidon vaikeuden terveyspuoleen. Toisaalta Hyvinkää ja Helsinki ovat hyvin erilaisia toimintaympäristöjä, joten sillä saattaa olla merkitystä arvioitaessa toiminnan organisoitumista jatkossa.

Omin Jaloin -hanke on nuorisotyöhön sijoittuva osahanke. Tiimi koostuu nuorisotoimen työntekijöistä, joilla kaikilla on hieman erilainen koulutuksellinen tausta. Kehittämistyötä on tehty suunnitelmallisesti jo ennen liittymistä Lapsen – ääni kokonaisuuteen ja menetelmällinen työote ja työkirja ovat lähes valmiit. Omin Jaloin -hankkeessa on kehitetty strukturoitu työskentelymenetelmä lasten ja nuorten kanssa. Menetelmässä on erilaisia työvälineitä, joita käytetään lasten ja nuorten elämäntilanteen kartoittamiseksi ja parantamiseksi. Työmenetelmässä on jonkin verran samansuuntaista ajattelua kuin lastensuojelun tilannearvioinnin tai alkuarvioinnin tekemisessä.

Kaikkia kolmea hanketta yhdistää ohjelmallinen ja strukturoitu tiettyyn aikajaksoon sidottu työskentely. Pääasiallisena lähtökohtana on, että ohjelmatyöskentelyn aikana lapsella ja nuorella ei olisi ainakaan kovin montaa ”asiakassuhdetta” eri palveluihin. Osahankkeet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan toimimaan lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä (koulu, koti, nuorisotila). Työskentelypaikan valintaan vaikuttaa nuorten omat toiveet. Kaikissa kolmessa osahankkeessa pyritään strukturoituun ja järjestelmälliseen tiedonkeruuseen lasten ja nuorten (ja vanhempien) tilanteista, sekä arvioimaan minkälaisia muutoksia⁵⁰ työote on saanut aikaiseksi lasten ja nuorten hyvinvoinnissa.

Merkkarityö ja kouluissa tehtävä hyvinvointityö

Työotteen kehittämiskohteina ovat merkkaritoiminnan mallinnus sekä koulun sosiaaliohjauksen ja monitoimijaisen varhaisen tuen verkostojen kehittäminen. Osahankkeiden työ kohdistuu kouluihin lasten ja nuorten luonnollisena kehitysympäristönä. Työn tavoitteena on kehittää ennaltaehkäiseviä puuttumisen malleja varsinkin siirtymävaiheisiin. Yhteisenä kantavana ajatuksena on: *”jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus siihen lähiympäristöön (kehitysympäristöön) ja lähipalveluihin, ja oikeus saada monitoimijaiselta ammattikunnalta tarvitsemaansa tukea ja turvaa”*.

Merkkaritoimintaa on käynnistetty Kouvolan perhepalveluverkostossa ja Rajan Lapset osahankkeissa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että on palkattu psykiatrisia sairaanhoitajia tai mielenterveyshoitajia työskentelemään kouluympäristöihin. Osahankkeet näkivät oppilashuoltoryhmien olevan avainasemassa kouluissa kehitettävän hyvinvointityön osalta. Perusopetuslain⁵¹ mukaan oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto, jolla tarkoitetaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, joita ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä uudessa lastensuojelulaissa tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen.

Työn tavoitteena on tehdä ennaltaehkäisevää työtä kouluilla ja haasteeksi on muodostunut koulujen tarve korjaavaan työhön. Lasten ja nuorten ongelmat liittyvät kouluvaikeuksiin, koulu-kiusaamiseen ja päihteiden käyttöön. Ongelmalliseksi on koettu tilanteet joissa lapset, eivät ole pitkän psykiatrisen osastohoidon jälkeen sopeutuneet kouluun ja arkeen: *”Kun lapsi pääsee pit-*

⁵⁰ erityisesti Vinssin, Espoon ja Hyvinkään intensiivimenetelmien arviointitutkimuksen avulla

⁵¹ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#P31a>

kän osastohoidon jälkeen palaamaan kouluun niin siellä ei ole ketään joka kannattelisi, on hirveä pudotus lapselle tulla sieltä turvallisesta ympäristöstä kouluun, jossa pitäisi pärjätä itseksensä. Tämän paineen kanssa joudutaan keplottelemaan koko ajan. Tiedetään lasten tarpeet ja koetaan syyllisyyttä siitä kun ei kyetä hoitamaan, on siis huutava pula psykiatrisesta työstä ja ennaltaehkäisevästä työstä”. Työtä on pyritty rajaamaan siten, että lapset ja nuoret, joilla on jo olemassa oleva hoitosuhde (esim. lastenpsykiatriaan) eivät ole pääasiallinen kohderyhmä.

Osahankkeet ovat tehneet kevään aikana *vertaisarviointin*⁵². Arvioinnin dokumentaatiosta ilmenee, että merkkarit⁵³ ovat kokeneet päättävän lukuvuoden raskaana ja kuluttavana. Työntekijät arvelivat tämän johtuvan liian monesta pilottikoulusta, koulujen suurista vaatimuksista suhteessa merkkareihin sekä koulutoimen, kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon tavoitteiden ja toiveiden ristiriitaisuudesta suhteessa hankkeen tavoitteisiin. Fokusryhmähaastatteluissa merkkarit toivat toisaalta esille myös sen, että haastava työ koetaan mielenkiintoisena. Onnistumista on koettu erityisesti siitä, että yhteistyö kouluterveydenhoitajien kanssa on kehittynyt ja jonkinlainen työnjako lapsen huolen käsittelyyn on syntynyt. Niissä kouluissa, joissa on hyvin toimiva oppilashuoltoryhmä ja merkkarit on otettu mukaan toimintaan täysvertaisina jäseninä, työ on edennyt sujuvammin. Tulevalle ajalle mietitään työn tarkempaa mallintamista ja oikean kohderyhmän löytämistä. Myös se, miten lasten ja nuorten osallistaminen toteutetaan on pohdinnan alla. Viime kevään aikana merkkaritoimintaa on Kouvolassa pohdittu yhdessä lasten ja nuorten kanssa ja näitä lasten ja nuorten ajatuksia ja ideoita on jo huomioitu työn muotoutumisessa.

”Kun työskennellään perheiden kanssa niin se, ettei olla koulun henkilökuntaa on tarkoittanut sitä, että ollaan saatu hyvin tehtyä sellaista koulun ja perheen välistä yhteistyötä - ollaan neutraaleja. Ollaan aina sen lapsen puolella ja ajetaan lapsen etua (lapsilähtöistä) koulun toimintaa kunnioittaen ja osana koulussa tehtävää kasvatustyötä. Se mikä merkitys tällä on ollut perheille on ihan huikeaa – on tärkeää tulevan organisoitumisen kannalta, että voidaan toimia neutraalilla maaperällä. Eli kysymys ketä meitä mahdollisesti tulevaisuudessa johtaa on tärkeää. Mielellään erikoissairaanhoido. Kun yhdistetään kuraattorin, terveydenhoitajan ja merkkarin työ niin sehän on melkein rajatonta se mitä voidaan ajatella saavamme aikaan koulun, lapsen ja vanhempien yhdessä toimimisessa”.

Koulun sosiaaliohjausta kehitetään Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkostossa, Lapsen ääni koulussa, Hyvinkään intensiivimenetelmässä ja Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun osahankkeissa. Etelä-Kymenlaakson osahankkeessa työ on vasta käynnistynyt ja sosiaaliohjaaja parhaillaan selvittelee työn tarvetta. Hyvinkäällä intensiivitiimin jäsenenä toimii koulun sosiaaliohjaaja ja tästä näkökulmasta on sitten verkostoidusti koulujen keskeisten toimijoiden kanssa lähdetty miettimään sosiaaliohjauksen mahdollista sisältöä. DIAK:n vetämässä Lapsen ääni koulussa on hieman erilainen lähestymistapa. Pilottikouluissa opiskelijat kartoittavat lasten, nuorten ja vanhempien tarpeita ja ohjaavat erilaisia toiminnallisia ryhmiä. Työ kohdentuu erityisesti siirtymävaiheessa oleviin koululaisiin. Kaksi opinnäytetyötä on kohta valmistumassa, jossa toisessa kuullaan lasten ääniä ja mielipiteitä ja toisessa vanhempien. Hankkeessa harjoittelee sekä sosiaali- että terveystieteiden opiskelijoita.

⁵² Lapsen ääni- ohjelman arvioinnissa kehitetty vertaisarviointityöpohja.

⁵³ Rajan Lapset käyttää työnimeä merkkari ja Kouvola psykikki. Tässä raportissa käytetään molemmista yhteneväisesti merkkaritoimintaa.

Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun osahankkeessa *pilotoidaan monitoimijaisten verkostojen* käynnistämistä oppilashuollon ja kouluissa tehtävän hyvinvointityön tueksi. Monitoimijuus tarkoittaa hankkeessa sitä, että kouluissa tai päiväkodeissa on erilaisia tuki- ja suunnitteluryhmiä pohtimassa minkälaisia toimintamalleja juuri näissä kouluissa tarvitaan. Näissä yhteistyöverkostoissa on myös vanhempia mukana. Työ kohdistuu pääosin lasten siirtymävaiheisiin, eli kuudennelta seitsemännelle luokalle, tai päivähoidosta kouluun siirtyviin, mutta sisältää myös perhevalmennusta, kotipalvelun ja neuvolan yhteistyötä ja vertaistoiminnan kehittämistä. Toimintamalleja ja monitoimijaista työtettä on kuvattu Helsingin, Espoon, Kirkkonummen ja Vantaan osalta kesäkuussa 2010 valmistuneessa väliraportissa.⁵⁴

Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävä konsultatiivinen ja monitoimijainen työ

Lapsen ääni-kehittämisohjelma (sekä KASTE) tavoittelee työtteen muutosta siten, että työ kohdistuisi entistä enemmän lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöihin.

Osahankkeiden konsultatiivinen ja monitoimijainen työote on kehittynyt eniten Jeri ja Rajan lapset osahankkeissa. Molemmat hankkeet perustuvat aikaisempaan tutkittuun tietoon ja kehittämistyöhön, joka osaltaan on edistänyt toiminnan eteenpäin menoa. Konsultaatioiden organisointi⁵⁵ koetaan erityisen tärkeäksi. Kokouksiin pitää valmistautua, puheenjohtajuus sopia, sekä huolehtia myös hyvästä dokumentoinnista. Rajan lapset hankkeen konsultaatiotilanteissa lapsi tai nuori on aina läsnä: *”meille se on jo itsestään selvyyttä, mutta muissa ammattilaisissa se herättää joskus hämmennystä”*. Konsultaatiotilanteissa mielipidettä kysytään aina ensin lapselta, jotta voidaan testata se, millä tasolla asioita on mahdollista käsitellä.

Jeri- hankkeen työntekijöiden näkemys on, että toimintatapa jossa liikutaan nuorten omassa ympäristössä helpottaa asiakkaiden tavoittamista huomattavasti: *”kun toimitaan nuorten kotikentällä on helpompi lähteä aidosti kysymään oikeista asioista”*. Hankkeen työntekijöiden mukaan asiantuntijan rooli tässä asetelmassa poikkeaa perinteisestä. Jeri hankkeen asiakasvalikointiprosessi eroaa muista intensiivimenetelmähankkeista siten, että toimintaan hakeutumisessa on erittäin matala kynnyks. Työskentelyprosessit nuorten kanssa ovat aina yksilöllisiä, eripituisia ja tarpeista nousevia. Jorvin ja Peijaksen alueilla toimivat viisihenkiset, psykiatrian alan ammattilaisista koostuvat työryhmät. Työntekijät tekevät yhteistyötä nuorten ja perheiden sekä alueen kuntien perustason eli erityisesti perusterveydenhuollon, oppilashuollon ja lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Nuoresta huolestunut perustason työntekijä ottaa työryhmään yhteyttä ja projektityöntekijät tapaavat yhdessä hänen kanssaan nuorta, perhettä ja nuoren muuta verkostoa kotona tai koulussa. Yhteisen keskustelun perusteella projektityöntekijät jäävät konkreettisesti auttamaan nuorta ja perhettä yhdessä perustason työntekijän kanssa tai nuori ohjataan asianmukaiseen hoitoon. Jeri järjestää lukukausittain koulutusta nuorten kanssa työskenteleville aiheina mm. nuorten mielenterveys, psykoosin varhaisvaihe ja verkostokeskeinen, dialoginen työote.

Verkostomenetelmiä lapsille, nuorille ja perheille

Asiakaslähtöisiä dialogisia verkostomenetelmiä kehitetään kolmessa osahankkeessa. Hankkeet eroavat menetelmällisesti toisistaan. Lost-Karviaisen Vahvuutta perheelle toiminta lähtee liikkeelle vanhemmuuden vahvistamisesta ja lapset eivät aina ole mukana verkstopalaverissa. Lapsia kuitenkin aina tavataan jossain vaiheessa prosessia. Rajan Lapset hankkeessa lapset puo-

⁵⁴ Tukevasti alkuun, vahvasti kasvuun, väliraportti 2009-2010. www.laspennaani.fi

⁵⁵ Rajan Lapset

lestaan ovat aina läsnä ja liikkeelle lähdetään aina lapsen näkökulmasta. Sabir on aloittamassa pilotoinnin syksyllä. Pilotointi tarkoittaa, että hankkeen aikana opitut dialogiset asiakaslähtöiset verkostomenetelmät otetaan käyttöön silloin kun huoli lapsesta on herännyt. Sabir pilotoi työmallia peruspalveluissa, kun taas Rajan lapset ja Lost-Karviainen toimivat pääosin hanketyöntekijöiden turvin.

Ammattilaisten osaamisen kohentaminen lasten ja nuorten hyvinvointityössä.

Osahankkeissa oli 31.3.2010 mennessä järjestetty 58 erillistä koulutustilaisuutta⁵⁶. Eniten koulutuksia oli järjestetty Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun (9), Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto (10) sekä Rajan lapset ja nuoret (9) -osahankkeissa. Usein hanketyöntekijät ovat itse toimineet kouluttajina, mutta myös ulkopuolisia asiantuntijoita on käytetty. Koulutusten kohde-ryhminä ovat pääosin olleet toimijat, jotka työssään kohtaavat lapsia, nuoria ja perheitä.

Ammattilaisten osaamisen kehittäminen ja vahvistaminen näkyy eniten kehittämisverkostohankkeissa⁵⁷. Kehrä⁵⁸ on lähtenyt liikkeelle pyrkimyksenään lisätä pääkaupunkiseudun lastensuojelutyöntekijöiden ammattitaitoa. Työryhmät⁵⁹ työskentelevät seuraavien kehittämisteemojen parissa: yhteistyö peruspalvelujen kanssa ja suunnitelmallisuus, asiakkuuden alku, suunnitelmallinen työ ja vanhemmuuden tukeminen lasten tai nuoren sijoitusvaiheessa. Sijoitusvaiheen teemaan liittyy erillinen käytäntötutkimus. Osana Kehrää toimii lastensuojelun Praksis opetus- ja tutkimuslinikkaverkosto, jota kehitetään yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa. Praksis luo harjoittelupaikkoja sosiaalityön opiskelijoille ja antaa perustietoutta lastensuojelun työstä.

VKK-metron koulutukset ja oppimisen areenat kohdistuvat varhaiskasvatukseen ja mukana oleviin 21 tutkimuspäiväkotiin. Kehittämistyössä on nostettu erityisen tärkeäksi kehittämiskohteeksi lasten ja perheiden osallisuus. Hankkeessa on tehty laaja kysely päivähoiton henkilöstölle osallisuusteemasta. Kehittämisote Kehrässä ja VKK-metrossa on hyvin samantyyppistä, joskin VKK-metrossa on vahvempi yliopisto- ja tutkimuspanostus kehittävän työn tutkimuksen näkökulmasta. Molemmissa hankkeissa on vahva käytäntötutkimustiedon tuottamisen näkökulma ja tärkeänä pidetään sitä, että mukana olevat toimijat ja työyhteisöt: *”kokevat tämän auttavan heitä perustyössään, pysyvät motivoituneina ja haluavat kehittää työtötään”*.

Ulapan ja Kehikon työssä on lähdetty liikkeelle kuntien tarpeista ja hallintokuntien työntekijöiden osaamisen lisäämiseen on järjestetty oppimisareenoita ja foorumeita. Ulappa ja Kehikko osallistuvat kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien laadintaan, sekä erilaisiin hyvinvointitiedon kehittämis- ja keruutehtäviin. Hankkeet osallistuvat alueiden erilaisten osaajaverkostojen ylläpitoon kuten läheisneuvonpitoon. Ulappa ja Kehikko tukevat alueellisia Lapsen ääni osahankkeita, kun Kehrälle puolestaan ei ole tätä tehtävää määritelty.

Kaikki kehittämisverkostot toimivat osana alueellisia osaamiskeskustoja. Kehrä ja VKK-metro toimivat samoilla periaatteilla valittujen työyksiköiden kanssa. Kohteena ovat lastensuojelutyöntekijät ja päiväkodin henkilökunta. Ulapan ja Kehikon toiminta on laajempaa ja lähempänä normaalia osaamiskeskustystä.

⁵⁶ Lapsen ääni-kehittämisohjelman seurantakysely 31.3.2010

⁵⁷ Kehrä, Ulappa, Kehikko, VKK-metro

⁵⁸ <http://www.socca.fi/lastensuojelu/>

⁵⁹ Helsingissä 11, Espoossa 5 ja Vantaalla 7

Useat osahankkeet ovat järjestäneet erilaisia yhteistyöfoorumeita, joita voidaan luonnehtia ammattilaisten oppimisareenoiksi. Näissä on mm. keskusteltu ja sovittu yhteisasiakkaiden ohjaamisesta kunnassa, kuten myös työnkuvista; siitä kuka tekee mitäkin. ”Yhteistyöfoorumeita” on myös hyödynnetty osahankkeiden työstä tiedottamiseen ja tunnettavuuden lisäämiseen. Kehitetyn työmuodon siirrettävyyttä perusrakenteisiin on myös valmisteltu. (esim. Omin Jaloin, Lost-Karviainen: Vahvuutta perheelle, Sabir). Kuntien peruspalveluiden työntekijöiden vaihtuvuus on suhteellisen suurta, joten näitä ”yhteistyöfoorumeita” tai oppimisverkostoja tuleekin hanketyöntekijöiden mukaan järjestää riittävän usein. Useissa haastatteluissa tuotiin esille, että lastensuojelutyön tunnettavuus muilla ammattiryhmillä on vielä aika heikkoa. *”On huolestuttavaa lastensuojelun kannalta että niissä muiden ammattilaisten tiedoissa on isoja reikiä ja kuitenkin lastensuojelutyötä on tehty vaikka kuinka kauan. Eli ei tiedetä mitä lastensuojelutyö on.”*

7.3 Kustannusvaikuttavuus työn alkua

Lapasen ääni-kehittämisohjelman ensimmäisen vuoden aikana toiminnan kehittämisen kustannusvaikuttavuuden arviointia on toivottu eri tahoilta (STM, THL, Aluejohtoryhmä)⁶⁰. Kaikkiin Kaste-hankkeisiin on suositeltu liitettäväksi kustannusten selvittämistä suhteessa tavoiteltuihin tuloksiin ja hyötyihin. Kustannusvaikuttavuuden arviointia ei ole sisällytetty koko ohjelman arviointisuunnitelmaan, jonka vuoksi sitä ei ole laajemmin käynnistetty. Ohjelman yhdessä osahankkeessa (Ulappa) on kehitetty seudullista mallia lastensuojelun kustannusten ja asiakasmäärien seurantaan. Ulapassa on hyödynnetty kuusikkokuntien työtä ja varsinainen kehittämistyö kohdistuu Länsi- ja Keski-Uudenmaan kuntien tiedontuotannon kehittämiseen.⁶¹

Ulappa hanke on yhteistyössä Hyvinkään intensiivimenetelmä hankkeen kanssa arvioinut kustannusten ja vaikutusten välistä suhdetta tarkastelemalla ohjelmaan osallistuneiden kuuden, iältään 13–15- vuotiaan nuoren elämäntilannetta ja siinä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia ennen ohjelman alkua ja ohjelman aikana. Asiakastietoja on peilattu intensiivimenetelmän 1.1.2010 - 30.6.2010 välisen ajan yksikkökustannuksiin. Kaikki nuoret olivat olleet lastensuojelun asiakkaina ennen ohjelman alkua. Asiakashistorian pituus vaihteli noin vuodesta viiteen vuoteen. Lastensuojelun toimenpiteinä nuoret ja heidän perheensä olivat saaneet vaihtelevan määrän palveluita, kuten lastensuojelutarpeen selvitys, sosiaalityö, perhetyö, perheterapia ja tukiviikonloput. Yksi nuorista oli ollut sijoitettuna avohuollon tukitoimenpiteenä. Lastensuojelun palvelut kattavat kuitenkin vain osan niistä julkisista erityispalveluista joita asiakkaat olivat aineiston perusteella käyttäneet. Muun muassa erityisopetus, erityisnuorisotyö, perheneuvola, nuorisopsykiatria, koulupsykologi, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, A- klinikka ja nuorisopoliklinikka mainittiin saatuina palveluina lastensuojelun asiakaskertomuksessa. Saaduista palveluista ja tehdystä työstä huolimatta selkeää kohennusta asiakkaiden tilanteessa ei ollut ennen ohjelman alkua tapahtunut, asiakkailla oli parempia ja huonompia jaksoja, kehitystrendin ollessa negatiivinen. Yhtä nuorta lukuun ottamatta kaikilla nuorilla oli asiakirjojen mukaan selkeä riski kodin ulkopuoliseen sijoitukseen. Kun intensiivimenetelmän asiakaskohtaiset kustannukset suhteutetaan niihin julkisten palveluiden henkisiin ja aineellisiin resursseihin, joita asiakkaisiin oli panostettu ennen ohjelman alkua muodostuvat intensiiviohjelman kustannukset marginaalisiksi. Intensiivimenetelmän yksikkökustannukset ovat hyvin lähellä lastensuojelun perhehoidon vuorokausikustannusta. Keväällä 2011 tehtävässä jatko-arvioinnissa pystytään tarkentamaan intensii-

⁶⁰ Kivipelto & Heinonen ym., 2010

⁶¹ ks. Liite 2. Kustannusvaikuttavuuden kehittäminen Ulappa hankkeessa.

visen menetelmän yksikkökustannuksia sekä arvioimaan onko ohjelmaan osallistuneiden nuorten hyvinvoinnissa tapahtunut muutosta.

Onko asiakastuloksia näkyvissä?

8 Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin kokemukset eri aineistojen valossa

Asiakastiedon keruun taustalta löytyy osahankkeiden tuottamien tavoiteltavien tulosten ja vaikutusten sekä KASTE- ohjelman tavoitteenasettelun lisäksi Erik Allardtin⁶² hyvinvoinnin ulottuvuudet, sekä Lapsen oikeuksien sopimukseen liittyviä⁶³ näkökulmia. Tässä arvioinnissa hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat pääosin lasten, nuorten ja perheiden *subjektiivisia kokemuksia* oman sosiaalisen, psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin tilasta. Ohjelmassa tehtävän asiakastyön oletetaan aina jossain määrin lisäävän lasten, nuorten ja vanhempien voimaantumisen kokemuksia. Voimaantumisella tarkoitetaan lapsen, nuoren tai vanhemman omaa kasvuprosessia, jossa tunne omien voimavarojen lisääntymisestä tai vahvistumisesta kasvavat. Voimaantumisen eri ulottuvuudet ilmenevät erilaisina ominaisuuksina, käyttäytymisenä, taitoina, arvoina tai uskomuksina. Voimaantumisen kokemukset vaihtelevat usein myös voimakkuusasteeltaan, ympäristön sekä ajankohdan mukaan.⁶⁴

Osahankkeet, joissa tehdään suoraa asiakastyötä⁶⁵ (10/16) raportoivat asiakastuloksia koontikyselyn muodossa. Lapsilla, nuorilla ja vanhemmilla on jatkuva mahdollisuus vastata erilliseen palautekyselyyn⁶⁶. Tämän lisäksi fokushaastatteluissa selvitettiin hanketyöntekijöiden näkemyksiä mahdollisista asiakastuloksista ja koetuista asiakashyödyistä. *Asiakastulosten ja vaikutusten raportointi perustuu näihin aineistoihin.* Luvusta 8.4 löytyy tarkennettua osahankekohtaista tietoa tuloksista.

Tuloskoontia tarkastellessa on syytä muistaa, että useat osahankkeet ilmoittivat, että tietoa eri tulosindikaattoreista kerätään, mutta sitä ei ole vielä analysoidusti saatavilla. Koonnin tulkintaa haastaa se, että osahankkeet ovat keränneet tietoa eri tavalla ja eri menetelmin. Kolmessa osahankkeessa⁶⁷ kerätään tietoa asiakkaiden elämäntilanteiden muutoksista eri elämänalueilla. Hankkeissa on mukana laaja tutkimuksellinen osio, jossa lapsille ja nuorille tehtävissä ”toistomittauksissa” kerätään vaikuttavuustietoa. Muissa kuudessa hankkeessa raportoitu tieto on kerätty erilaisin palautelomakkein, haastatteluin ja keskusteluin. Kaikki tieto perustuu toimintaan osallistuneiden lasten, nuorten, vanhempien ja muiden läheisten kokemuksiin (*asiakastieto*). Hanke-

⁶² Bardy, 2009 (Allardtin alkuperäislähteestä)

⁶³ huolenpito ja suojelu (protection), osallistuminen (participation) ja oikeuksien täysmääräinen toteuttaminen (provision) Bardy, 2009

⁶⁴ ks. esim. Siitonen, 1999

⁶⁵ Tukevasti alkuun Helsinki, Espoo ja Vantaa, Lapsen ääni koulussa, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Kouvolan perhepalveluverkosto, Rajan lapset, Vinssi, Espoon ja Hyvinkään intensiivimenetelmät, Jeri, Omin Jaloin ja Lost Karviaisen vahvuutta perheelle

⁶⁶ Kyselyt lapsille, nuorille ja vanhemmille www.lapsenaani.fi

⁶⁷ Jeri, Vinssi ja Espoon intensiivit, Hyvinkään intensiivit

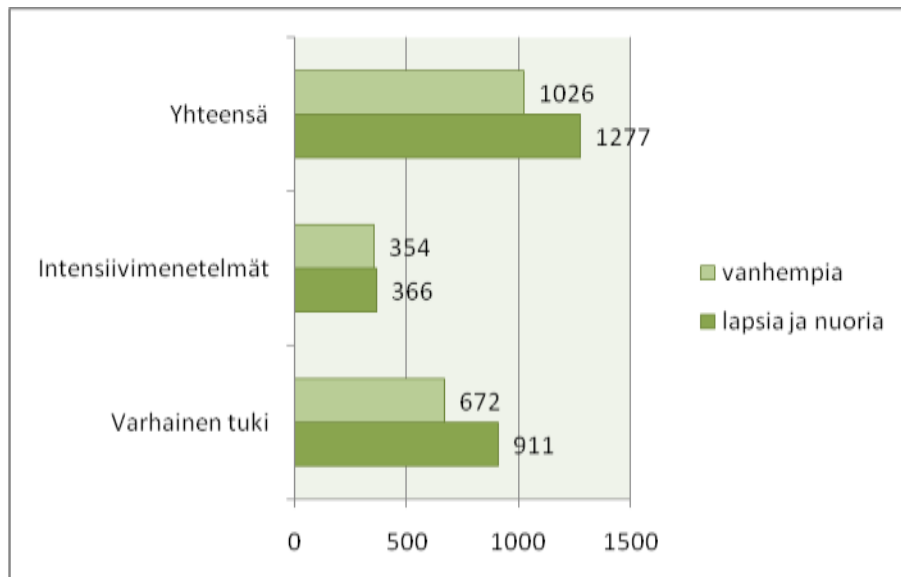
työntekijät ovat kerätyn asiakastiedon perusteella arvioineet missä määrin osahankkeen toiminnot ovat myötävaikuttaneet tulosten syntymiseen tai etenemiseen (*toimijatieto*). Osahankkeen työntekijät kokivat viimeksi mainitut asian haasteellisena.

8.1 Kohderyhmä

Lapsen ääni- ohjelman osahankkeet tavoittavat vain murto-osan⁶⁸ Etelä-Suomen alueen lapsista, nuorista ja vanhemmista. Varhaisen tuen toimintalinjan kouluissa ja päiväkodeissa toteutettavat työmallit tavoittavat suurempia määriä lapsia ja nuoria kuin intensiivimenetelmien toimintalinjan erilaisiin työmenetelmien kehittämiseen keskittyvät hankkeet. Luvuista voidaan nähdä, että varhaisen tuen toimintalinjan hankkeiden kehittämisen kohteet ovat laajoissa ryhmissä, ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen työtavoissa. Intensiivimenetelmän toimintalinjan osahankkeissa on vähemmän asiakkaita, joihin puolestaan käytetään enemmän intensiteettiä ja yksilöllistä aikaa.

Elokuussa toteutetussa asiakastuloskyselyssä selvitettiin osahankkeiden toimintoihin 31.7.2010 mennessä osallistuneiden lasten, nuorten ja vanhempien lukumääriä ikäryhmittäin. Lukuja täsmennettiin vielä syyskuussa täydennyspyynnöllä. Ohjelman toiminnot ovat tavoittaneet yhteensä 1277 lasta ja nuorta ja 1026 vanhempaa. Varhaisen tuen lapset ja nuoret ovat pääosin alle 11-vuotiaita, eli päiväkotilapsia tai ala-asteikäisiä. Intensiivimenetelmien kohderyhmänä ovat pääosin yläasteikäiset 12-15 vuotiaat (Jeri hankkeessa on myös paljon yli 16 –vuotiaita).

Kuvio 10. Osahankkeiden toimintoihin osallistuneiden lasten, nuorten ja vanhempien lukumäärät toimintalinjoittain. Seuranta-aika 31.7.2010 saakka.⁶⁹

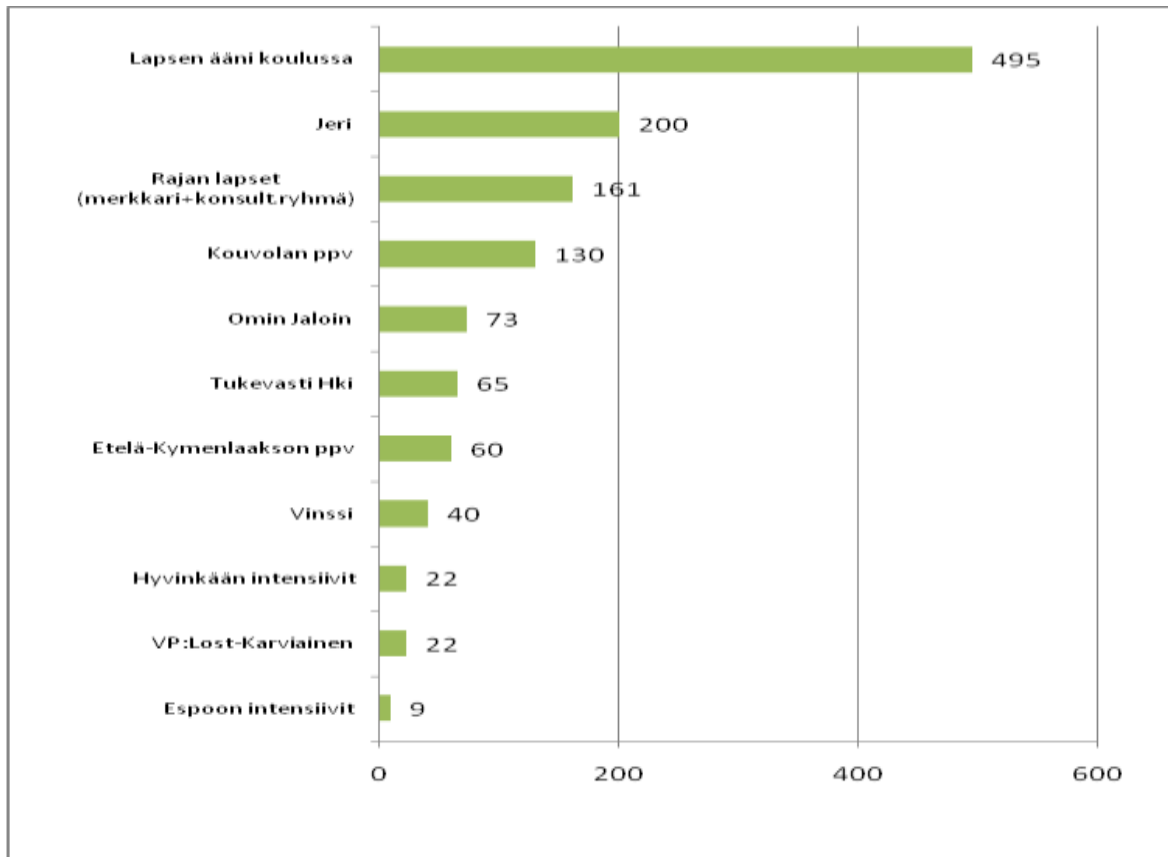
Hankeittain tarkasteltuna intensiivimenetelmien toimintalinjan asiakkaista vajaa puolet on Jeri-hankkeen asiakkaita. Varhaisen tuen asiakkaista vajaa puolet lapsista ja nuorista ovat Lapsen ääni koulussa hankkeesta, jossa on laajaa opiskelijoiden vetämää ryhmätoimintaa. Toimintalinjan vanhempien lukumäärästä 467 ovat Espoon Vastaamo palveluun osallistuneita vanhempia. Rajan

⁶⁸ Etelä-Suomessa on n. 657 000 alle 18-vuotiasta

⁶⁹ ks. kohderyhmä tarkemmin osahankkeittain Liite 3.

lapset hankkeen asiakkaista 120 ovat olleet merkkaritoiminnan piirissä ja 41 konsultaatiotoiminnan piirissä.

Kuvio 11. Toimintoihin osallistuneiden lasten ja nuorten lumumäärät osahankkeittain. Seuranta-aika 31.7.2010 saakka.

Varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeet⁷⁰ ovat tavoittaneet runsaasti siirtymävaiheessa olevia koululaisia, ja työ on ainakin tältä osin kohdentunut tavoitteiden mukaisesti. Kouvolan ja Lappeenrannan merkkarityö kohdistuu yhteensä 29 ala-asteeseen (oppilasmäärä 3660) ja 5 yläasteeseen (oppilasmäärä 973). Tästä kohderyhmästä n. 250 koululaista ovat olleet merkkarityön piirissä. Tämä luku tarkoittaa niitä lapsia, joiden kanssa merkkarit ovat käyneet henkilökohtaisia keskusteluja⁷¹.

⁷⁰ Tukevasti alkuun Helsinki ja Espoo, Lapsen ääni koulussa, Etelä-kymenlaakson perhepalveluverkosto, Kouvolan perhepalveluverkosto ja Rajan lapset

⁷¹ työntekijät pitävät koululuokille esim. mielenterveysteematunteja jne.

Taulukko 3. Varhaisen tuen toimintalinjan koulujen ja päiväkotien lukumäärät⁷² sekä arvio lasten lukumääristä

	N	Lasten lukumäärä
Päiväkoti	75	4577
Ala-aste	58	6496
Ylä-aste	20	4274
Lukio tai muu	3	700
Yhteensä	156	16 047

Tämän lisäksi useat osahankkeet ovat tehneet erilaisia kyselyjä lapsille, nuorille ja vanhemmille. Nämä tiedot löytyvät tarkemmin osahankkeiden omista arvioinneista. Tiedonkeruu liittyy useimmiten osahankkeen toiminnan arviointiin. Lisäksi lapsia ja nuoria on kehittämisverkostojen työssä (VKK-metro ja Kehrä) välillisesti tavoitettu.

8.2 Kehittämistyön merkitys lasten, nuorten ja vanhempien kokemana

24.8.2010 mennessä Lapsen ääni-ohjelman yhteiseen palautekyselyyn oli vastannut 56 lasta/nuorta ja 12 vanhempaa. Lukumäärät ovat vielä varsin vähäisiä. Osahankkeiden arviointisuunnitelmien mukaan palautekyselyä on tarkoitus käyttää, joten oletuksena on, että vastauksia kertyy ohjelman aikana enemmän.

Lasten ja nuorten vastauksista 53 % ovat Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkostosta, 22 % Omin jaloin hankkeesta ja 4 % Hyvinkään intensiivimenetelmistä. Muut ovat yksittäisistä hankkeista ja n. 13 % vastaajista ei tiedä minkä hankkeen toimintoihin ovat osallistuneet. Kyselyyn vastanneet vanhemmat olivat osallistuneet Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston, Hyvinkään intensiivimenetelmien ja Kouvolan perhepalveluverkoston toimintoihin. Tarkempi analyysi tehdään kun vastauksia eri osahankkeilta on kertynyt lukumääräisesti enemmän. Lomakkeessa mainitaan että omia kertomuksia tai muuta kokemustietoa voi lähettää suoraan erikoistutkijalle. Ainoastaan yksi nuori on ottanut yhteyttä, kysyen miksi ja mihin tällaista tietoa kerätään.

Lasten ja nuorten kysely

Kyselyyn vastanneista nuorista 70 % olivat 12–15 -vuotiaita ja 30 % 16–18 -vuotiaita. 55 % vastaajista oli tyttöjä ja 45 % poikia ja alueellisesti suurin osa Kaakkois-Suomesta ja toiseksi eniten Länsi- ja Keski-Uudeltamaalta. Pääkaupunkiseudulta oli vain 3 vastausta.

Pääosin nuoret olivat osallistuneet keskusteluihin työntekijöiden (30 %) kanssa sekä erilaisiin ryhmätoimintoihin (27 %). Kyselyllä haluttiin selvittää nuorten osallisuuden kokemuksia. 81 % kyselyyn vastanneista ilmoitti kokevansa, että he ovat saaneet äänensä kuuluviin ja että ovat saaneet vaikuttaa omien asioidensa etenemiseen. Loput 19 % kokivat, että ovat saaneet ääntään kuuluviin jonkin verran. Kukaan nuorista ei ilmoittanut kokevansa, että heitä ei olisi kuunneltu ja etteivät he olisi saaneet vaikuttaa omiin asioihinsa.

⁷² hankkeet, joissa tehdään suoraa asiakastyötä

Kyselyssä haettiin nuorten kokemuksia eri toimintojen vaikutuksista koulunkäyntiin, kotielämään, kaverisuhteisiin, harrastuksiin, mielialaan, terveyteen, mielipiteiden kertomiseen ja tulevaisuuteen. Eniten vaikutusta koettiin olevan⁷³ mielialaan, tulevaisuuteen, mielipiteiden kertomiseen ja koulunkäyntiin. Vähiten vaikutusta koettiin olevan terveyteen ja harrastuksiin. Tytöt kokivat toiminnan vaikutukset jonkin verran enemmän positiivisempina kuin pojat. Pojat kokivat toiminnan vaikuttaneen huomattavasti enemmän kotielämään ja harrastuksiin kuin tytöt. Tarkastellessa vastauksia suhteessa ikään tärkeimmät kokemukset olivat samat kuin edellä. Yli 16-vuotiaat kuitenkin ilmoittivat kokevansa, että toiminnalla oli ollut eniten merkitystä tulevaisuuteen.

Nuorten kommentteja:⁷⁴

"osa niistä jutuista oli hankalia, mut sit se tyyppi neuvo kyl ihan hyvin"

"musta tuntuu että oon varmempi nyt. Toivottavasti nähdään vielä! Tää rokkas, paljo kivempaa ku sossulla"

"Lupaan olla kiltisti – aina"

"nyt alkaa olla jutut niin ku kuuluukin, mulle tärkeetä tossa jutussa oli se, että multa kysyttiin et miks. Aina kaikesta sai perustella ittelleenkin, muutti kyllä ajatuksia perheestä ja päihteistä"

"..tosi jees oli se, ettei mulle tai mun jutuille naurettu kertaakaan"

"mä oon saanu uusia kavereita uuden harrastuksen kautta. Siellä mua ei kiusata ja vaikka koulussa kiusataankin ei sillä oo enää väliä"

"tänään oli kivaa, ja tapasin uusia ihmisiä. Tästä ei kyllä ollut mitään hyötyä, paitsi ei tarvinnut mennä kouluun"

Kyselyn lopussa lapsella tai nuorella oli mahdollisuus arvioida kuluneen viikon tyytyväisyyttä elämäänsä asteikolla 1=erittäin tyytymätön....10=erittäin tyytyväinen.⁷⁵ Nuorten keskiarvoksi muodostui 6,95. Tytöt olivat jonkun verran tyytymättömämpiä elämäntilanteeseensa kuin pojat. lällä ei ollut merkitystä.

Kyselyyn on liitetty mukaan kysymyspatteristo, joka mittaa lapsen ja nuoren itsetuntoa. Kyseessä on standardimittari: Rosenberg Self-esteem Scale (RSE), jota on käytetty useassa tutkimuksessa mm koululaisten itsetunnon tutkimisessa.⁷⁶ Mittari sisältää kymmenen väittämää, johon vastaanasteikolla 1-4⁷⁷. Alustavan analyysin mukaan vastanneiden itsetunto keskiarvoina tarkasteltuna on tyttöjen osalta 2,8 ja poikien osalta 3,0. Kaakkois-Suomessa asuvien itsetunto oli jonkin verran parempi kuin Länsi- ja Keski-Uudellamalla asuvien. Tuloksia analysoidaan tarkemmin kuin kyselyyn saadaan enemmän vastauksia useammasta osahankkeesta.

Vanhempien kysely

Kyselyihin vastanneet vanhemmat ovat Kaakkois-Suomesta ja Länsi- ja Keski-Uudeltamaalta, pääosin naisia ja 26–49 -vuotiaita. Eniten vanhemmat ovat osallistuneet ryhmätoimintaan ja keskusteluihin työntekijöiden kanssa, eli samoihin toimintoihin kuin lapset ja nuoret. Kaikki vastaajat kokivat tulleen kuulluksi osallistuessaan toimintoihin ja tapaamisiin.

Vanhemmat arvioivat toiminnan vaikutuksia oman elämänsä seuraaviin osa-alueisiin: kotielämään ja arjen pyörittämiseen, lasten kasvatukseen, vuorovaikutukseen lasten kanssa, parisuh-

⁷³ tärkeysjärjestys

⁷⁴ poimintoja kyselylomakkeista

⁷⁵ kysymystä käytetään myös Jerin tutkimuksessa

⁷⁶ Corcoran & Fischer, 2000

⁷⁷ Lickertin asteikko; täysin samaa mieltä, osittain samaa mieltä, osittain eri mieltä, täysin eri mieltä

teeseen, kaverisuhteisiin, terveyteen, mielialaan, työ- tai opiskeluasioihin, harrastuksiin ja tulevaisuuteen. Selvästi eniten toiminnalla on ollut vaikutuksia⁷⁸ mielialaan, sen jälkeen vuorovaikutukseen lasten kanssa, tulevaisuuteen ja lasten kasvatukseen. Vähiten vaikutusta on ollut kaverisuhteisiin ja työ- tai opiskeluasioihin.

Kyselyssä kysytään ovatko vanhemmat mielestään saaneet vaikuttaa osahankkeen tarjoamiin palveluihin ja toimintoihin, sekä haluaisivatko he vaikuttaa enemmän erityisesti lapsille kehitettäviin palveluihin. 9 vastaajaa kokee voineensa vaikuttaa. Yksi vastaajista kysyy ”missä niihin on päässyt vaikuttamaan?”. Puolet vastaajista ei halua olla mukana vaikuttamassa ja puolet toivoo voivansa vaikuttaa toimintojen kehittämiseen ”kertomalla omia mielipiteitä ja haluja ja toiveita ja esim. neuvolakäynneillä kyseltäisi mitä vanhemmat toivovat”.

Vanhemmat saivat myös arvioida tyytyväisyyttään elämään samalla kysymyksellä kuin lapset ja nuoret. Vanhempien tyytyväisyyden tason keskiarvo oli hieman heikompi kuin lapsilla ja nuorilla; 5,17.

Vanhempien kommentteja:

”Hanke on ollut meille iso apu. Olemme olleet mukana monessa eri hankkeessa ja tämä on ollut ainoa mistä on ollut todellista apua jokapäiväisessä elämässä!! ”

”vanhempainryhmät toivat positiivista sisältöä elämään”

Molempien kyselyjen vastaukset ovat tähän mennessä hyvin positiivisia. Varsinaista negatiivista palauteta tai suoraa tyytymättömyyttä ei kyselyistä löytynyt. Yllättävää ehkä on, että toiminta vaikuttaa niinkin voimakkaasti sekä lasten ja nuorten kuin vanhempien mielialaan. Toisaalta erilaisten työmenetelmien oletetaan tuovan voimaantumisen kokemuksia usealla eri hyvinvoinnin ulottuvuudella.

8.3 Kohti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia?

Tarkasteltaessa osahankkeiden omia arvioita⁷⁹ työn vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien olosuhteisiin tilanne näyttää varsin lupaavalta. Seuraavissa kuvioissa on esitetty elokuun 2010 tilanne tähän mennessä kerätyn asiakastiedon valossa. Raportoitu tieto perustuu osahankkeiden tuottaman materiaalin perusteella arviolta 600 lapsen ja nuoren ja 700 vanhemman kokemustietoon. Huomioitavaa on, että indikaattoreita seurataan hieman eri tavoin eri toimintalinjoilla ja osahankkeissa⁸⁰. Usean osahankkeen kohdalla tietoa ei ole vielä edes saatavilla. Osahankkeiden lähettämät asiakastiedon dokumentaatiot vahvistavat hankkeiden omia arvioita. Kaikki erikoistutkijalle lähetetty asiakastieto⁸¹ on analysoitu suhteessa asiakaskyselyn seurantaindikaattoreihin sekä suhteessa hankkeiden vastausvaihtoehtoihin. Tämä tarkastelu lisää aineiston tulkinnan luotettavuutta. Hankekohtaisia, alueellisia tai työotteiden välisiä eroja ei mainittavasti esiinny. Varhaisen tuen toimintalinjan hankkeiden tiedonkeruu kohdistuu pääsääntöisesti hyvinvoinnin muutokseen (1 indikaattori) sekä 7-12 indikaattoreihin. Intensiivimenetelmien toimintalinjan asiakasseuranta jakaantuu tasaisesti kaikkien indikaattoreiden kohdalle. Ohjelmassa kymmenen

⁷⁸ tärkeysjärjestys

⁷⁹ Kysely asiakastuloksista 15.8.2010. Liite 6.

⁸⁰ luvusta 8.4 löytyy tarkempaa osahankekohtaista tietoa

⁸¹ myös tiedonkeruulomakkeet ja yhteenvedot

hanketta tekee suoraa asiakastyötä. Tukevasti alkuun hanke toimii sekä Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla jonka vuoksi Espoon ja Vantaan hankkeille lähetettiin oma kysely. Samoin Pääkaupunkiseudun intensiivimenetelmähankkeen Helsingin ja Espoon osahankkeet vastasivat omanaan.⁸²

Intensiivimenetelmien osahankkeet sekä Varhaisen tuen toimintalinjan merkkaritoiminta ovat kyselyn perusteella kyenneet vaikuttamaan lasten ja nuorten koulunkäynnin paranemiseen. Työn tekeminen lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä on tarkoittanut sitä, että on kyetty puuttumaan tilanteisiin varhaisemmin ja lasten ja nuorten kokema hyöty saamastaan avusta ja tuesta on ollut merkittävä. Tarkastellessa indikaattoreita 2-6 voidaan todeta, että intensiivimenetelmän toimintalinjan eri osahankkeet ovat kyenneet työllään vaikuttamaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin ulottuvuuksien kohentumiseen paljon tai melko paljon. Varhaisen tuen toimintalinjan hankkeiden työotteen vaikutus näkyy erityisesti siinä, että lapset ja nuoret ovat saaneet tukea aikaisempaa varhaisemmin.

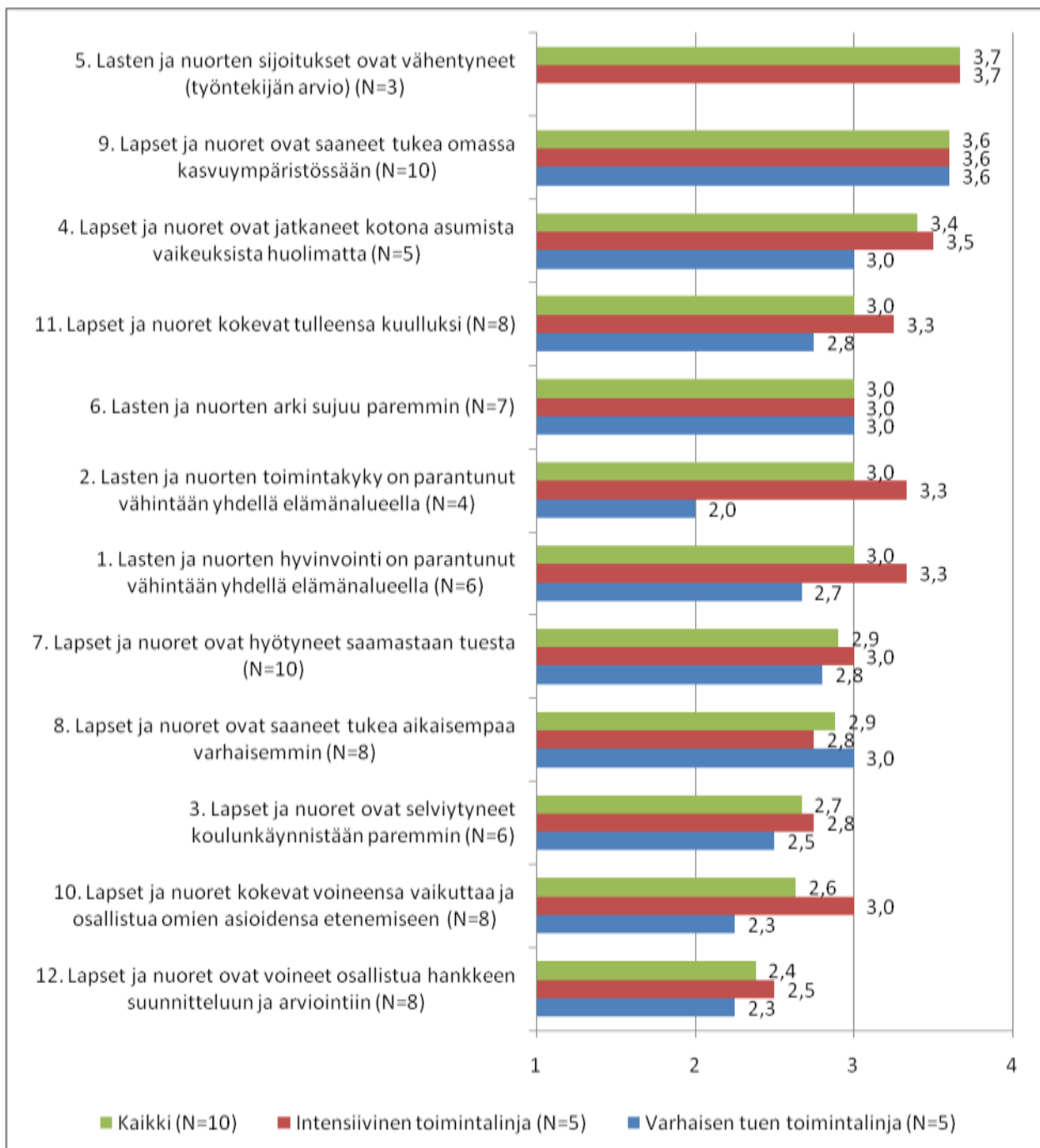
Lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden kokemuksiin on voitu vaikuttaa vähiten. Intensiivimenetelmien toimintalinjan osahankkeet ovat arvioineet voivansa vaikuttaa melko paljon siihen, miten lapsi tai nuori on tullut kuulluksi, sekä saanut vaikuttaa hänelle tarjottuun apuun ja palveluun. Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen hankkeen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin on sen sijaan vielä vähäistä.

Lasten ja nuorten kokemuksia voimaantumisesta on jossain määrin nähtävissä. Mainintoja löytyy sekä psyykkisen, fyysisen(vähiten) että sosiaalisen hyvinvoinnin osalta. Usean hankkeen asiakastiedoista löytyy mainintoja mielialan parantumisesta tai oikean hoidon tai avun järjestyksen positiivisesta vaikutuksesta mielialaan ja toimintaan. Kyselyn perusteella varhaisen tuen toimintalinjan lapsista, nuorista ja vanhemmista 10%⁸³ oli kokenut voimaantuneensa toimintaan osallistumisen aikana tai jälkeen. Vastaava luku intensiivimenetelmien toimintalinjalta oli 6%. Intensiivimenetelmien toimintalinjan osahankkeiden työntekijöiden arvion mukaan voimaantumista oli tapahtunut 39% kohderyhmästä, kun varhaisen toimintalinjan vastaava luku oli 12%. Luvut ovat toistaiseksi suuntaa antavia, koska useat osahankkeet eivät ole keränneet tätä tietoa vielä asiakkailta.

⁸² ks liite 4 ja 5, joista ilmenee tarkempi osahankekohtainen tiedonkeruu

⁸³ lapsilta, nuorilta ja vanhemmilta kerätty tieto. Kaikki osahankkeet eivät vielä ole tätä tietoa keränneet.

Kuvio 12. Toimintojen vaikutus lapsiin ja nuoriin toimintalinjoittain keskiarvoina.
(N = hankkeiden lukumäärä, joista asiakastietoa on saatavilla. Tarkempia tietoja liitteessä 4)

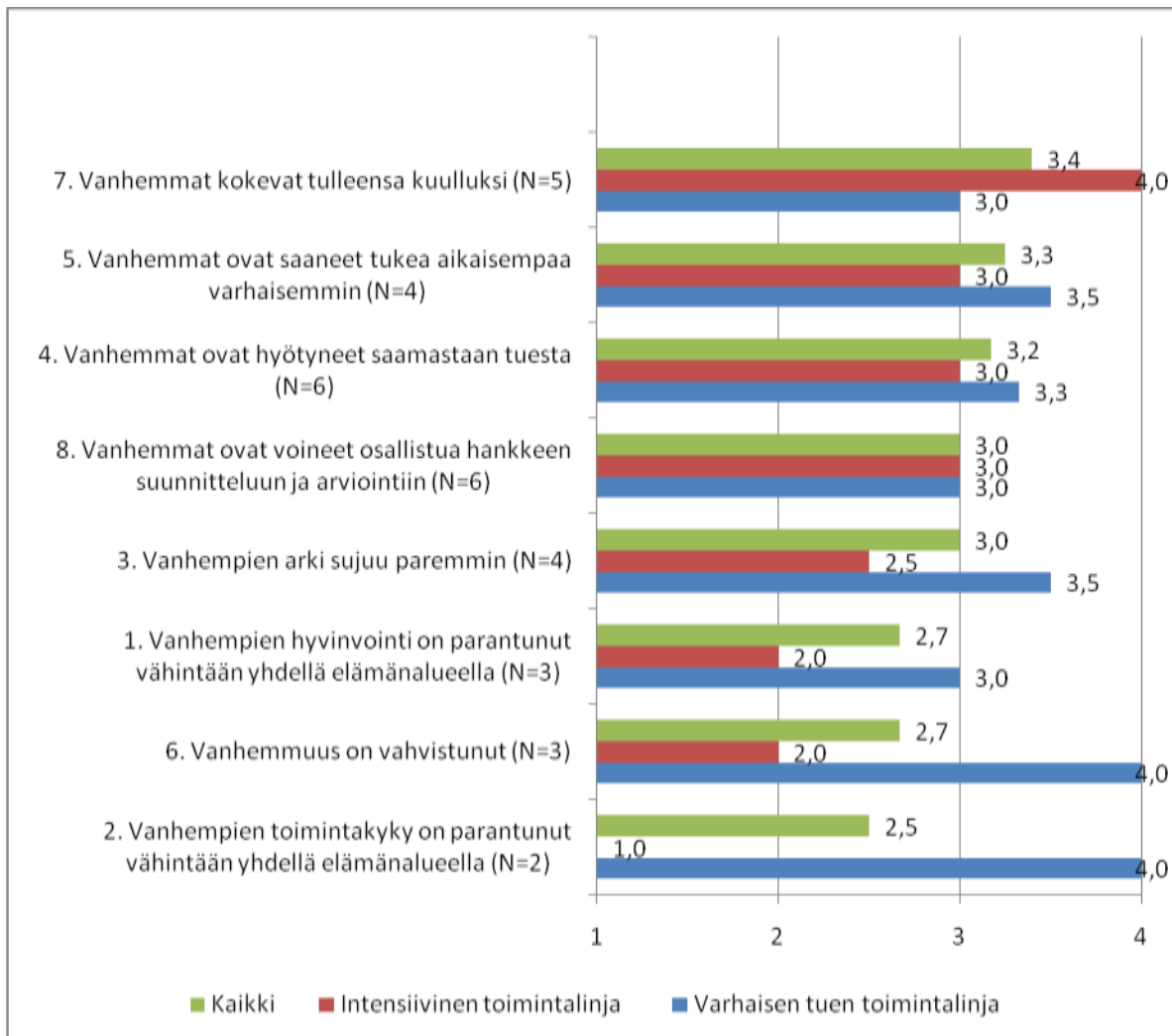
Arviointiasteikko: hanketoiminnot ovat vaikuttaneet lasten ja nuorten tilanteisiin:

1=vähän, 2=melko vähän 3=melko paljon, 4= paljon

Tarkasteltaessa asiakastietoa ohjelman toimintoihin osallistuneiden vanhempien osalta työn vaikutus näyttäytyy hieman vähäisempänä. Indikaattoritieto kertoo, että varhaisen tuen osahankkeiden kohderyhmänä on useammin vanhempia kuin Intensiivimenetelmien toimintalinjalla. Tämä ei tarkoita sitä, että intensiivimenetelmien toimintalinjan osahankkeissa ei tehtäisi työtä myös vanhempien kanssa, vaan siitä, että työn kohde intensiivimenetelmissä on enimmäkseen

lapsi ja nuori ja siitä, että asiakastiedot on kerätty lapsilta ja nuorilta. Varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeiden asiakastietoa on kerätty mm. perhevalmennuksesta ja vanhempainryhmiin osallistuvilta ja näiltä osin työ näyttää vaikuttaneen ainakin vanhempien toimintakyvyn paraneamiseen ja vanhemmuuden vahvistumiseen. Intensiivisen toimintalinjan osahankkeista Hyvin-kään intensiivimenetelmä ja Lost - Karviaisen vahvuutta perheelle osahankkeet ovat keränneet asiakastietoa vanhemmilta, jonka vuoksi kuulluksi tulemisen kokemuksiin on voitu vaikuttaa paljon.⁸⁴

Kuvio 13. Toimintojen vaikutus vanhempiin elokuussa 2010 keskiarvoina (N = hankkeiden lukumäärä, joista asiakastietoa on saatavilla. Tarkempia tietoja liitteessä 5))

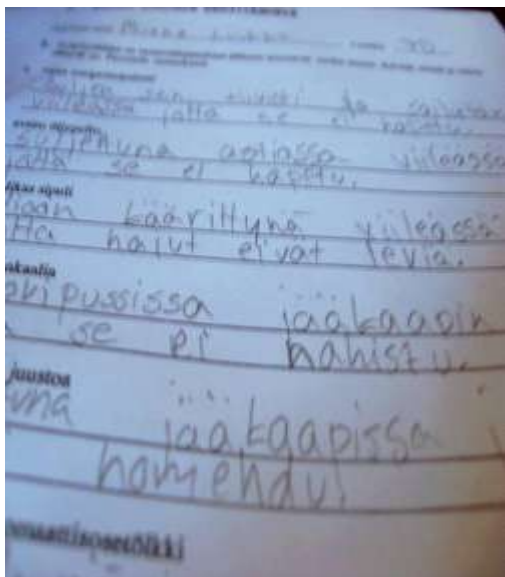
Arviointiasteikko: hanketoiminnot ovat vaikuttaneet vanhempien tilanteisiin:
1=vähän, 2=melko vähän 3=melko paljon, 4= paljon

⁸⁴ ks. tarkemmin Liite 5.

8.4 Asiakasvaikutukset osahankkeittain

Intensiivisten menetelmien toimintalinja

Vinssissä, Espoon ja Hyvinkään intensiivimenetelmissä asiakasmuutosten ja vaikutusten todentamiseen käytetään samaa tiedonkeruuvälinettä. Mittari on kehitetty Vinssin tutkijan toimesta ja se perustuu lapsille ja nuorille tehtäviin toistomittauksiin ohjelman alussa, keskivaiheessa ja lopussa (ohjelma n. 6 – 12 kk). Mittari sisältää 14 hyvinvointiin vaikuttavaa teema-aluetta: minä, perhe, kaverit, koulutyö, harrastukset, raha-asiat, mieliala, avoimuus ja mahdollisuus kertoa omista asioista, sitoutuminen yhteistyöhön, tulevaisuus, ajan kokeminen, uni ja ruoka, terveys ja päihteet. Elokuussa ensimmäisiä mittauksia on tehty 26 asiakkaalle⁸⁵ ja toistomittauksia seitsemälle asiakkaalle. Väliraportissa ei ole eritelty Helsingin, Espoon ja Hyvinkään asiakkaita, jonka vuoksi tulosraportointi esitetään tässä kolmen hankkeen kokonaisuutena. Ohjelman nuoret ovat ohjautuneet lastensuojelusta. Työntekijöiden kertoman mukaan usealla lapsella ja nuorella on ollut ”sijoitusuhka” ennen ohjelmaan ohjautumista ja kohderyhmä on tämän vuoksi ollut yllättävän haastava. Huomioitavaa on, että intensiivimenetelmien ensimmäinen ohjelmajakso on vielä menossa ja sen sovitusti päättäneitä nuoria ei vielä ole. Alustavan väliarviointiraportoinnin⁸⁶ mukaan enemmistö nuorista koki kaiken kaikkiaan hyötyneensä ohjelmasta ja puolet nuorista arvioi että ensimmäisen kahden kuukauden aikana oma tilanne on muuttunut hieman tai paljon paremmaksi. Muiden kohdalla tilanne on säilynyt kutakuinkin ennallaan. Neljän nuoren kohdalla tulevaisuuden odotukset olivat muuttuneet epävarmemmiksi. Lastensuojelun asiakasprosessiin liittyy pelkoja ja jännitteitä, joista tulevaisuusorientaatio saattaa olla sellainen mekanismi jota on vaikea oikaista lyhyen intensiiviohjelman aikana.

Ohjelmaan valikoitujen nuorten keskuudessa koulumotivaatioon liittyvät ongelmat ovat olleet merkittäviä. Nuorten vastausten perusteella voidaan todeta, että koulumotivaatio on jonkin verran parantunut ohjelman aikana. Kolmen nuoren kohdalla koulutyöhön motivoitumisessa todettiin vielä vaikeuksia. Syrjäytymistä ja koulutyöstä tipahtamista ei ole ohjelman aikana tapahtunut. Päivittäisten tehtävien hoitamisessa ja arjen askareiden sujumisessa tapahtui merkittävää edistymistä. Näyttäisi siltä, että nuorten arjen sujumiseen pystyttiin ohjelmalla vaikuttamaan nopeasti. Nuorten mieliala on pysynyt ohjelman ajan hyvänä ja puolet nuorista koki, että ovat saaneet vaikuttaa saamaansa apuun ja tukeen melko tai erittäin paljon.

Yhteinen piirre nuorille näyttäisi olevan harrastusten puute. Tällaisissa tilanteissa toiminnallisen ryhmätyön tarve ohjelman tukimuotona korostuu ja nuoret ovat osoittaneet kiinnostusta uusista harrastuksista kohtaan. Harrastusten puute näyttää kohderyhmällä kytkeytyvän lastensuojeluasiakkuuteen ja perheen pienituloisuuteen. Kaverisuhteita nuorilla on ilmeisesti ollut jo ennes-

⁸⁵ Helsingin, Espoon ja Hyvinkään asiakkaita

⁸⁶ Heikkinen, 2010

tään ohjelmaan tullessaan. Nuoret haluavat osallistua ohjelman erilaisiin tapaamisiin ja toimiin, eli nuorilla näyttäisi olevan motivaatiota oman elämäntilanteensa parantamiseen. Työntekijöitä nuoret haluavat tavata mieluiten kotonaan tai toimistossa. Koulu sen sijaan ei ole nuorten mielestä sellainen toimintaympäristö, jossa omia vaikeita asioita halutaan käsitellä. Ohjelmassa kunnioitetaan nuorten toiveita tapaamispaikasta olettaen myös, että sillä saadaan aikaan parempia tuloksia. Eli työtä voidaan tehdä niin nuoren omassa kehitysympäristössä kun toimistotiloissakin.

Väliarvioinnin mukaan perusoletus siitä, että on olemassa ryhmä nuoria, joka tarvitsevat tiivistä työskentelyä hyvinvoinnin vaikutusten ja muutosten käynnistymiseen, näyttää pitävän paikkansa. On varsin todennäköistä, että kyseessä on myös ne nuoret, joiden riskiskenaario on kaikkein suurin. Lastensuojelun avotyössä olisi erittäin tärkeää tunnistaa tämä asiakasryhmä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Käytännössä nuoret ovat pitäneet ohjelman alkuvaiheessa miniminä kahta viikkotapaamista. Intensiteettikysymysten tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että keskeisissä palveluissa kuten lastensuojelussa ja psykiatrian avohoidossa ”perinteisen” asiakastyön intensiteetti ei riitä nuorten oman tulkinnan mukaan muutoksia tuottavan tukiprosessin käynnistymiseen.

Hyvinkään intensiivimenetelmät ovat toteuttaneet vanhempainryhmiä ohjelmassa oleville lasten ja nuorten vanhemmille. Ryhmät ovat saaneet osallistujilta odottamattoman hyvää palautetta. Vanhempien esittämät kokemukset ovat, että toiminnot (ryhmät ja keskustelut) ovat tuoneet todellista apua jokapäiväiseen elämään. Vanhemmat kokevat myös tullessa kuulluksi.

Ohjelmalla on hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan kyetty vaikuttamaan lastensuojelun sijoituksiin ennaltaehkäisevästi. Joskin muutama nuori on sijoitettu ohjelman aikana lyhytaikaisesti, niin pitkiltä sijoituksilta on vältytty. Ohjelman avulla on pystytty välttämään tai siirtämään uhkaavaa sijoitusta.

Jeri-hankkeen vahva tutkimuksellinen ote näkyy asiakastulosten arvioinnissa. Arviointi perustuu nuorten tapaamisista tehtyihin omiin kirjauksiin, tilastomerkintöihin ja erilaisen mittariaineiston koontiin. Hankkeessa kerätään laajasti asiakaskohtaista tutkimustietoa ja seuranta-arvioiden analysointi on vielä kesken. Jerin väliaikaraportointi perustuu käynnissä olevaan aineistoon⁸⁷ eikä siten ole vielä julkaistua tietoa. Yhteydenottoja apua tarvitsevista nuorista on tullut ajalta 1.4.2009–31.7. 2010 kaikkiaan 298. Yhteydenotoista on tässä vaiheessa tarkempia tietoja noin kahdesta kolmasosasta (N=216). Kaikista yhteydenotoista sukupuolijakauma on melko tasainen: 106 poikaa ja 110 tyttöä. Iän keski-arvo on 15,6 vuotta. Kaikkien koulunumeroiden keskiarvo on 7,1. Keskimääräinen pituus sille, kuinka pitkään nuoren ”olo on jatkunut tällaisena?” on ollut 72 viikkoa. Jotain aikaisempaa apua mielenterveyteen on saanut 36 % nuorista. Perhekuvioissa on monella tapahtunut jossain vaiheessa muutoksia.

Psykoosin riskioireita arvioivassa PROD- kyselyssä ja haastattelulla tarkennettujen vastausten jälkeen kahta tai useampia spesifisiä riskioireita saaneita (eli jollakin tasolla psykoosiriskioireita tuottavia) on tähän mennessä löytynyt 42 nuorta, joiden keskimääräinen ikä on 15,8 vuotta (vaihteluväli 12- 21 vuotta). Koulumenestyksen keskiarvo on 7,35. Olo on jatkunut samankaltaisena ka. 68 viikkoa. Yleistä toimintakykyä arvioivat GAF- pisteet olivat keskiarvolta noin 54 pistettä. Tämä on psykoosiriskioireilevilla kansainväliseen keskiarvoon vertailtavissa oleva luku. Ma-

⁸⁷ Granö, 2010

sennuspisteitä nämä kohonneessa psykoosialttiudessa olevat nuoret raportoivat BDI-kyselyllä keskimäärin noin 18 pistettä, sijoittuen lievän/keskivaikean masennusoireilun välille.

Näistä 42 psykoosiriskioireita raportoinneista toistaiseksi puolelle on tehty SIPS-haastattelu, joka mittaa varsinaisia psykoosin ennako-oiresyndroomia ja siten välitöntä psykoosiin sairastumisen riskiä. Näistä noin 10 on ennako-oiresyndroomaisia ja lähes kaikilla heistä ns. vaimentunut psykoottinen oire-prodromaalisyndrooma, mikä on tyypillinen tulos.

Toistaiseksi käsillä olevat väliaikatiedot näyttävät replikoivan vuosina 2006–2008 tehdyn tutkimuksen aineiston rakentumisen osalta⁸⁸. Kohderyhmä on tavoitettu ja heidän vointinsa näyttäisi olevan samankaltaista kuin muilla kohonneessa psykoosiriskissä olevilla vahvistaen sen, että tavoitetaan oireilevia nuoria kohderyhmästä ja että heitä myös osataan arvioida oikein. Myös muita psykoosiriskivaiheen hoidon asiantuntijoita on konsultoitu käytetystä mallista ja se on saanut tukea näiltä kansainvälisiltä asiantuntijoilta (A.Yung ja P. French, suullinen tiedonanto Manchesterin yliopistolla 4/2010).

Kokonaisen intervention saaneiden psykoosiriskissä olevien nuorten (N=28) toimintakyky lisääntyi, elämänlaatu koheni ja masennusoireet sekä psykoosiriskioireet vähenivät ryhmätasolla tilastollisesti merkitsevästi. Yhteistyökumppanit ovat pitäneet projektin toimintaa hyvin tarpeellisena, helposti lähestyttävänä ja sen todettiin täyttävän joustavalla ja luovalla tavalla välimaastoa, joka jää koulun perustyöskentelyn ja erikoissairaanhoidon väliin. Projektin aikana on luotu varsin toimiva ja laaja yhteistyöverkosto erikoissairaanhoidon ja perustason välille psykoosiriskissä olevien ja muunlaisista ongelmista kärsivien nuorten auttamiseksi. Erikoissairaanhoidon ja perustason välimaastossa toimiva perhe- ja verkostokeskeinen, liikkuva, joustava ja moniammatillinen interventio näyttäisi lisäävän psykoosiriskissä olevien ja muista psyykkisistä oireista kärsivien nuorten psyykkistä hyvinvointia. Arjen tasolla ajankohtaisissa ongelmissa pysyttelevä työskentely sopii niin nuoruuden kehitystehtävien tukemiseen kuin vakavaan psyykkiseen oirehdintaan.

Omin Jaloin hankkeen asiakastulosraportointi perustuu toimintaan osallistuneiden asiakkaiden palautekyselyyn, joka on tehty toiminnan päätyttyä. Kyselyn vastauslukumäärä jäi niin pieneksi, ettei sen perusteella voi tehdä johtopäätöksiä asiakkaiden elämäntilanteiden muutoksista. Hankkeessa kerätään tietoa asiakkailta erilaisista teemoista, kuten: tulevaisuus, vahvuudet ja kehittyminen, rahankäyttö, perhe, terveys ja hyvinvointi, sosiaaliset toimintaympäristöt (kaverit ja harrastukset), päihteiden käyttö, rikokset, myös huoltajien näkemyksiä kysytään. Näiden tietojen koonti ja asiakasanalyysin tekeminen on vielä kesken.

Lost Karviaisen Vahvuutta perheelle asiakastulosten raportointi perustuu toimintaan osallistuneiden vanhempien puhelinhaastatteluihin, sekä toiminnan aikana lapsilta ja vanhemmilta kerättyyn kokemustietoon. Arvioinnissa on hyödynnetty Lapsen ääni-ohjelman internetissä olevaa palautekyselyä, johon on lisätty joitakin kohtia. Toiminnalla on kyetty vaikuttamaan useaan eri osa-alueeseen ja toteutus on tapahtunut lasten, nuorten ja vanhempien omissa kehitysympäristöissä (koulu, koti). Lapset ja nuoret ovat toiminnan aikana saaneet tarvitsemaansa hoitoa ja apua ja tarpeita vastaavia hoitopolkuja on syntynyt. Lasten ja nuorten koulunkäynnin ja arjen sujumisen arvioitiin parantuneen huomattavasti. Perheiden yhdessä viettämä aika on lisääntynyt, jonka seurauksena myös perheen sisäinen vuorovaikutus (vanhempien arvio) on parantunut.

⁸⁸ Granö, Karjalainen ym., 2009

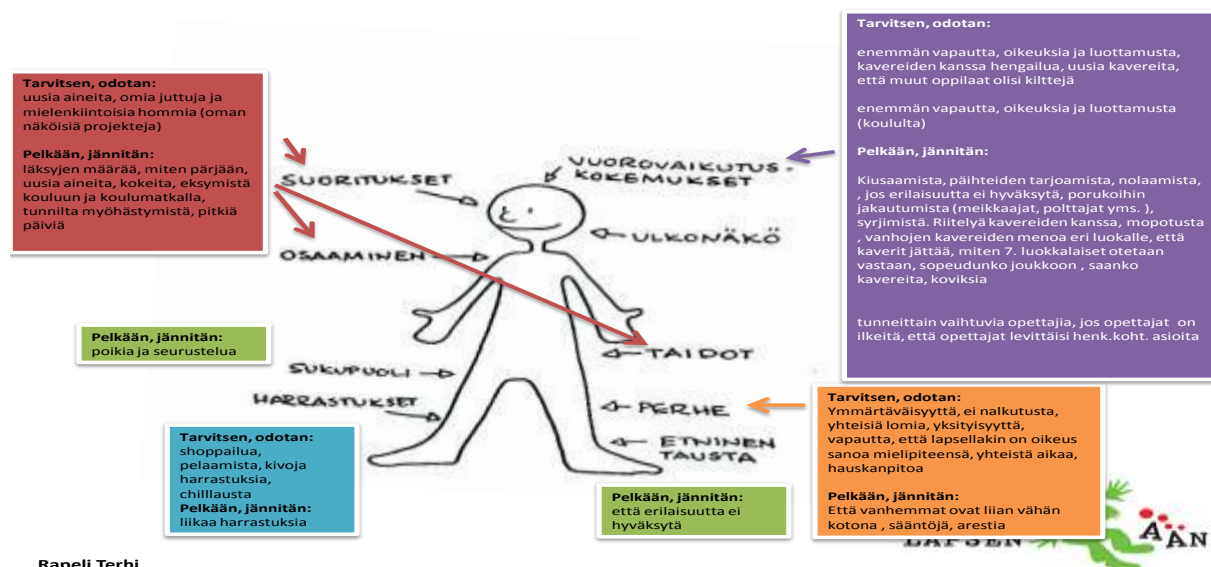
Toiminnassa mukana olleet vanhemmat kokevat, että oma ja perheen hyvinvointi on parantunut ja kokevat tullessa kuulluiksi verkostopalaverissa. Lähes kaikilla toimintaan osallistuneilla lapsilla oli sijoitusuhka tullessaan palvelun piiriin mutta toiminnan aikana yhtään sijoitusta ei ole tapahtunut. Lasten, nuorten ja vanhempien tilanteisiin on voimavarakeskeisellä työotteella työntekijöiden näkemyksen mukaan saatu ratkaisuja, jotka ovat estäneet huostaanottoja ja sijoituksia.

Varhaisen tuen toimintalinja

Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun hankeosio Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.

Tukevasti alkuun - Helsingin hankkeessa on kerätty tietoa lapsilta Tukevasti tunneilta, 6. luokkalaisten illasta, sekä Tyttöjen talon ja Poikien puhelimeen tutustumisesta. Lapsilta ja nuorilta kysyttiin erityisesti kokemuksia osallistumisen hyödyistä ja kuulluksi tulemisesta. Noin puolet osallistuneista lapsista koki, että osallistumisesta oli heille hyötyä ja että he saivat uutta tietoa. Vain pieni osa lapsista ilmoitti kokevansa, että heidän mielipiteistään oltiin kiinnostuneita. Tarkempaa analyysia vastausten merkityksistä ei ole vielä saatavilla. Varsin hyvänä asiakastuloksena voidaan pitää tiedonsaantia 6. luokkalaisten odotuksista ja peloista, jotka liittyvät siirtymävaiheeseen seitsemännelle luokalle.

Kuvio 14. Tukevasti-koulujen 6. luokkalaisten odotukset ja pelot seitsemännelle siirtymisestä marraskuussa 2009

Rapeli Terhi

Kuutosten iltoihin osallistuneet vanhemmat kokivat lähes kaikki hyötyneensä tapaamisista. Vähän yli puolet koki saaneensa uutta tietoa palveluista. Vajaa puolet vanhemmista koki, että heidän mielipiteistään oltiin kiinnostuneita. Tarkempaa kokemusanalyysia ei ole vielä saatavilla. Voidaan todeta, että hanketyön kohdentuminen lasten ja nuorten siirtymävaiheisiin on vanhemmille tärkeää. Alustavat kokemukset vahvistavat usean muun tutkimuksen⁸⁹ tuloksia, joissa on tuotu esille lasten ja perheiden elämänsä elämänkulun taitekohtien aiheuttamia lisävaateita vanhem-

⁸⁹ Halme ,2010

muudelle. Taitekohdat ovat isoja muutoksia lasten ja nuorten elämässä. Päivähoidosta siirtyminen kouluun tuo mukanaan lapselle itsenäistä toimijuutta vaativien taitojen opetteluja. Niin ikään murrosiän kynnyksellä olevan lapsen ja nuoren siirtyminen yläasteelle saattaa tuoda mukanaan yllättäviäkin sopeutumisvaikeuksia ja edellyttää lapselta ja nuorelta kehittyneitä vuorovaikutustaitoja. Näin ollen vanhempien tukeminen siten, että heiltä riittää voimavaroja lasten auttamiseen siirtymävaiheissa on yksi osahankkeen keskeisimpiä kehittämishaasteita.

Espoon osahankkeesta ei ole vielä saatavilla raportoituja asiakaskokemuksia, vaikkakin asiakas-koontikyselyn vastausten mukaan palautetta on jo kerätty esiopetuksessa olevien lasten vanhemmilta. Lasten odotuksia/toiveita koulun aloittamisesta saatiin selvitettyä, kun vanhemmat haastattelivat lapsensa. Analyysi on tulossa syksyllä 2010. Vastaamo-palvelu kokeilussa tietoa on kerätty siitä, mistä vanhemmat haluavat keskustella. Suurin osa kysymyksistä liittyy parisuhteeseen, kasvatukseen ja muihin perheasioihin, sekä henkilökohtaisiin pulmiin. Palveluun osallistuneet ovat suhtautuneet sähköiseen asiointiin positiivisesti, mielenkiinnolla ja kiitelleet palvelua. Vantaan osalta asiakastietoja ei ole vielä käytettävissä.

Lapsen ääni koulussa hankkeessa opiskelijat ovat keränneet palautetta toimintaan (ryhmät ja vanhemmille suunnatut aamukahvitilaisuudet) osallistuneilta. Hankkeessa on erillinen arviointi ja koottua ja analysoitua tietoa ei ole toimitettu.

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston raportoidut asiakastulokset liittyvät neuvolan ennaltaehkäisevään perhetyöhön. Tietoa on kerätty toimintaan osallistuneilta vanhemmilta. Toimintaan osallistuneet tunsivat kaikki saaneensa apua elämäntilanteisiinsa ja että tapaamisissa käsiteltiin oikeita asioita. Toimintakäytännön vaikutuksesta asiakkaiden arkeen ei ole vielä tietoa. Hanke on osallistanut lapsia ja nuoria eri toimintojen suunnitteluun (esim. oppilashuolto, ym) mutta näistä ei ole vielä raportoituja tuloksia.

Kouvolan perhepalveluverkoston asiakastulosten arviointi on syntynyt merkkaritoiminnasta, joka on hankkeen pääpilotointialue. Tietoa on kertynyt palautteen keräämisestä oppilailta, sekä kysymällä oppilaan elämäntilanteen muutostietoja opettajilta ja vanhemmilta. Merkkarille hakeutumisen syynä ja oppilaan huolenaiheena on useimmiten ollut koulukiusaaminen, kaverisuheristiriidat, ahdistus- ja masennusoireilu, käytöshäiriöt sekä oppilaan kotitilanne. Merkkaritoiminnalla arvioidaan voineen vaikuttaa kiusaamistilanteiden loppumiseen, kaverisuhteiden paraneamiseen, ahdistus- ja masennusoireilun vähenemiseen, koulunkäynnin sujuvuuteen ja jossain määrin myös kotitilanteisiin. Asiakastiedon analysointi on Kouvolassa vielä kesken.

Rajan lapset hankkeen asiakastulokset ovat syntyneet niin ikään merkkaritoiminnasta. Hankkeen toisena tärkeänä kehittämiskohteena on konsultaatiotyöryhmien perustaminen. Tämän osalta asiakastuloksista ei ole vielä raportoitu tietoa. Merkkareille hakeutumisen syynä näyttäisivät olevan samantyyppiset huolet kuin Kouvolassa, eli masentuneisuus, käytöshäiriöt, kiusaaminen (esim. nettikiusaaminen) tai itsensä/muiden vahingoittamisriski ja kotihuolet. Merkkaritoiminnan piirissä olleet oppilaat kokivat, että heitä on aidosti kuunneltu ja että ovat uskaltaneet puhua huolistaan. Suurin osa lapsista koki saaneensa apua omaan elämäntilanteeseensa. Lasten vanhempien kokemus merkkaritoiminnasta oli, että koululaisten osallistuminen toimintaan on parantanut perheen arjen sujuvuutta.

Asiakasvaikutusten syntymistä edistäviä ja estäviä tekijöitä.

Asiakasvaikutusten syntymiseen vaikuttaa moni tekijä. Toimintojen mekanismit – tai edistävät ja estävät tekijät – voivat olla piilossa toimintojen takana. Niiden näkyväksi tekeminen saattaa vaikuttaa positiivisesti kehittämistyön kulkuun sekä syy-seuraussuhteiden selittämiseen.⁹⁰ Hanketyöntekijät olivat toistaiseksi havainneet tai tunnistanee suhteellisen vähän mekanismeja.

Varhaisen tuen toimintalinjan asiakastuloksia *edistävänä tekijöinä* mainittiin työskentely lasten ja nuorten kehitysympäristöissä (erityisesti merkkaritoiminta) sekä hanketyön mahdollistama ajan antaminen lasten, nuorten ja vanhempien tilanteiden tehokkaaseen puuttumiseen. Asiakasprosessin yhteinen suunnittelu ja toteutus lapsen ja nuoren kanssa näyttäisi edistävän tulosten saavuttamisen. *Estävinä tekijöinä* mainittiin useasti yhteistyökumppaneiden motivaation puute lasten ja nuorten tilanteisiin puuttumiseen. Monen yhteistyökumppanin asenne hankkeen työtöteeseen näyttäisi hidastavan työtä. Esimerkkinä mainittiin, että perustyöntekijät usein haluavat pitää kiinni perinteisestä ammattiroolistaan: asiantuntija vastaan asiakas ja hankkeen tuomat uudenlaiset lapsilähtöiset, vuorovaikutukselliset ja dialogiset työskentelymallit koetaan uhkaavina.

Intensiivimenetelmien toimintalinjan asiakastuloksia *edistävänä tekijöinä* mainittiin useassa hankkeessa toiminnan matala kynnys, asiakaslähtöinen ja joustava työskentelyote. Hyvin tärkeänä intensiiviyössä on hyvän vuorovaikutussuhteen luominen nuoreen. Työntekijän usko ja luottamus lasten, nuorten ja vanhempien omiin voimavaroihin ja mahdollisuuksiin on hyvän vuorovaikutussuhteen lähtökohta. Sitä voidaan edistää liikkumalla nuoren kehitysympäristössä tai erilaisin toiminnallisina menetelmin. Toimintalinjan osahankkeet nostivat tärkeäksi työryhmän moniammatillisuus ja koettiin, että sen joustava hyödyntämien pitkin asiakasprosessia ehdottomasti edesauttaa hyvien tulosten syntymistä. *Estävinä tekijöinä* mainittiin useassa osahankkeessa lähehtävien tahojen tai peruspalvelujen kohtuuttomat odotukset. Aina ei myöskään vuorovaikutusta synny nuoren kanssa ja silloin tuloksiin harvemmin päästään. Nuoret eivät aina ole motivoituneita tai halukkaita intensiiviseen työskentelyyn ja silloin usein myös palvelu keskeytyy.

8.5 Lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden rakentuminen

*Osallistuva lapsi
oppii arvostamaan itseään ja toisia,
tarttumaan tilanteisiin,
ottamaan kantaa,
tunnistamaan vaihtoehtoja ja
etsimään ratkaisuja.⁹¹*

Lapsen ääni-ohjelman yhtenä tavoitteena on lisätä lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta. Ohjelmatasolla tai hanketasolla osallisuuden sisältöjä tai tavoitteita ei ole tarkemmin määritelty, jonka vuoksi osallisuuden arviointi on haasteellista. Laajasti ymmärrettyinä osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi, nuori tai vanhempi voi liittyä yhteisöön, kuulua yhteisöön ja vaikuttaa yhteisöön. Osallisuuden kokemus sinänsä on syvälistä, voimaannuttavaa ja identiteettiä rakentavaa

⁹⁰ ks. Töttö, 2005

⁹¹ Hurtig, J., 2010 <https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/koulutusmateriaali>

jäsenyyttä yhteisöissä. Tällaisissa kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa syntyy erilaisia yhteisiä toimintaideoita ja muutostarpeita, yhteistä vastuuta ja vaikuttamista sekä varsinaista yhdessä tekemistä. Osallisuus on tällöin omaehtoista ja aktiivista mukana oloa.⁹² Lapsen osallisuudessa on kyse siitä⁹³ miten lapsi itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa sitä työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään. Lapsen ja nuoren identiteetin kehittymisen kannalta nähdään tärkeäksi, että hänelle annetaan mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioidensa käsittelyssä sekä sosiaaliseen ympäristöön kuuluvien yhteisöjen elämään (perhe, suku, asuinalue, palvelut). Eri lainsäädännöt⁹⁴ velvoittavat julkisen sektorin toimijoita ottamaan huomioon lasten, nuorten ja vanhempien mielipiteitä omista asiakasprosesseissaan sekä laajemmin kunnan toimintojen suunnittelussa, arvioinnissa ja päätöksenteossa.

SCIE⁹⁵ (Social Care Institute for Excellence) on tuottanut useita tutkimusraportteja ja toimitasuosituksia siitä, miten lapsia, nuoria ja aikuisia voi osallistaa eri toimintojen ja palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Britanniassa ja monessa muussa Euroopan maassa näkökulmaa on jo vuosia kehitetty, tutkittu ja arvioitu kun Suomessa näkökulma on vielä varsin alkuvaiheessa. Lähtökohdaksi esim. Britannian selvityksissä on vahvasti asiakkaiden (lasten, nuorten, aikuisten) osallisuus (mukana oleminen) tiedontuottamisen, sen jalostamisen ja hyödynnettävyyteen toimintojen ja palvelujen kehittämisessä. Tärkeä havainto on, että osallisuuden toteuttaminen ei voi olla itseisarvo vaan aina on lähdettävä liikkeelle (hanke tai palvelu) siitä, että määritellään mitä osallisuudella tarkoitetaan, miten sitä toteutetaan sekä pohditaan esim. lasten ja nuorten osallistamisen hyötyjä heille itselleen sekä organisaatiolle. Useat tutkimukset⁹⁶ osoittavat, että osallistuminen palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin tuottavat seuraavanlaisia hyötyjä lapsille ja nuorille:

- oppivat uusia taitoja ja saavat kokemuksia
- itsevarmuus kehittyy
- mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon, asioissa jotka koskevat heidän elämäänsä
- mahdollisuus vaikuttaa/kehittää sosiaalisia verkostoja
- tuntee itsensä arvostetuksi ja voimaantuneeksi
- saada syvempää ymmärrystä siitä, miten organisaatiot ja poliittinen päätöksenteko toimii

Myös organisaatio, hanke tai toimijat hyötyvät lasten ja nuorten osallistamisesta. Useimmiten palvelut muokkautuvat vastaamaan lasten ja nuorten tarpeita paremmin, palvelujen saatavuus paranee ja palvelut muuttuvat tehokkaimmiksi.

Tässä vaiheessa ohjelmaa ei vielä ole ollut mahdollista tarkasti arvioida millä tasolla lasten, nuorten ja vanhempien osallisuus toteutuu eri osahankkeissa. Lähtökohdaksi on valittu tarkastelutapa, jossa ohjelma-aikana seurataan miten osallisuus eri osahankkeissa ja koko ohjelman tasolla kehittyy ja rakentuu. Osallisuutta tarkastellaan kahdesta näkökulmasta⁹⁷:

⁹² Halttunen-Sommardahl, 2007

⁹³ ks. esim Bardy, 2009

⁹⁴ Lastensuojelulaki, Kuntalaki, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, YK:n lasten oikeuksien sopimus jne

⁹⁵ www.scie.org.uk

⁹⁶ Wright, P et.al.

⁹⁷ Cowden&Singh, 2007

- 1) Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen omien asioidensa ja palvelujensa suunnitteluun, saamiseen ja arviointiin (*osahankkeen asiakasprosessi*).

Osallisuuden toteutuminen asiakasprosessin osalta koostuu useasta eri ulottuvuudesta. Varsin hyvä jaottelu osallisuuden rakentumisesta *omaan asiakasprosessiin* on Nigel Thomasin (2002) jaottelu⁹⁸:

- mahdollisuus valita osallistuuko toimintaan vai ei
- mahdollisuus saada tietoa
- mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
- mahdollisuus ilmaista itseään
- mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
- mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin
-

- 2) Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen palvelujen (*hanketoimintojen*) suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin.

Osallistumista toimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin voidaan tarkastella Harry Shierin (2001) ulottuvuuksien kautta:

- lapsia, nuoria ja vanhempia kuunnellaan
- tuetaan heitä mielipiteiden ilmaisemisessa
- näkemykset otetaan huomioon
- lapset, nuoret ja vanhemmat otetaan mukaan päätöksentekoon
- lasten, nuorten ja vanhempien kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta

Usein ulottuvuuksia on tarkasteltu eri ”tikapuumallien”⁹⁹ mukaan, mutta ulottuvuudet voivat toteutua eri järjestyksessä ja eri tavalla. Ajatuksena on, että kun kaikki ulottuvuudet jollain tapaa toteutuvat, lapselle, nuorelle tai vanhemmalle tulee kokemus osallisuudesta ja voimaantumisesta. Osallisuuden tutkiminen tarkoittaa sitä, että eri ulottuvuuksien toteutumista tarkastellaan niin lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmasta kun hanketoimijoiden näkökulmasta. Tarkastellessa osahankkeiden omia toteutussuunnitelmia ja arviointisuunnitelmia tätä tietoa ei juuri-kaan osahankkeissa tuoteta – tai sitä tuotetaan yleisellä tasolla kokemustietona. Kevään prosessikyselyssä kysyttiin hankkeiden asiakasosallisuuden edistymisestä ja usealla hankkeella oli tavoitteissaan mainittu ”lasten, nuorten ja lapsiperheiden osallisuuden edistäminen”, mutta vain neljällä hankkeella¹⁰⁰ oli konkreettisia tavoitteita osallisuuden suhteen.

Asiakastuloskyselyssä selvitettiin osahankkeilta yleisesti kuinka moni lapsi, nuori tai vanhempi kokee voineensa osallistua ja vaikuttaa hankkeen toimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Kyselyssä selvitettiin myös hanketoimijoiden käsityksiä siitä, kuinka monelle mahdollisuutta on tarjottu.

Intensiivisten menetelmien toimintalinjan osalta Vinssi, Lost-Karviaisen; Vahvuutta perheelle sekä Hyvinkään intensiivimenetelmät ovat keränneet asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta. Vinsin ja Hyvinkään osalta 26 nuorta (11–15-v) kokee voineensa osallistua toiminnan suunnitteluun tai kehittämiseen. Lost-Karviaisen hankkeen osalta 24 vanhemmalla on vastaava kokemus. Inten-

⁹⁸ ks. myös Muukkonen, 2008 ja Oranen, 2007

⁹⁹ esim. Ladder of participation

¹⁰⁰ Vinssi, Jeri, Tukevasti alkuun ja Etelä-kymenlaakson perhepalveluverkosto

siivimentelmien toimintalinjan työntekijät arvioivat, että mahdollisuutta on tarjottu 296 lapselle ja nuorelle ja 339 vanhemmalle. Osahankkeiden dokumentoinneista ei toistaiseksi löydy tarkempaa tietoa minkälaisia tai miten mahdollisuutta on tarjottu.

Varhaisen tuen toimintalinjan osalta tietoja löytyy Tukevasti alkuun Helsingin osalta, Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkostolta ja Rajan lapsista. Varhaisen tuen toimintalinjan osalta Rajan lapset osahankkeessa 83 lasta kokee voineensa osallistua ja vaikuttaa palvelujen kehittymiseen tai suunnitteluun. Vastaava luku Tukevasti Helsingin osalta on 13 ja Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkoston osalta 60. Vanhempien osalta Rajan lapset hankkeen vanhemmista 138 kokee osallisuutta ja Tukevasti Helsingin osalta 17. Rajan lapset isot luvut selittyvät todennäköisesti sillä, että lasten, nuorten ja vanhempien kokemus kuulluksi tulemisesta on raportoitu tähän kohtaan. Varhaisen tuen toimintalinjan työntekijät arvioivat, että osallisuuden mahdollisuutta on tarjottu 852 lapselle ja nuorelle ja 1174 vanhemmalle. Varhaisen tuen hankkeista ei myöskään toistaiseksi löydy dokumentaatiota siitä minkälaisia tai miten mahdollisuutta on tarjottu.

Lukujen erot viittaavat todennäköisesti siihen, että osallisuus hanketoimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin ymmärretään eri tavalla. Haastattelujen ja muiden kirjallisten dokumenttien perusteella näyttää vahvasti siltä, että tähän kohtaan on osallisuutena raportoitu kohderyhmän kokemus kuulluksi tulemisesta. Aineistosta ei ole löydettävissä mainintoja siitä, mitkä ovat muut tarjotut rakenteet ja menetelmät osallistumiselle.

Tukevasti alkuun Helsingin hankkeen osalta osallistuminen toimintojen kehittämiseen tarkoittaa, että esim. vanhemmat ovat mukana monitoimijaisissa verkostoissa, jossa toimintaa arvioidaan ja kehitetään. Osallisuutta edistetään toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa sekä menetelmävalinnoissa, jotka lisäävät lasten ja vanhempien mahdollisuutta olla mukana haluamallaan tavalla (rakenteet osallisuudelle). Espoon Tukevasti hankkeessa vanhempien toiveita on otettu huomioon suunnittelussa ja toiminnan (vanhempaintapaamiset, lähialueen kasvatusverkostotoiminta, dialogiset oman luokan vanhempainillat, koulutulokastapaamiset) kautta vanhemmuus ja vanhempien keskinäinen vertaistuki vahvistuu. Rajan lasten osalta on kerätty palautetta lähinnä mielipiteiden kuuntelemisesta merkkaritoiminnassa ja konsultaatioryhmätoiminnassa. Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkoston yhtenä kehittämiskohteena on lasten osallisuus ja sen kehittäminen. Hankkeessa pilotoidaan osallisuutta tukevien työmenetelmien käyttöönottoa peruspalveluissa, esim. kouluissa ”minullakin on oikeus” menetelmä ja varjovaltuustotyöskentely¹⁰¹.

Tarkastelu tässä vaiheessa osoittaa, että osallisuuskäsityksiä on yhtä monta kuin osahankkeita-kin. Lasten osallisuus on tavoitteena ja toimintana jäänyt melko yleiseksi ja epämääräiseksi, jolloin sen kehittäminen ja toteuttaminen on vaikeaa. Haasteeksi jää jäljellä olevan ohjelmakauden aikana tuottaa tietoa siitä, mitä osallisuus asiakasprosessissa sekä hankesuunnittelussa tarkoittaa, miten sitä toteutetaan ja miten sitä arvioidaan. 13.9.2010 järjestettiin Lapsen ääni-ohjelman osallisuustyöpaja. Siinä hanketyöntekijät toivat keskusteluissa esille, että osallisuus asiakasprosessissa heidän mielestään toteutuu ja se koetaan luontevaksi osaksi työtä. Toimintojen suunnitteluun sen sijaan asiakkaita ei juuri ole osallistettu.

¹⁰¹ <https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/>

8.6 Asiakastulosten yhteenvedohavaintoja

Seuraavaan taulukkoon on koottu tämän hetkiset yhteenvedohavainnot oletetuista asiakastulokista ohjelmatasolla sekä tulosten toteutumiseen vaikuttavista mekanismeista (estävät ja edistävät tekijät). Varsinaisia odottamattomia tuloksia ei kehittämistyöstä ole vielä syntynyt - tai niitä ei ole vielä raportoitu. Osahankekohtaisen asiakastiedon perusteella työllä on kyetty vaikuttamaan lasten ja nuorten koulunkäyntiin, arjen sujumiseen ja psyykkiseen terveyteen. Työllä on ollut vaikutusta vanhempien kohdalla erityisesti arjen sujumiseen sekä lasten kasvatukseen ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan vuorovaikutteiset, luottamukselliset ja matalan kynnyksen lähestymistavat ovat hyvinvointia edistäviä tekijöitä. Oletettujen tulosten prosentuaalinen kuvaus on vain suuntaa antavaa tässä vaiheessa joutuksen siitä, että osahankkeiden tiedonkeruu on kesken.

Taulukko 4. Asiakastulosten yhteenvedo

Oletettu asiakastulos	Arviointikriteeri (kriteerit arvioidaan prosentuaalisesti myöhemmässä vaiheessa ohjelmaa)	Havaintoja elokuu 2010	Vaikuttavat mekanismit (työntekijöiden arvio)
Lasten, nuorten ja vanhempien arkielämä, toimintakyky ja hyvinvointi ovat kohentuneet.	Hyvinvointi ja/tai toimintakyky ovat parantuneet vähintään yhdellä elämän osa-alueella.	Lasten ja nuorten hyvinvointi ja toimintakyky on kohentunut osalla ainakin seuraavilla osa-alueilla: <ul style="list-style-type: none"> - koulunkäynti - arjen sujuminen - psyykkinen terveys Vanhempien hyvinvointi ja toimintakyky on kohentunut osalla ainakin seuraavilla osa-alueilla: <ul style="list-style-type: none"> - arjen sujuminen - perheen vuorovaikutussuhteet - lasten kasvat 	<ul style="list-style-type: none"> - vuorovaikutus - luottamuksellisuus - aika - joustavuus - matala kynny - moniammatillinen työote - monitoimijainen yhteistyö - tieto
Lapset, nuoret ja vanhemmat ovat voimaantuneet	Toimintoihin osallistuneet kokevat voimaantuneensa.	Varhaisen tuen toimintalinjan lapsista, nuorista ja vanhemmista 10 % kokee voimaantuneensa toimintaan osallistumisen aikana tai jälkeen. Intensiivisten menetelmien toimintalinjan lapsista, nuorista ja vanhemmista 6 % kokee voimaantuneensa toimintaan osallistumisen aikana tai jälkeen.	Avun oikea-aikainen kohdentuminen
Lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden kokemukset ovat lisääntyneet	Ovat voineet osallistua oman asiansa suunnitteluun ja toteutukseen. Kokevat voineensa osallistua osahankkeen toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin.	Lapset, nuoret ja vanhemmat kokevat tulleen kuulluksi Kokemustietoa toimintoihin osallistumisesta on kerätty Lapset, nuoret ja vanhemmat ovat antaneet kokemuksellista palautetta, joka on vaikuttanut kaikkien hankkeiden kehittämistyöhön. Ainoastaan Tukevasti alkuun - Helsingin hankkeessa lapset, nuoret ja vanhemmat ovat osallistuneet toimintatapojen suunnitteluun ja kehittämiseen.	Lapsen, nuoren ja vanhempien aito kuunteleminen ja näkemyksen huomioonottaminen. Kehitetyt rakenteet osallistumiselle
Lapset, nuoret ja vanhemmat kokevat hyötynensä saamistaan avusta ja tuesta.	Toimintoihin osallistuneet kokevat hyötynensä paljon tai jonkin verran saadusta avusta, tuesta ja osallistumisesta.	Tiedonkeruu on käynnissä kaikissa asiakastyötä tekevissä osahankkeissa. Keskimääräinen arvio on, että lapset, nuoret ja perheet ovat hyötynneet melko paljon.	

Muutoksia palvelurakenteissa?

9 Kehittämistyön vaikutukset palvelurakenteisiin

”on onnistuttu – ei rakentamaan pyörää uudestaan – mutta asettamaan pyörä kulkuvälineeseen sellaiseen kohtaan, jotka muutkin ammattilaiset kokevat hyödyllisenä. Kyllä se omaa ammattidentiteettiä kohottaa aikalailla kun saa sellaista palautetta – että mahtavan työmenetelmän olette rakentaneet – saadaanko mekin tämä tänne peruspalveluihin”.

Uudenlaisia lapsia, nuoria ja vanhempia tukevia toimintamalleja kehittämällä pyritään vaikuttamaan kuntien palvelurakenteisiin. Hankkeiden kehittämistoiminnot täydentävät kuntien tämän hetkisissä lasten, nuorten ja vanhempien palveluissa olevia ”aukkoja”. Ohjelmityön kehittämistoimenpiteet ovat Lapsen ääni-ohjelman tavoitteiden lisäksi vahvasti sidoksissa valtakunnalliseen KASTE-ohjelman tavoitteisiin – eli ”käynnistetään muutosprosesseja” uudistamaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja, vahvistetaan toimijoiden yhteistyötä nivomalla yhteen ehkäiseviä ja korjaavia palveluja yli sektorirajojen, luodaan rakenteita ja toimintamalleja lasten ja nuorten peruspalvelujen ja erityispalvelujen välille sekä viedään palvelut lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöihin.

Toimintalinjat ja osahankkeet ovat määritelleet, *minkälaisiin vaikutuksiin (suhteessa kuntien palvelurakenteisiin) hanketyöllä pyritään*. Tavoiteltavina tuloksina ovat mm. arvioidun hyvien työmallien levittäminen perusrakenteisiin sekä moniammatillisen ja monitoimijaisen verkostotyönteon kehittyminen. Pidemmän ajan vaikutuksena oletetaan lasten ja nuorten palvelujen tulevan koordinoitummiksi, oikea-aikaisimmiksi ja todellisiin tarpeisiin vastaavimmiksi.

Osahankkeet eivät ole vielä tuottaneet tarkempaa tietoa palvelurakennetuloksistaan, joten käytettävä aineisto on vähäistä. Arviointisuunnitelmien mukaan tätä tietoa olisi tulossa kevään 2011 aikana. Tavoiteltavien palvelurakennetulosten arviointi edellyttääkin, että ensin saadaan tietoa asiakasvaikutuksista, kuten myös kehitettyjen menetelmien toimivuudesta.

Fokusryhmähaastatteluuissa¹⁰² selvitettiin hanketyöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia palvelurakennetasolla tähän mennessä saavutetuista tuloksista. Yleisesti voi todeta, että kaikki hankkeet pyrkivät työskentelemään siten, että hyvät käytännöt siirtyvät jo hankeajana rakenteisiin. Toisaalta monet hankkeet vielä kehittävät, tutkivat ja arvioivat työmenetelmän tai työnteon vaikutuksia, joten tulokset näkyvät vasta hankeajan loppupuolella. Haastattelujen perusteella voidaan havaita pientä kehitystä kohti tavoiteltuja tuloksia. Haastatteluja väritti kuitenkin jonkin verran tulevaisuuden visiointi ja toiveet, joten oikeasti toteutuneiden tulosten löytäminen oli vaikeaa.

Kehittämishankkeen, hankkeen tai projektin tavoitteena on useimmiten luoda uutta, innovoida ja toimia promoottorina. Se, miten kukin osahanke on organisoitunut kuntatasolla vaikuttaa jossain määrin palvelurakennetulosten syntyyn. Syksyllä 2009 tehtyjen osahankekohtaisten Swot-

¹⁰² ks. Liite 7.

analyysien mukaan ¹⁰³osahankkeet pitivät hanketyön uhkina palvelurakenteissa tapahtuvia jatkuvia muutoksia, perustyöntekijöiden jatkuvaa vaihtuvuutta, kuntien heikentyvää taloustilannetta, sekä kuntajohdon osittaista sitoutumattomuutta. Nämä kaikki näkökulmat nousivat myös haastatteluissa esille – niin isoissa kuin pienissä kunnissa ja kaupungeissa. Muutokset palvelurakenteissa voidaan nähdä myös mahdollisuutena vaikuttaa ja istuttaa menetelmät ja mallit paremmin osaksi kunnan perustoimintaa¹⁰⁴. Esimerkiksi Rajan lapset osahankkeessa on käynnistetty selvitys- tai arviointityö siitä, olisiko kehitetyt toimintamallit jo tässä vaiheessa (merkkaritoiminta ja konsultaatiotoiminta) siirrettävissä kuntien tai sairaanhoitopiirin perustoimintaan.

Kehittämiskustojen osalta havaittavissa olevat tulokset liittyvät ammattilasten osaamisen kehittämiseen. Kehikossa on onnistuttu kokoamaan verkostopankki, johon kuuluu alueen eri verkostomenetelmäosaajia. Tilauksia tulee useita/kk ja verkosto-osaamista on palveluissa käytetty työn kehittämiseen ja suunnitteluun, kuten myös erinäisten prosessien osana. Kehrä on Praksis toiminnan avulla onnistunut luomaan pääkaupunkiseudulle sosiaalityön maisteriopiskelijoille lastensuojelutyön harjoittelu- ja oppimisympäristöjä. Rakenteen luomista voidaan pitää onnistuneena tuloksena, sillä opiskelijoilta kerätyn palautteen mukaan he kokevat osaamisensa lisääntyneen harjoittelu- ja oppimisympäristöjen myötä. Kuntien sitoutuminen toimintaan on myös omalta osaltaan edistänyt rakenteen syntymistä. Praksis toiminnan hyötynä nähdään mahdollisuus rekrytoida alan opiskelijoita lastensuojelutyöhön. Työntekijöiden haastattelun perustella hankkeen lyhyen aikavälin tuloksena on hyvän yhteistyörakenteen luominen yliopiston, ammatikorkeakoulujen, kuntien työntekijöiden, osaamiskeskuksen ja opiskelijoiden välillä. Kehreläisten mukaan he ovat ”onnistuneet luomaan pääkaupunkiseudulle lastensuojelun kehittämiskäytännön, jossa sadat työntekijät innostuneesti ja motivoituneesti kehittävät lastensuojelutyötä.”

Ulapan keskeisimmät tulokset liittyvät tiedonkeruiden onnistumiseen. Pienten lasten kysely¹⁰⁵ on pilotoitu yhdessä kunnassa ja raportti on viety lautakuntaan käsiteltäväksi. Mikäli tämä tiedontuottamisen tapa leviää laajemminkin Länsi- ja Keski-Uudellamaalla voidaan tätä pitää hyvänä tuloksena. Kustannusvaikuttavuuden arvioinnin pohjaksi on kerätty vertailevaa tietoa lastensuojelun tilasta eri kunnissa. Toisaalta tässä mainitut tulokset ovat vielä enemmän *interventioiden tai tuotosten onnistumisia* ja varsinaisesta tuloksesta voidaan puhua vasta silloin, kun tiedetään että kehitetyillä interventioilla ja tarjotulla tuotoksella on ollut vaikutusta haluttuun kohteeseen. Esimerkiksi siten, että pienten lasten kyselyn tuloksia käytettäisiin kunnissa palvelujen kehittämisen ja suunnittelun tukena (tiedon hyödyntämistä) tai että koulutuksissa ja kehittämisessä mukana olevat työntekijät pystyvät hyödyntämään oppimaansa omassa työssään.

Myös muiden osahankkeiden järjestämät erilaiset koulutukset ja keskustelutilaisuudet tähtäävät siihen, että muutoksia palvelurakenteissa syntyy ammattilaisten ammattitaidon kohentuessa. Osahankkeet ovat laajasti pyrkineet siihen, että lasten ja nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset tulisivat ”tutuiksi” ja omaisivat riittävästi tietoa muiden hallintokuntien työstä. Verkostot, kokoukset ja koulutukset ovat keino tähän ja nimenomaan tuttuus ja tieto toisen työstä edesauttavat varhaisemman huolen ilmaisemisen lapsen tai nuoren tilanteesta.

¹⁰³ ks. Liite 8.

¹⁰⁴ esim. Kehikko

¹⁰⁵ 783 3-7 vuotiasta lasta on vastannut kyselyyn vanhempien (n.500) haastattelemana

”...viimeaikoina on yleistynyt työtapa, jossa aloitetaan verkostokokouksella, jossa kootaan ja jaetaan tietoa. Tietojen kerääminen asiakkaasta auttaa oikaisemaan hoitopolussa, ainakin ajallisesti, huolen kohteena olevat asiat tulee jaettua nopeammin. Aiemmin jotkin osa-alueet saattoivat jäädä pimentoon jolloin johtopäätökset ja hoito eivät tapahdu kaiken saatavissa olevan tiedon perusteella. Tässä tavoitellaan vastuullisuutta, sellaista että kaikki toimijat ovat vastuussa siitä tiedosta jonka antavat. Tarkoituksena on takataskutiedon väheneminen, tieto lapsen asioista tulee kaikille yhtä aikaa ja kaikki ovat samalla viivalla tiedon kanssa, eli toisin sanoen kootaan lapsen tiimiä...”

Sabir-hankkeen väliarviointi¹⁰⁶ koskien osallistujien oppimisprosesseja on juuri valmistunut. Hankkeessa on järjestetty erilaisia yleisiä seminaareja sekä kohdennettuja työseminaareja. Sabir on panostanut ensin ammattilaisten kouluttamiseen ja yhteisen ymmärryksen synnyttämiseen ja varsinainen asiakastyön pilotointi ruotsinkielisissä palveluissa alkaa syksyllä 2010. Väliarvioinnin mukaan koulutuksiin osallistuneet kokevat ammattitaitonsa lisääntyneen sekä ymmärryksen moniammatillisuudesta, dialogisesta verkostotyöstä ja asiakaslähtöisestä työstä lisääntyneen. Arvioinnista ilmenee, että koulutuksilla on ollut jonkin verran vaikutusta työntekijöiden työotteeseen. Useat ovat kokeilleet dialogisen työotteen viemistä omiin työkäytäntöihin. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että kun huoli lapsista on syntynyt on kyetty mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tarjoamaan vanhemmille tukea keskustelun muodossa. Dialogista työotetta on tapaamisissa sovellettu esim. siten, että tapaamisissa perheenjäsenet ovat kuunnelleet kun toimijat ovat keskustelleet keskenään tai/ja perhe on keskustellut keskenään ja toimijat ovat kuunnelleet.

9.1 Yhteistyö – moniammatillisena, monitoimijaisena ja verkostoituvalla työotteella

Verkostot

Verkostotyö ei ole mikään uusi asia. Käsitteenä se on alkanut vakiintua jo 1970-luvulta lähtien. Ihmisten verkostot, kuten perhe ja työyhteisöt, sekä ammattiauttajien työnjaot ja toimintatavat ovat jatkuvasti muuttuvia. Eri sektoreilla kehitetään yhä uusia työ- ja terapiamuotoja ongelmien kohtaamiseen ja yhteistyön tarve asiakkaan kokonaistilanteen selvittämiseksi lisääntyy jatkuvasti. Verkostoituvan työtavan ajatellaan tuottavan muun muassa laadukkaita ja toimivia, kokonaisvaltaisia palveluita ja verkostoituvaa työtappaa pyritäänkin edistämään useissa eri ohjelmissa, kuten esimerkiksi päihteiden käytön ja syrjäytymisen ehkäisyssä.¹⁰⁷

Verkosto käsitteenä viittaa joustavuuteen, jatkuvuuteen ja keskinäistä luotettavuutta tavoittelevaan yhteistyön organisoitumismuotoon. Tässä verkostoilla tarkoitetaan myös sitä, että ne ovat hankkeiden itsensä perustamia, joko hankeaikaisia tai pysyviä verkostoja, joille on erikseen määritellyt tehtävänsä, jäsenensä ja tavoitteensa.

Lapsen ääni- ohjelman osahankkeista löytyy noin 85 verkostoa¹⁰⁸. Lokakuun prosessikyselyssä verkostot ovat lisääntyneet kymmenellä, eli yhteensä 95 verkostoa. Pääosin verkostot on perustettu hankeajan tukiverkostoiksi, mutta joissain osahankkeissa pyritään kehittämään myös pysy-

¹⁰⁶ Montonen, 2010

¹⁰⁷ Arnkil & Seikkula, 2009

¹⁰⁸ Lapsen ääni seurantakysely 11.6.2010.

vää alueellista verkostotoimintaa. Esimerkiksi Rajan lapset, Sabir ja Lost- Karviaisen - osahankkeissa verkostotyöskentely on tärkeä osa asiakastyön pysyvää kehittämisrakennetta. Verkostojen tarkoitus on tukea kehittämistä ja yhteistä oppimista, tiedon jakamista, välittämistä ja vaikuttamista.

Maaliskuussa 2010 ja lokakuussa 2010 osahankkeet arvioivat perustettujen verkostojen toimivuutta seuraavien väittämien avulla.

Taulukko 5. Osahankkeiden arviot verkostojen toimivuudesta. Keskiarvot. (N=14 ja N=19)

	Keskiarvo kaikki vastaajat 03_10	Keskiarvo kaikki vastaajat 10_10
Verkoston tavoitteet on määritelty	3,4	3,4
Verkoston tehtävät on määritelty	3,3	3,3
Verkoston työskentelytavoista on sovittu	3,1	3,4
Verkostojen kokoaminen oli helppoa	3,2	3,1
Verkoston jäsenet ovat motivoituneita verkostotyöhön	3,4	3,4
Verkoston jäsenillä on eriäviä näkemyksiä verkostotyön sisällöistä	2,4	2,3
KAIKKI	3,1	3,2

Arviointiasteikko: 1=täysin eri mieltä, 2=osittain eri mieltä, 3= osittain samaa mieltä, 4=täysin samaa mieltä

Toimintalinjakohtaisesti kehittämisverkostojen arviot verkostojen kehittämistyöstä olivat jonkin verran positiivisempia kuin muiden toimintalinjojen. Aluekohtaisia eroja ei sen sijaan ollut havaittavissa. Huomioitavaa on, että keskiarvot kertovat osahankkeiden yleisen näkemyksen verkostoista, ei verkostokohtaisia arvioita. Vastausten perusteella voidaan huomata, että verkostojen tavoitteet on määritelty ja että niihin osallistuvat ovat hanketyöntekijöiden mielestä myös motivoituneita yhteiseen kehittämistyöhön. Suurempaa eroa puolen vuoden kehittämisajalta ei keskiarvoja tarkasteltaessa esiinny.

Moniammatillinen ja monitoimijainen työote

Moniammatillisella yhteistyöllä viitataan eri ammattikuntien yhteistyöhön, jossa pyritään tietojen, taitojen ja kokemusten jakamisella jonkin yhteisen päämäärän saavuttamiseen. Sillä viitataan ylipäätään laajaan toimijoiden joukkoon, jossa eri ammatteja edustavat ihmiset tavalla tai toisella ottavat toisensa huomioon ja kohtaavat toisiaan. Monitoimijaisella yhteistyöllä puolestaan voidaan ymmärtää toimintaa, johon osallistuu eri ammattilaisten lisäksi muitakin toimijoita.

109

Lapsen ääni - kehittämisohjelman yhtenä perusolettamuksena on, että monitoimijaisella ja moniammatillisella verkostomaisella yhteistyöllä parannetaan lasten, nuorten ja perheiden olosuhteita. Vuonna 2008 voimaan tullut uusi lastensuojelulaki ohjaa eri hallintokuntia moniammatilliseen yhteistoimintaan ja yhteistyöhön. Uudistuneen lain periaatteet näkyvät myös Lapsen ääni-kehittämisohjelman kehittämistoimenpiteissä. Katsotaan, että hyvinvointia edistävien palvelujen kehittämisessä on välttämätöntä, että palveluntuottajat toimivat moniammatillisessa ja laaja-

¹⁰⁹ Määttä, 2007

alaisessa yhteistyössä keskenään.¹¹⁰ Kuitenkaan moniammatillinen työote ei ole vielä kovin laajasti juurtunut kuntien palvelurakenteisiin. Erilaiset monitoimijaiset yhteistyöryhmät tai jonkin asian ympärille muodostetut verkostot näyttäisivät sen sijaan lisääntyvän. Esimerkiksi kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat¹¹¹ rakennetaan monen eri hallintokunnan (ja joskus järjestöjen) yhteistoimista. Tulevaisuudessa tämä kenties ohjaakin työtä enemmän moniammatilliseen ja monitoimijaiseen suuntaan.

Mitä sitten moniammatillisuus ja/tai monitoimijaisuus tarkoittaa Lapsen ääni - kehittämisohjelmassa? Miten työotetta tulisi kehittää ja johtaa, jotta hankeaikana kehitetyt toimet osiot siirtyisivät osaksi olemassa olevia rakenteita? Fokusryhmähaastattelussa pohdittiin moniammatillisuutta ja monitoimijaisuutta ja tässä se tuodaan esille hanketyöntekijöiden kokemustiedon tulkintoina. Useassa osahankkeessa¹¹² tuotiin esille, että moniammatillisuuden hyötyjä, tai sitä mitä se tarkoittaa asiakkaita tukevana työotteena ei ole juurikaan pohdittu.

Moniammatillinen työote toteutuu työntekijöiden määrittelemänä niissä hankkeissa, joissa erilaisista koulutustaustoista ja ammasteista tulevat henkilöt yhdistyvät tiimeiksi. Nämä osahankkeet ovat Vinssi, Hyvinkään intensiivimenetelmät, Omin Jaloin, Lost-Karviaisen; Vahvuutta perheille, Jeri ja Rajan lapset – eli intensiivisten menetelmien toimintalinjan osahankkeet. Moniammatilliseen tiimiin kuuluu vaihtelevissa kokoonpanoissa eri ammattilaisia, kuten sosiaalityöntekijä tai ohjaaja, lääkäri, psykologi, toimintaterapeutti, psykiatrinen sairaanhoitaja, nuorisotyöntekijä ja koulun sosiaaliohjaaja. Näissä hankkeissa ajatellaan moniammatillisen työotteen tuovan rikkaamman tiedontuotantoprosessin, joka auttaa kyseistä lasta ja nuorta selviytymään arjestaan paremmin.

”...juuri konkreettinen eri ammattilaisten yhdessä työskentely näyttäisi toimivalta. Silloin asioista keskustellaan kaikkien kuullen, ei toimita eri suuntiin tai tehdä päällekkäistä työtä. Kaikki toimijat ottavat vastuuta keskustelusta ja koko prosessista ja tavoitteena on yhteisen dialogin syntyminen. Kokoonpanot ja ammattiryhmät muotoutuvat nuoren ja perheen tarpeiden mukaan. Tavoitteet määritellään yhdessä ja tehdään päätökset yhdessä. Jokainen osallistuja tuo tilanteisiin oman substanssiosaamisensa ja nuori ja vanhemmat ovat itse osallisina omissa asioissaan...”

Monitoimijainen työote nähdään väljemmäksi ja laajemmaksi lähestymistavaksi kuin moniammatillinen työote ”...monitoimijuus on laajin lähestymistapa. On vapaampi, liikkuvampi ja sellainen missä asiakkaat on mukana..”. Monitoimijaisen työotteen kehittyminen tapahtuu parhaimmillaan usealla eri toiminnan tasolla ja tarkoittaa sitä, että myös lapset, nuoret tai vanhemmat ovat mukana oman asiantuntemuksensa kanssa. Monitoimijainen työote näkyy osahankkeiden ohjausvälineenä siten, että projektiryhmissä on henkilöitä eri hallintokunnista ja eri ammasteista ja ryhmän tehtävänä on suunnitella, arvioida ja kohdentaa monitoimijaisista kehittämistyötä. Toiminnan tasolla (pilotit/osahankkeet) on myös monitoimijaisia suunnitteluryhmiä, joissa ainakin Helsingin ja Espoon Tukevasti alkuun ryhmissä on - tai on tulossa - vanhempia mukaan. Kouluissa tehtävässä merkkarityössä olemassa olevat oppilashuoltoryhmät ja niihin osallistuminen ovat konkreettista monitoimijaisista yhteistyötä. Kouvolan alueella on koulutuksen avulla satsattu oppilashuoltoryhmien toimintatapojen kehittämiseen ja täsmentämiseen ja se on omalta osaltaan

¹¹⁰ Halme, 2010

¹¹¹ Lastensuojelulaki 12 §

¹¹² erityisesti intensiivisten menetelmien toimintalinjan osahankkeet

vahvistanut alueen merkkaritoimintaa. Monitoimijainen työote näyttäisi kehittyvän erityisesti varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeissa.

Kehittämisverkostojen työotteessa keskitytään ammattilaisten monitoimijaisen osaamisen lisääntymiseen. Tämä näkyy Ulapassa, Kehikossa ja jonkin verran Kehrässä ja VKK-metrossa. Kehikon ja Ulapan työ perustuu osaamiskeskusten aiempiin kehittämishankkeisiin ja nyt erityisinä kehittämiskohteina on dialogisten verkostotyömenetelmien (esim. läheisneuvonpito, verkostoosaajien pankki) kehittäminen. Kehrän työssä painottuu seudullisen lastensuojelun sisällöllisten teemojen kehittämisverkosto ja moniammatillisuus tai monitoimijuus eivät ole varsinaisina kehittämisen pääkohteina, joskin kyllä työotteessa läsnä. VKK-metron kehittämistyössä monitoimijaisuus näkyy yliopiston ja tutkimuspäiväkotien keskinäisissä reflektiivisissä kehittämisprosesseissa.

Työotteen kehittyminen ja johtaminen

Moniammatillisen ja monitoimijaisen työotteen johtaminen ohjelmakauden päätyttyä nähtiin haasteena, jonka kohtaamiseen ei ole olemassa valmiita vastauksia. *”Työn johtaminen on ongelmallista, jos selkeää kokonaisvaltaista näkemystä siitä, mitä sillä yhteisesti tehdyllä työllä perheen eteen tarkoitetaan. Mielikuvat siitä voivat olla hyvinkin erilaisia ja näiden mielikuvien muuttaminen vaikeaa. Olisi hyvä jos olisimme esimiesten rinnalla tekemässä työtä, jotta se sama linja pysyisi koko ajan.”*

Työotteen kehittyminen ja johtaminen edellyttää haastateltavien mielestä ainakin seuraavanlaisia asioita¹¹³

- työntekijöillä pitää olla työotteen tavoitteet ja toimintatavat sisäistettynä, jolloin tietynlainen itseohjautuvuus on sallittua – ja toivottua
- työntekijöillä pitää jossain määrin olla valtuudet tehdä päätöksiä oman työnsä suhteen eri tilanteissa, eli mahdollisimman vähän muodollista byrokratiaa
- eri toimijoilla pitää olla yhteinen käsitys siitä mitä ja miten ollaan tekemässä ja mitkä ovat toimijoiden mahdollisuudet, vastuut ja tavoitteet
- eri toimijoilla (hallintokunnilla) pitää olla keskenään yhteinen sopimus toimintatavasta eli kirjattuja käytäntöjä ja sovittua johtamista.
- merkkaritoiminnan ja koulujen monitoimijaisen yhteistyön kehittyminen vaatii opetus-toimelta selkeitä toimintaperiaatteita
- Rajan lapset hankkeessa kehitetty konsultaatiotoimintaa olisi toivottavaa johtaa lastenpsykiatriasta käsin

Työotetta edistävät ja estävät tekijät

Väitöskirjassaan Määttä¹¹⁴ tuo esille, että poikkihallinnollisen yhteistyön toimintaa estää tai hankaloittaa muun muassa liian yleisluontoinen tavoite, ryhmän sisällä eriävät ja kilpailevat orientaatiot, työntekijöiden vaihtuvuus sekä epäily siitä, että valta ja hyöty valuvat toiselle sektorille. Yhteistoimintaa on vaikea aloittaa, jos ryhmässä esiintyy selkeästi erilaisia ja kilpailevia orientatioita ja toimiakseen hyvin tulee ryhmällä aina olla yhteinen orientaatio. Yhteistoiminnan kehittymistä estää myös työntekijöiden vaihtuvuus, joka katkoo toimintaa. Vaihtuvuus voi johtua

¹¹³ Jeri, Vinssi, Rajan lapset, Kouvolan perhepalveluverkosto

¹¹⁴ Määttä, 2007

useista eri tekijöistä, kuten projektiluonteisesta työstä ja resurssipulasta. Myös työtehtävien epämääräisyys ja vaikea hallittavuus hankaloittavat yhteistoiminnan kehittymistä.

Kevään seurantakyselyn sekä fokushaastattelun perusteella moniammatillista/monitoimijaista yhteistyötä estävinä ja edistävinä tekijöinä hanketyöntekijät nostivat esille seuraavanlaisia tekijöitä.

Taulukko 6. Moniammatillisen/monitoimijaisen työotteen edistäviä ja estäviä tekijöitä (mekanismeja) hanketyöntekijöiden mukaan.

Edistävät tekijät	Estävät tekijät
<ul style="list-style-type: none"> - hyvin johdetut rakenteet ja linjaorganisaatiot - kirjatut selvät ohjeet; vastuuhenkilöt, tieto omista tehtävistä ym. - hyvät ja välittömät aikaisemmat yhteistyöverkostot/ pitkä moniammatillisuuden perinne - yhteisen dialogin löytyminen - asian myyminen, tiedottaminen - se, että ei koe olevansa yksin, asioiden ja vastuiden jakaminen, asiantuntijuus lisääntyy - ajan antaminen työlle - eri tietojärjestelmiin (esim Effic) pääseminen - kunnan pieni koko(tiimiytyminen helpompaa, toiminta ei niin sektoroitunutta) - tietoa ja osaamista osataan jakaa ja hyödyntää intensiivisesti - ei tarvitse itse osata kaikkea - kun toimitaan ja suunnitellaan asioita yhdessä niin raja-aidat toimijoiden välillä madaltuvat 	<ul style="list-style-type: none"> - muutosvastarinta ja ennakkoluulot, kielteinen kehittämisilmapiiri - ajan ja resurssien puute - epäselvät rakenteet, hajanainen ryhmä, irrallisuus - osanottajat eivät pidä työotetta merkityksellisenä - organisaatiomuutokset - yksittäiset ”säätäjät”, jotka eivät toimi yhteisten pelisääntöjen mukaan - asiakkaat ohjautuneet summa mutikassa ja sattumanvaraisesti eri työntekijöille - ohjausryhmä ei välttämättä tue työotteen kehittymistä kunnan toiminnaksi

Edistävien ja estävien tekijöiden osalta ei löytynyt toimintalinjakohtaisia tai alueellisia eroja.

Oleellista monitoimijaisen/ammattillisen yhteistyön onnistumisen kannalta on, että jokainen työntekijä tietää oman ammattiroolinsa ja että työnkuva on myös selvästi jokaisen yhteistyöhön osallistuvan työntekijän tiedossa. Tärkeää on, että jokainen tietää osaamisensa ja taitojensa rajat, sillä monitoimijaisessa työssä vaarana saattaa olla että työ *”puuroutuu, vastuunjaot hämärtyvät ja kenellekään ei enää ole selvää mitä kukin tekee ja osaa.”* Tiimeissä toteutettavan moniammatillisen työotteen kehittyminen vaatii myös aikaa. Esim. intensiivimenetelmien hankkeista Jeri ja Vinssi toimivat molemmat moniammatillisilla tiimeillä. Jerillä on takanaan pidempiaikainen kehittämistyö ja moniammatillisuuden ajatus on jo osa arkea, kun taas Vinssissä vielä pohditaan sen merkityksellisyyttä ja hyötyjä.

9.2 Työmallien juurruttaminen ja levittäminen

Tulosten levittäminen¹¹⁵ ei välttämättä nivelly täysin ongelmitta varsinaisen kehittämisprosessin sisälle ja usein se edellyttääkin omaa erillistä prosessiaan. Uusimmassa projektikirjallisuudessa korostetaan tuotteistamisen ja levittämisen merkitystä. Tuotteistaminen voi olla esimerkiksi

¹¹⁵ Toikko & Rantanen, 2009

työmenetelmän mallintamista. Mitä selkeämpi malli, sen helpompi asia on ymmärtää ja levittää. Tulosten levittämistä voi tukea myös esimerkiksi koulutuksilla. Erityisen oleellista levittämistoiminnan toteutumisen kannalta on työntekijöiden sitouttaminen pidempiin prosesseihin.

Hanketyöntekijöiden näkemykset

Fokusryhmähaastattelussa pohdittiin miten hyviä työkäytäntöjä ja malleja saadaan siirrettyä osaksi perustyötä. Vaikka mallit ja menetelmät ovat vielä kehittämisvaiheessa ja varsinaista asiakasvaikuttavuutta ei voida vielä osoittaa, osahankkeet ovat jossain määrin käynnistäneet juurruttamistyön valmistelua. Varhaisen tuen ja Intensiivisten menetelmien toimintalinjojen tulokseksi on asetettu se, että työmallit ja menetelmät on levitetty. Ohjelmassa on käynnistetty ja kehitetty rakenne, jossa hyödynnetään THL:n kehittämää Hyvän käytännön kuvausmallia. Käytännössä tämä tarkoittaa, että projektinjohtaja johtaa kuvausprosessia ja ohjelman projektiryhmässä valitaan ne menetelmät ja työtavat, joita lähdetään kuvaamaan ja markkinoimaan hyvinä käytäntöinä. Aiheesta pidettiin koulutuspäivä keväällä 2010, jolloin työ käynnistettiin.

Varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeissa kehittämistyössä on mukana paljon perustyöntekijöitä eri hallintokunnista. Lähtökohtana on useimmiten ollut, että jo suunnitteluvaiheessa perustyöntekijät ovat mukana miettimässä käytäntöjä ja niiden kehittämistä - eli voidaan puhua sidosryhmiä varsin osallistavasta kehittämistyöstä. Erityisesti Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto ja Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun osahankkeiden juurruttamistyö on hyvässä vauhdissa koska kaikki kehittäminen tehdään yhteistyössä peruspalvelujen kanssa ”kun parastetaan, pitää aina miettiä että miten se täällä elää ja mitä mallista otetaan tai jätetään, ja on myös otettava perustyöntekijät mukaan mallintamaan ja kehittämään jolloin se jää sinne työksi ja työkaluksi ja sitä kautta leviää ja laajenee”. Toisissa hankkeissa kuten esim. Rajan lapsissa koettiin, että vaatimukset juurruttamisesta näinkin lyhyen hankkeajan aikana on miltei mahdotonta. Kehittäminen itsessään vaatii aikaa ja on usein hidasta.

Kouluissa tehtävän hyvinvointityön osalta koettiin tärkeänä sitouttaa koulun johto sekä opetus- ja sivistystoimi mukaan toiminnan kehittämiseen. Lapsen-ääni kehittämisohjelma on sosiaali- ja terveysalan kehittämisohjelma ja opetuspuolella on myös monia muita hankkeita esim. oppilashuollon kehittäminen, joten hankkeiden keskinäinen koordinointi on ensiarvoisen tärkeää toiminnan juurtumisen kannalta. Esimerkkinä; Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun Espoon osahankkeessa on tässä vaiheessa jo pystytty levittämään hyviä toimintamalleja. Espoossa opetus-toimen päällikkö päätti, että tietyt hyväksi arvioidut mallit otetaan käyttöön koko kaupunkiin erikseen suunnitellulla tavalla ja yksiköiden esimiehet ovat vastuussa mallien käyttöönotosta. Lapsen ääni koulussa hankkeessa yhteistyökumppanuus varmistetaan sopimuksilla, niin että vaikka hanke päättyy niin opiskelijoille on silti yhä harjoittelupaikka kouluissa. Toiminnan jatkuvuutta pyritään ylläpitämään myös dokumentoinnin keinoin, niin että opiskelijat kirjaavat tarkasti toimintansa, jolloin seuraaville opiskelijoille on kansioissa jo ohjelmat valmiina odottamassa.

Varhaisen tuen toimintalinjan työntekijät toimivat enemmän koordinointi ja kehittämistehtävissä kun taas Intensiivisten menetelmien toimintalinjan suurin osa työntekijöistä on suorassa asiakastyössä. Resurssien erilainen kohdentuminen saattaa vaikuttaa ajallisesti levittämistyön käynnistämiseen. Intensiivimenetelmien toimintalinjalla on enemmän suoraa menetelmällistä kehittämistä ja sen vuoksi todennäköisesti levittämistyö ja juurruttaminen voidaan tehokkaammin käynnistää vasta siinä vaiheessa kun menetelmän asiakasvaikutuksista on tietoa. Intensiivimenetelmien osalta Omin Jaloin on jo käynnistänyt levittämistyön järjestämällä koekoulutuksia ja kou-

lutetuille ollaan järjestämässä vertaistapaamisia. Tarvittaessa koulutetut voivat olla aina yhteydessä ja saada Omin Jaloin hankkeen työntekijöiltä konsultaatiota. Muilla intensiivimenetelmien toimintalinjan hankkeilla levittämistyö on vasta suunnitteilla.

Levittämis- ja juurruttamistyön perusedellytyksiä ovat hanketyöntekijöiden mukaan ohjausryhmien ja kuntien johdon kiinnostus *”sitoutumista, innostusta ja johtamista!”* sekä arviointi- ja tutkimustiedon esille nostaminen kehitetyistä käytännöistä. Hyvät menetelmät siirtyvät jos kunnan johdolta löytyy tahtotilaa asian johtamiselle. Toinen puoli on sitten se, että osahankkeiden on tuotettava luotettavaa tietoa työtapojen ja menetelmien vaikutuksista lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä kustannustietoa. Tärkeää on tiedottaa ja kertoa omasta kehittämistyöstä kaikille eri tahoille – myös asiakkaille. Vaarana kehittämishankkeissa on usein se, että tieto ei leviä ja *”jää vaan hankkeen työntekijöiden omaisuudeksi”*. Osa Lapsen ääni-kehittämisohjelman kehitteillä olevista menetelmistä edellyttää resursointia (kustannuksia) tai toimiakseen palvelurakenteen uudelleen organisoitumista, jonka vuoksi on ensiarvoisen tärkeää tehdä yhteistyötä kunnan johdon, poliittisten päättäjien ja perustyöntekijöiden kanssa jo hankkeen kehittämisvaiheessa. Jotkut osahankkeet toivat esille huolensa ohjausryhmien ja johdon kiinnostuksen puutteesta. Koettiin, että ohjausryhmät jotka ovat useimmiten edustettuina johtohenkilöillä, voisi ottaa enemmän vastuuta hyvien työkäytänteiden siirtämiseen suunnitteluun.

Hanketyöntekijöiden huolena on kuntien kiristyvä taloustilanne. Noin puolet ohjelman osahankkeista on mainittuina kuntien lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa, joka koettiin tärkeänä tekijänä hyvien käytäntöjen siirtymisestä. Osa työntekijöistä nosti esille sen, että hankaikana voidaan pyrkiä itse vaikuttamaan poliittisiin päättäjiin, johtoon, tiedotusvälineisiin ym. *”ei kannata istua odottamassa, näin mallit ei takuulla siirry, pitää olla aktiivinen ja innostunut itsekin ja uskoa siihen asiaan mitä on tekemässä”*¹¹⁶. Huolena on, että hyvin tehty työ valuu hukkaan jos ei sitä kukaan enää jatka.

Keskeisiä esille nousseita keinoja joilla juurruttaminen pyritään varmistamaan, ovat toimijoiden mukaan:

- koulutukset, työpajat
- yhteistyösopimukset
- dokumentointi
- konsultointi
- työmenetelmää voi käyttää erilaisissa ympäristöissä, ei ole työntekijöistä ja paikasta riippuvainen
- materiaalin tuottamisella
- käytännön työntekijät mukana kehittämisessä, juurtuu
- esittelemällä, markkinoimalla

Juuruttamista edesauttaa ja helpottaa, jos juurruttamista voidaan toteuttaa käytännön työntekijöiden kautta, jolloin tuntuma työhön pysyy helpommin ja mallit siirtyvät käytäntöön työntekijöiden työn välityksellä ja ikään kuin itsestään. Myös juurruttamisen pohtiminen ja huomioon ottaminen heti hankkeen alusta lähtien helpottaa työtä, vaikkakin sen pohtiminen saattaa myös tuntua haasteelliselta vaiheessa, jolloin toimintamallit eivät vielä ole selvillä. Työntekijöiden motivaation kannalta on oleellista, että kehitetyillä menetelmillä voidaan nähdä olevan tulevaisuutta. Usea haastateltava esittikin ajatuksensa siitä, että on turhauttavaa tehdä työtä jos sille ei näy

¹¹⁶ Jeri ja Omin Jaloin

jatkoa. Toisaalta ajateltiin myös, että jos hanke on hyödyllinen ja ihmiset kokevat sen tarpeelliseksi, niin silloin se jää ikään kuin itsestään elämään.

Ohjaus- ja tukiryhmien jäsenten näkemykset

Keskeisiä vaikuttavia tekijöitä toimintakäytäntöjen ja mallien siirtymiseen ja juurruttamiseen pidettiin hankkeen esillä pitämistä (tiedotus), hyvien käytäntöjen siirtämistä ja johdon sitoutumista. Hyvien toimintakäytäntöjen ja mallien käyttöönottoa kunnissa hankkeen päättymisen jälkeen edistetään vastaajien mukaan tehokkaimmin kiinnittämällä huomiota kehittämisajan riittävyteen, johtamiseen ja johdon antamaan tukeen, koulutukseen, osaamisen kehittämiseen, resursointiin, sitoutumiseen ja yhteistyöhön. Vastaajien näkemysten mukaan hankkeen sitominen kunnan lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan sekä istuttaminen todelliseen asiakas- tarpeeseen kuntaan edistää juurruttamista ja leviämistä. *”Päättäjien tahtotila ja raha muuttaa asioita – mikään ei siirry paperilla käytäntöön. Hanketoimijoiden täytyy tehdä tiivistä yhteistyötä alueiden toimijoiden kanssa eikä saa linnoittautua vain hankkeeseen”*.

Vastaajien näkemysten mukaan kehitetyt mallit ja menetelmät pitää kuvata ja tutkia riittävän tarkasti. Mallien arviointi ja seuranta ja palautteen keruu on keskeistä, sillä ilman seurantaa mallien juurtuminen on epätodennäköisempää. Levittämistyöhön liittyy muitakin haasteita. Keskeistä on, onko levittämiproessiin riittävästi välineitä ja resursseja. Levittämis- ja juurruttamistyön olisi hyvä ylittää myös kuntarajat. Mallien kehittämisessä oleellista ovat strategisten valintojen tekeminen, priorisointi ja toimenpiteiden valinta. Koulutus nähtiin keskeiseksi välineeksi siirrettävässä mallia perustyöhön.

Suurimmiksi esteiksi hyvien toimintakäytäntöjen ja mallien käyttöönotolle kunnissa hankkeen päättymisen jälkeen katsotaan ajan puute, irrallisuus ja sirpaleisuus, johdon ongelmat, resurssien vähentäminen, säästöt sekä henkilöstön vaihtuvuus. Juurruttamisen ongelmakohtiksi nähtiin myös hankkeen suuri koko ja ohjaus- ja tukiryhmien erillisyys. Useat vastaajat kokivat epäselväksi, missä linjauksia ja päätöksiä toimintamallien kehittämisestä ja käyttöönotosta tehdään.

Kyselyssä selvitettiin ryhmien näkemyksiä siitä, mitä toimintamalleja tai työkäytäntöjä he jo nyt haluaisivat siirtää perustyöhön. Selkeästi eniten mainittiin lasten ja nuorten osallisuuskäytäntöjen kehittäminen, eli lapset ja nuoret mukaan tiedontuottajiksi ja asioiden aito kehittäminen lapsen ja nuoren näkökulmasta. Yhteistyökäytännöt ja verkostot nähtiin erittäin toimiviksi ja useat aikovat edistää monitoimijaista ja/tai monihallinnollista yhteistyötä myös hanketoimintojen ”ulkopuolella”.

9.3 Palvelurakennetulojen yhteenvedon havainnot

Vaikuttaminen olemassa oleviin palvelurakenteisiin Lapsen ääni-ohjelman kehittämistoimenpiteillä näyttää olevan varsin hidasta.

Taulukko 7. Palvelurakennetulojen yhteenvedo

Oletettu palvelurakennetulos	Arviointikriteeri	Havainnot elokuusta 2010	Vaikuttavat mekanismit (työntekijöiden arvio)
Kehitetyt intensiiviset ja varhaisen tuen toimintamallit on levitetty ja juurrutettu osaksi kuntien perustoimintaa	Toimintamallit on arvioitu, kuvattu ja otettu käyttöön.	Työ on käynnistynyt. Kuvauksen rakenne on sovittu. Jeri ja Omin Jaloin levittävät kehitettyä työtettä kouluttamalla työntekijöitä.	Hankeajan pituus. Kuntien taloustilanne. Rakenne mallien arvioimiseen ja kuvaamiseen.
Työntekijöiden osaaminen on lisääntynyt ja he osaavat käyttää ohjelmassa kehitettyjä työmenetelmiä	80 % koulutukseen osallistuneista kokee oppineensa uutta	Tukevasti alkuun ja Sabirin koulutettavilta on kerätty oppimiskokemuksia. Osallistuneet ovat kokeneet oppineensa uutta ja osa tiedosta on siirretty käytännön työskentelyyn.	
Moniammatillinen ja monitoimijainen työote on kehittynyt ja vankistunut ja työtettä johdetaan perustehtävästä käsin.	Työote on oikea-aikaista, tehokasta ja innovatiivista. 70 % hanketyöntekijöistä ja sidosryhmistä arvioivat työotteen olevan tuloksellinen ja kustannustehokas keino puuttua lasten ja nuorten tilanteisiin	Osahankkeissa on vastamääriteltä mitä moniammatillisuus voisi tarkoittaa. Monitoimijaiden työote näkyy kehittämisotteena useassa hankkeessa. Varsinaista hyötyä tai tuloksellisuutta ei vielä ole arvioitu.	Moniammatillisuuden ja monitoimijaisuuden määrittely ja todentaminen suhteessa asiakastuloksiin.
Verkostoiva työskentelyote tuottaa työntekijöiden oppimista ja parempia asiakastuloksia	Verkostojen työskentelymallit on kuvattu. Verkostoihin osallistuneiden toimijoiden sekä lasten, nuorten ja vanhempien kokemuksia on kerätty.	Ohjelmassa on 95 verkostoa, jotka hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan toimivat hyvin. Kokemustietoa on kerätty jonkin verran. Analyysia ei tehty.	Verkostojen tarpeenmuokkauksen määrittely ja osallisten motivoituminen.
Parhaiten toimivat kustannustehokkaat nuoria tukevat toimintatavat on löydetty	Kustannusvaikutusten seuranta ja kehittämistyö on aloitettu.	Työ on aloitettu Ulapan koordinoimana.	

10 Ohjelmakauden tulevat haasteet

Fokusryhmähaastatteluisa pysähdyttiin pohtimaan jäljellä olevan ohjelmakauden haasteita. Eniten haasteita näyttäisi olevan kehittämistoiminnan hallitsemisessa ja vaikuttamisessa palvelurakenteiden muutoksiin. Vain muutama osahanke mainitsi asiakastyöstä nousevia haasteita.

Näyttäisi siltä, että osa hankkeista on asettanut itselleen niin isoja tavoitteita, että niihin on vaikea päästä ohjelmakauden aikana. Esimerkkinä nostettiin mm. tavoitteet liittyen oppilashuolto-ryhmien kehittämiseen. Työ on tärkeää – mutta voiko Lapsen ääni-ohjelma ottaa tämän ”koululle kuuluvan” kehittämistehtävän? Voidaan varmasti olla mukana vaikuttamassa siihen, *miten oppilashuolto kehittyy ja miten siinä huomioidaan Lapsen äänessä kehitettyjä toimintatapoja tai malleja*. Aikaisemmin raportissa kuvattiin sitä, että mm koulumaailmaan on vaikea viedä tai juurruttaa kehitettyjä työtapoja. Haasteena on kuvata ja arvioida toiminnan vaikutuksia niin hyvin, että toimintatavat otetaan vastaan”*työn kuvaaminen, määritellä missä puitteissa sitä voidaan tehdä, mikä on raja, eli kuinka paljon oppilaita voi olla ja määritellä hinta jonka jälkeen voidaan tehdä markkinointityötä, mutta lopullinen päätös tehdään muualla – eli opetuspuolella*¹¹⁷”.

Myös muissa toimintaympäristöissä työskentelevät osahankkeet¹¹⁸ nostivat esille, että on erittäin vaikeata päästä vaikuttamaan siten, että eri hallintokunnat työskentelisivät samansuuntaisesti. Kasvatus- ja opetustoimella on selkeästi eri tavoitteita kuin sosiaali- ja terveystoimella. Tässä nousee erityisesti monitoimijaisen ja moniammatillisen verkostotyön haasteet esille. Vaikka hankkeen aikana toiminta onnistuu hyvin – mutta miten sen jälkeen? Hankkeiden kehittämisresurssit ovat rajalliset ja haasteena on saada työaika riittämään siten, että pystyttäisiin lisäämään esimiesten ja päättäjien tietoa kehitteillä olevista menetelmistä – saatikka saada perustason työntekijät (erityisesti isoissa kaupungeissa) innostumaan uudelta ajattelulta, tematiikasta ja työtavoista. Näyttää siltä, että joiltain osin muiden hallintokuntien (esim. opetuspuoli) odotukset ovat jotain muuta kuin se, mitä hankkeissa kehitetään ja mallinnetaan.

Suurimpana asiakastyön haasteena koetaan lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden lisääminen. Miten heidät oikeasti otetaan mukaan rakentamaan, miettimään, suunnittelemaan ja arvioimaan palveluja? Pystytäänkö hankkeella vaikuttamaan olemassa olevaan työkuulttuuriin, jotta tämä haaste otettaisiin vastaan johtotasolla ja perustasolla? Osa hankkeista nosti esille myös asiakasvaikutusten arvioimisen haasteellisuuden sekä miten ”*asiakaslähtöisesti sanottaa kehittämistoimintaa ja kuljettaa tietoa oikeisiin paikkoihin*”.

Eryityisesti kehittämisverkostot¹¹⁹ toivat esille menossa olevat palvelurakennemuutokset maakunnissa ja hyvinkin erilaisia kuntakohtaisia tarpeita ja ratkaisuja. ”*Kuntien uudelleenorganisointuminen vaikeuttaa mutta on toisaalta haaste ja mahdollisuus jos päästään oikeaan saumaan mukaan.*”

¹¹⁷ Kouvolan perhepalveluverkosto

¹¹⁸ esim. Rajan lapset

¹¹⁹ Kehikko ja Ulappa

11 Lopuksi – kohti vaikuttavaa työtä?

”Pitkällä tähtäimellä kriittisen – ja osallistavan – arvioinnin tuloksena voi olla selkeitä tietoja kehittämistyön kokonaisvaltaisista vaikutuksista, mikäli työntekijät (sekä johto ja päättäjät) oppivat kehittämään työssä tapahtuvaa tavoitteenasettelua, tiedonkeruuta ja analysointia sekä suuntamaan toimintaansa tuotetun tiedon avulla. Tiedon hyödyntäminen edellyttää uudistustyönteistä toimintaympäristöä”.¹²⁰

Edellä on kuvattu Lapsen ääni ohjelman kehittämisprosessien nykytilannetta ja paikannettu alustavia vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin sekä vaikutuksia palvelurakenteiden tasolla. Eniten tietoa löytyy erilaisten toimintojen, menetelmien ja työotteiden kehittymisestä sekä erilaisista tuotoksista, kuten järjestetyistä koulutuksista. Tämä tarkoittaa sitä, että formaattivinen ja kuvaileva arviointi on korostunut tässä väliarvioinnissa. Lokakuussa 2010 ollaan ohjelman puolivälissä ja kehittämistyön intensiteetti on tällä hetkellä kaikkein voimakkaimmillaan ja varsin keskeneräistä. Osahankkeiden itsensä keräämä arviointi- ja tutkimustiedon analysointi on vielä alkutekijöissään.

Työotteiden yhteys lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutokseen (vaikuttavuuden alku?)

Ohjelman aikana eri osahankkeet ovat täsmentäneet tavoitteita ja vienyt työtä eteenpäin toimintasuunnitelmien mukaan. Tavoitteiden toteutuminen on ohjelmatasolla edennyt, mutta kokonaistavoitteita tarkastellessa eteneminen on hidasta. Tähän vaikuttaa varmasti se, että ohjelman ja osahankkeiden tavoitteet on asetettu liian yleiselle tasolle suhteessa käytettävissä olevaan kehittämissaikaan, ja niiden saavuttaminen sellaisinaan saattaa olla jopa mahdoton tehtävä jäljellä olevan vuoden aikana.

Työotteiden ja menetelmien suoraa yhteyttä havaittavissa oleviin asiakasvaikutuksiin tai palvelurakennetuloksiin ei voida vielä osoittaa. Arviointitiedon perusteella näyttää siltä, että hankkeilla ja niiden toiminnoilla on positiivisia vaikutuksia lapsiin, nuoriin ja vanhempiin. Erilaiset ulkopuoliset tekijät saattavat aina vaikuttaa hyvinvoinnin kohentumiseen. Usean hankkeen menetelmät ja työtavat ovat vielä niin keskeneräisiä, että on myös vaikea osoittaa mikä menetelmässä erityisesti auttaa ja tukee lasta ja nuorta – vai onko se menetelmä/työote kokonaisuudessaan – tai kenties jokin ihan muu asia lapsen ja nuoren kehitysympäristössä? Arvioinnin avulla on ohjelmakauden aikana kerätty toimijoiden kokemustietoa kehittämistyötä sekä vaikutuksia edistävistä ja estävistä tekijöistä. Näitä mekanismeja on raportoitu¹²¹ pitkin matkaa ja tarkempi analyysi niistä on osa koko ohjelman loppuarviointia. Useassa hankkeessa on vahva tutkimuksellinen työote ja ohjelman loppupuolella¹²² on mahdollista tuoda näkyväksi, mikä työote tai menetelmä on vaikuttanut lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin eri osatekijöiden muutokseen. Esimerkiksi asiakastyötä tekevissä tutkimusresursoiduista Jeri ja Vinssi hankkeista ei ole vielä koottua ja analysoitua tietoa toiminnan vaikutuksista.

¹²⁰ Kivipelto, 2006

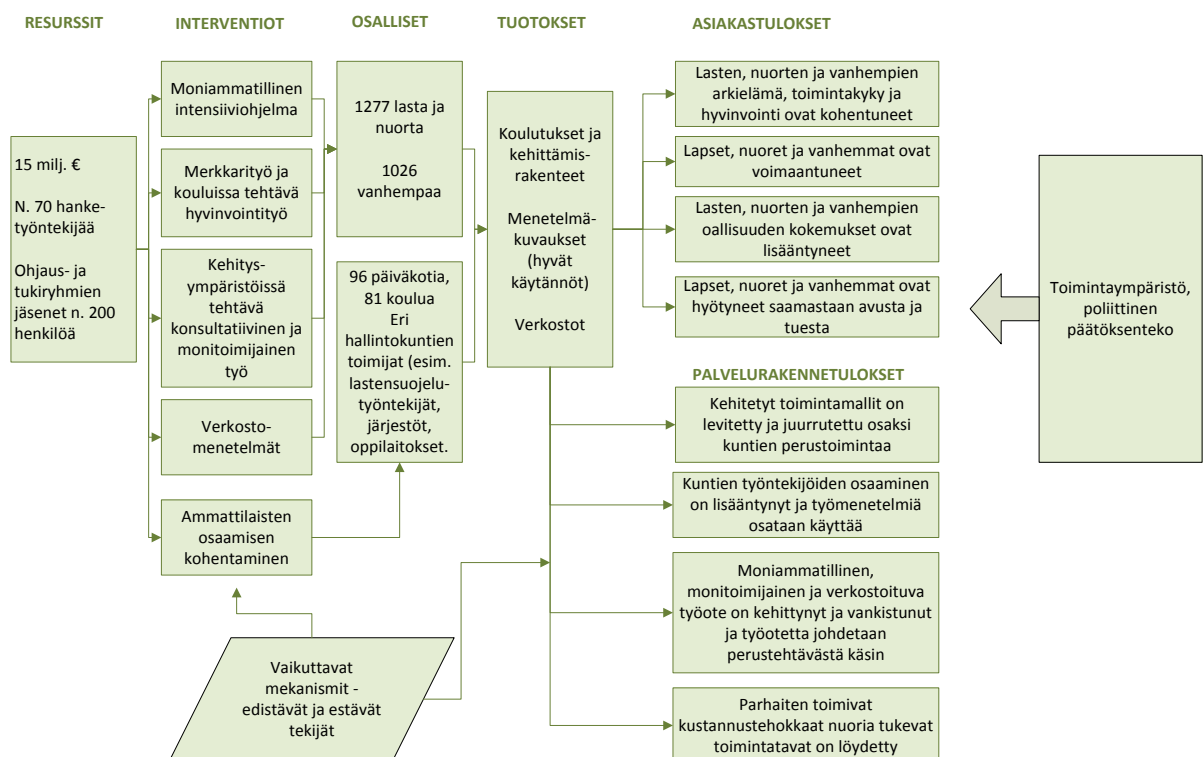
¹²¹ ks. www.lapsenaani.fi ; Lapsen ääni kolmas seurantaraportti 2.11.2010

¹²² ohjelma-arvioinnin toistokyselyjen ja haastattelujen avulla

Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutoksia on haasteellista arvioida ohjelmakokonaisuutena jo senkin vuoksi, että osahankkeiden kohderyhmät ovat varsin erilaiset. Intensiivisten menetelmien toimintalinjan osahankkeiden kohderyhmät ovat rajatumia ja lukumääräisesti pienempiä, jonka vuoksi seuranta on helpompaa. Varhaisen tuen toimintalinjan osahankkeiden kohderyhminä ovat yksittäisten lasten, nuorten ja vanhempien lisäksi laajempia ryhmiä, kuten koulut ja päiväkodit. Kohderyhmän tarkka tunnistaminen ja seuraaminen ovat tärkeässä asemassa tulosten tarkastelussa ja myöhemmässä vaiheessa ohjelmaa vaikuttavuuden todentamisessa.

Ensimmäisen toimintavuoden arviointitulosten perusteella on ollut mahdollista hieman täsmentää ohjelman loogisen mallin kuvausta kokonaisuutena.

Kuvio 16. Ohjelman looginen malli syyskuussa 2010.

Neljä ensimmäistä työtettä kohdistuvat pääosin suoraan lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävään kehittämistyöhön. Kaikissa osahankkeissa on lähtökohtaisesti dialoginen ja verkostoituva työtapaan. Useassa hankkeessa moniammatillinen tiimi on kehitettävän työmenetelmän tai työotteen yksi perusta. Hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan lapset, nuoret ja vanhemmat tulevat paremmin autetuksi kun työntekijät pystyvät jakamaan eri ammattien asiantuntemuksen tiimin sisällä. Varsinaista näyttöä ei toistaiseksi ole siitä, minkälaisia ammattilaisia tai minkälaista osaamista menetelmien soveltaminen jatkossa edellyttää. Työmenetelmän levittämisen ja resurssoinnin kannalta on välttämätöntä määritellä, millaista osaamista ja minkä alan ammattilaisia moniammatilliseen tiimiin tulisi kuulua.

- *Moniammatillisella intensiiviohjelman* työotteella näyttäisi olevan positiivista yhteyttä pääasiassa nuorten (11-15-v) koulumotivaatioon, päivittäisen arjen sujumiseen sekä elämäntilanteiden selvittämiseen ja selkiintymiseen. Osahankkeiden¹²³ menetelmän mallintaminen on vielä keskeneräistä ja osa nuorista on vielä ensimmäisellä ohjelmajaksolla, joten vaikutusten todentaminen ei ole vielä mahdollista.
- *Merkkarityöllä* on kyetty vaikuttamaan koulunkäynnin sujuvuuteen, koulukiusaamistilanteiden loppumiseen, kaverisuhteiden parantumiseen, ahdistus- ja masennusoireilun vähenemiseen ja jossain määrin kotitilanteisiin. Siirtymävaiheen *monitoimijaisella hyvinvointityöllä kouluissa* on erityisesti kyetty vahvistamaan vanhemmuutta ja saatu tietoa koululaisten siirtymävaiheen odotuksista ja peloista.
- *Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävällä konsultatiivisella ja monitoimijaisella* työotteella näyttäisi olevan yhteyttä lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutoksiin. Puuttamalla nopeasti ja matalalla kynnyksellä on saatu tarvittava apu ja tuki nopeasti järjestymään. Psykoosiriskissä olevia lapsia ja nuoria on tavoitettu ja kehitysympäristöön tuotu apu ja tuki näyttäisi parantavan jossain määrin lasten ja nuorten toimintakykyä ja selviytymistä.
- *Verkostomenetelmien kehittäminen* on hankkeissa vielä hyvin keskeneräistä. Pääosin kuitenkin pyritään puuttumaan erilaisiin huoliin koskien lapsia ja nuoria riittävän varhaisessa vaiheessa. Toiminnassa mukana olleet lapset, nuoret ja perheet kokevat tulleen autetuksi ja arjen sujuvan paremmin. Yhden osahankkeen pilotointityö on vasta käynnistymässä syksyllä.

Työotteet edistävät ohjelmallista kehittämistyötä tavoitteiden ja oletettujen tulosten suuntaan. Varsinaisia odottamattomia tuloksia ja vaikutuksia ei toistaiseksi juurikaan ole syntynyt – tai niitä ei ole raportoitu. Tämä ehkä kertoo siitä, että työ on fokusoitunut ennalta suunniteltuihin kohtiin ja lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnista alkaa kertyä tietoa. Toisaalta, kaikki työotteet ja työmenetelmät ovat keskeneräisiä ja on vielä vaikea tuottaa näyttöä siitä onko se toiminnassa mukana oleminen, aikuiselta saatu riittävä aika ja kuuntelemisen taito, joka on auttanut lapsia ja nuoria vai jokin tietty menetelmä. Ohjelman loppupuolella kohdistetaan arviointityö oletettujen tulosten ja oikeasti saavutettujen tulosten väliseen tarkasteluun, joka osaltaan kertoo ohjelman onnistumisesta ja tuloksellisuudesta. Tällöin pyritään löytämään yhteyksiä¹²⁴ menetelmien, tulosten ja mekanismien välillä. Ohjelman tulosten ja vaikuttavuuden todentamiseksi tarvitaan valmiita mallinnuksia eri osahankkeiden kehittämistehtävistä.

Osahankkeet jotka kehittävät monitoimijaista yhteistyötä perusrakenteisiin ovat edenneet oman arvioinsa mukaan hyvin. Yhteistyön tekeminen eri hallintokuntien kanssa on lähtenyt liikkeelle ja asiakkaiden mukaan ottaminen toimijoiksi on ainakin *puheen tasolla* käynnistynyt. Monitoimijaiset yhteistyöverkostot ovat toistaiseksi kehittämisohjelman työntekijöiden koordinoimia ja vetämiä, joten monitoimijaisuuden pysyvyys on iso haaste näille hankkeille. Parhaimmillaan moniammatillinen ja monitoimijainen työ muodostuu toisiaan täydentävistä osista, joissa ammattilaiset tietävät muun muassa keihin ottaa yhteyttä kun täydentävää tietoa tarvitaan. Pahimmillaan se puolestaan voi olla epätietoisuutta vastuista ja loputtomia verkostokokouksia. Parhaimmillaan asiakkaat saavat asiantuntevaa apua osaavilta ammattilaisilta ja parhaimmillaan he koke-

¹²³ erityisesti Vinssi ja Hyvinkää, mutta myös Omin Jaloin

¹²⁴ Pawson & Sridharan, 2009

vat etteivät tule kuulluiksi, että ammattilaisten toimet eivät sovi heidän elämäntilanteeseensa, tai toimista on muodostunut sekalainen joukko toimenpiteitä, joissa asiakkaita kiskotaan eri suuntiin. Toisin sanoen moniammatillisuuden ja monitoimijaisen työotteen kehittäminen ja määrittäminen on vielä varsin kesken ja työotteen yhteyksistä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ei voida vielä tehdä tulkintoja.

Palvelurakenteet

Osahankkeissa on satsattu paljon erilaisiin koulutuksiin ja kehittämisverkostoihin. Ohjelman viidennen työotteen yhteys palvelurakennemuutoksiin on myös alustavalla tasolla. Kehittämisotteella pyritään välillisesti vaikuttamaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kohentumiseen tarjoamalla koulutuksia ja kehittämisrakenteita alan ammattilaisille.

- *Ammattilaisten hyvinvointityön osaamisen kohentaminen on tähän mennessä saanut koulutettavilta positiivista palautetta. Varsinaiset oppimiskokemusten hyödyntämiset ovat vielä arvioimatta, joten työotteen vaikutuksista ei ole vielä tietoa. Muodostetut kehittämisrakenteet ja erilaiset tiedonkeruun kokeilut ovat ainakin hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan hyödyntäneet kuntien peruspalveluja.*

Osa hankkeista kouluttaa ja levittää kehitettyä työmenetelmää ja osa hankkeista tarjoaa yleisempää koulutusta laajemmallekin osallistujamäärälle. Koulutusten tarjoaminen laajasti lisää todennäköisesti yhteistä ymmärrystä hanketason ja perustason välille.

Mitä tietoa vielä tarvitaan vaikutusten todentamiseksi?

Lyhyiden ohjelmien haasteena on kyetä osoittamaan miten kehittämistyöllä on pystytty vaikuttamaan lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutoksiin. Kokonaisarviointin kannalta osahankkeiden oma kohdennettu tiedontuotanto on merkittävässä asemassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin muutosten paikantamisessa. Ohjelman vaikutuksia arvioitaessa on tärkeää edelleen tarkastella tiedon laatua. Valtaosa tähän mennessä kerätystä asiakaskokemustiedosta on luonteeltaan palautteen tyyppistä. Pienempi osa kokemustiedosta on lasten, nuorten ja perheiden arvioita oman elämänsä ja hyvinvoinnin muutoksista (tai mitattuja muutoksia).

Ohjelman arviointi jatkuu suunnitelmien mukaan lokakuun 2011 loppuun. Tämän hetkisen arviointin mukaan ohjelman aikana kyetään tuottamaan niin toimijoiden kuin lasten, nuorten ja vanhempien kokemustietoa vaikutusten arvioimisen tueksi ja näyttöön perustuvien käytäntöjen kuvailemiseksi. Arvioinnin jatkotavoitteena jäljellä olevalle ajalle on edelleen selvittää mitä tuloksia ja vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnissa on tapahtunut. Vaikuttavuuden arvioimiseksi tarkastellaan millä menetelmillä ja työotteilla vaikutukset ovat syntyneet sekä mitkä tekijät (mekanismit) ovat edistäneet tai estäneet vaikutusten syntyä. Tätä tarkastelua ei tässä vaiheessa arviointia ole ollut vielä mahdollista tehdä. Ohjelman loppuarviointiin sisällytetään osahankekohtainen vertailu meta-arvioinnin keinoin erikseen määriteltyjen arviointikriteerien perusteella.

Arviointitiedon hyödyntäminen on oleellinen osa kehittämistoimintaa ja tämän väliarvioinnin tuloksia on jo tässä vaiheessa tuotu näkyväksi ja pohdittavaksi erilaisissa työkokouksissa ja foorumeissa¹²⁵. Arviointitietoa on pyritty tuottamaan erilaisiin tarkoituksiin ja tukemaan jatkuvaa muutosprosessia. Tietoa on tuotettu rahoittajan ja johdon tarpeisiin osoittamaan kehittämistyön suuntaa sekä ohjelman toimijoille oman toiminnan kehittämiseen ja toiminnan suuntaamiseen. Kaiken tämän yhdistäminen yhteen väliarviointiraporttiin on ollut haasteellinen tehtävä. Monipuolinen arviointitieto herättää parhaimmillaan reflektiivistä keskustelua ja pohdintaa eri toimijoiden kesken ja tämä suunta näyttäisi toteutuvan myös Lapsen ääni-ohjelmassa.

¹²⁵ osallistava arviointitutkimus

Lähteet

- Argyris, Chris & Schön, Donald (1978) *Organisational learning: A Theory of Action Perspective*. Reading: Addison-Wesley.
- Arnkil, Tom Erik & Seikkula Jaakko. (2009) *Dialoginen verkostotyö*. Esa Print oy.
- Bardy, M. toim. (2009) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Bergman, Eija & Kilponen, Marja-Riitta & Högnabba, Stina (2009 ja 2010) *Etelä-Suomen Lapsen ääni – kehittämissohjelman kokonaisarviointi 10.11.2009. ja 10.6.2010* www.lapsenaani.fi
- Chen, Huey-Tsyh (2005) *Practical Program Evaluation. Assessing and improving planning, implementation and affectiveness*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Corcoran, Kevin & Fischer Joel (2000) *Measures for Clinical Practice. A Sourcebook. Volume 1. Couples, Families, and children*.
- Cowden, Stephen & Singh, Gurnam (2007) *The "User": Friend, foe or fetish? A critical exploration of user involvement in health and social care*. *Critical Social policy* vol 27:5-23. Sage Publications.
- Dahler-Larsen, Peter & Krogstrup, Hanne (2003) *Nye Veje I Evaluering*. Tanska. Systime.
- Flick, Uwe (2007) *Managing Quality in Qualitative esearch*. London: Sage Publications.
- Granö, Niklas (2010) *Vakavien mielenterveyshäiriöidean verkostoituvien varhaisinterventioiden kehittäminen JERI-väliaika raportointia ensimmäiseltä toimintavuodelta*. LUONNOS.
- Granö N, Karjalainen M, Anto J, Itkonen A, Edlund V, Roine M. (2009) *An intervention to improve level of overall functioning and mental condition of adolescents at high risk of developing first-episode psychosis in Finland*. *Early Intervention in Psychiatry* 2009, **3**: 94-98.
- Halttunen-Sommardahl (2007) *Osallistavia menetelmiä ja rakenteita sosiaaliviraston työssä – opas sosiaaliviraston työntekijöille*. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto.
- Heikkinen, Alpo (17.8.2010) *Vinssi - kyselyn välimittaus ja alustava analyysi*. LUONNOS.
- Halme Nina ym (2010) *Yhteistyöinterventioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa. Järjestelmällinen katsus*. THL raportteja 10/2010.
- Hurtig, Johanna, 2010 <https://sites.google.com/site/perhepalveluverkosto/koulutusmateriaali>
- Kivipelto, Minna (2006) *Sosiaalityön kriittinen arviointi. Sosiaalityön kriittisen arvioinnin perustelut, teoriat ja menetelmät*. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Kivipelto M, Heinonen H, Larivaara M ym (2010) *Näkökulmia osahankkeiden arviointiin. Kaste-ohjelman valtionavustushankkeet*. THL.
- Korteniemi, Pertti & Borg, Pekka (2008) *Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä? Stakes Työpapereita 23/2008*.
- Knowlton & Phillips (2009) *The Logic Model Guidebook*. Sage Publications.
- Lastensuojelun tila Länsi- ja Keski-Uudellamaalla 2009. <http://www.sosiaalitaito.fi/lataamo.asp>
- Lindqvist, Ulla ym. (2010) *Tukevasti alkuun, vahvasti kasvuun, väliraportti 2009-2010*. www.lapsenaani.fi

- Maluccio, Anthony N. & Canali, Cincia & Vecchiato, Tiziano ym (2010) Improving Outcomes for Children and Families. Finding and using International Evidence. Child Welfare Outcomes. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Montonen, Mia (2010) Mellanutvärdering SABIR, FSKS arbetspapper 1/2010.
- Morgan, David (1997) Focus Groups as Qualitative Research. London: Sage Publications.
- Muukkonen, Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17
- Määttä, Mirja (2007) Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252.
- Oranen, Mikko (2007) Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. lastensuojelun kehittämissuhteen osahankkeen raportti 31.1.2007. STM.
- Patton, Michael Quinn (1997) Utilization-Focused Evaluation. The New Century Text. Thousands Oaks: Sage Publications.
- Pawson, Ray & Sridharan, Sanjeev (2009) Theory-Driven Evaluation. Luentomoniste Suomen Arviointiyhdistyksen vuosiseminaari. http://www.finnishevaluationsociety.net/sivu.php?artikkeli_id=93
- Raunio Kyösti (2010) Onko näyttöön perustuvalla käytännöllä tulevaisuutta sosiaalipalveluissa? Sosiaalipalvelujen arvioinnin tulevaisuusseminaari 15.9.2010. Jyväskylän yliopisto ja THL. http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/hlokunta/raunio/jla_npk_150910.pdf
- Shier, Harry (2001) Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. Children & Society 15/2, 107-112.
- Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu. Oulun yliopisto.
- Thomas, Nigel (2002) Children, Family and the State. Decision-making and Child participation. Bristol: The Policy press.
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009) Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampereen yliopistopaino.
- Töttö, Pertti (2005) Syvällistä ja pinnallista.
- Vedung, Evert (2003) Arviointiaalto ja sen liikkeelle panevat voimat. FinSoc työpapereita 2/2003. helsinki.
- Virtanen, Petri (2007) Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Edita.
- Wright, Polly et.al. (2006) The participation of children and young people in developing social care. SCIE: Participation practice Guide 06. <http://www.scie.org.uk/publications/guides/guide11/files/guide11.pdf>
- www.stm.fi
www.lapsenaani.fi
www.fronter.com – sisäinen osahankkeiden internet työalusta
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#P31a>
www.scie.org.uk